Miran Erič, Rajka Bračun, Vid Lenard, Manca Košir, Tadeja Kovač, Irena Radej in Dušana Findeisen

ŽELVE (?) 22

1985-2007

Prispevki k prepoznavnosti obrobnih slikarskih dejavnosti v Sloveniji

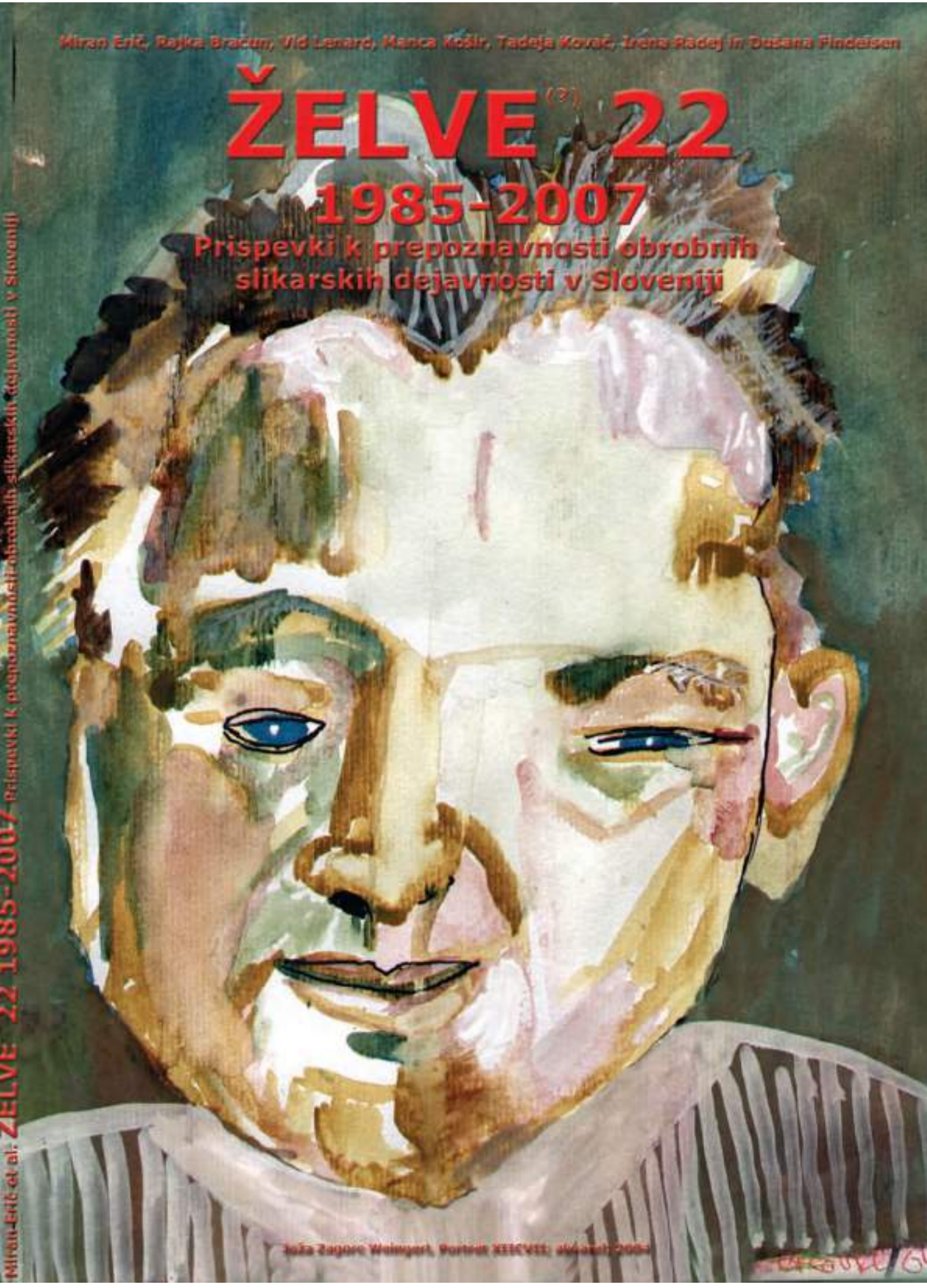

Iuša Zagorc Weinyert, Portret XXICVII, akrilni, 2006

Miran Erič et al. ŽELVE (?) 22 1985-2007 Prispevki k prepoznavnosti obrobnih slikarskih dejavnosti v Sloveniji

Miran Erič, Rajka Bračun, Vid Lenard, Manca Košir,
Tadeja Kovač, Irena Radej in Dušana Fiendeisen

ŽELVE(?) 22
1985-2007

Prispevki k prepoznavnosti obrobnih slikarskih dejavnosti v Sloveniji

Izdajatelja:

KUD France Prešeren Trnovo,
Karunova 14, SI-1000 Ljubljana;
T: +386 1 283 22 99; F: +386 1 283 11 28;
M: +386 41438 153 ali 41 521161;
E-naslov: tadeja@kud-fp.si;
Internet: www.kud-fp.si/izobrazevanje/zelve
Odgovorna za KUD FP: Tadeja Kovač

Slovenska univerza za tretje življensko obdobje,
Poljanska cesta 6, 1000 Ljubljana;
Tel./faks: 01/ 433 20 90;
E-naslov: univerza-3@guest.arnes.si
Internet: www.univerza3.si
Odgovorna za Univerzo: Dušana Findeisen

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

75”20”(084)

ŽELVE 22: 1985-2007:
prispevki k prepoznavnosti obrobnih slikarskih dejavnosti v Sloveniji
/avtorji besedil Miran Erič ... [et al.]; avtorji slik Drago Doležal ... [et al.].
Ljubljana:
KUD France Prešeren:
Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje
2007

ISBN 978-961-6263-29-0

(KUD France Prešeren)
1. Erič, Miran
235941376

Avtorji besedil:

Miran Erič, urednik
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
miran.eric@guest.arnes.si

Rajka Bračun
Slovenska univerza za tretje življensko obdobje
univerza-3@siol.net

Vid Lenard
Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
vidlagnidla@zahoo.com

Manca Košir
Društvo Hospic
manca.kosir@guest.arnes.si

Tadeja Kovač
Kulturno umetniško društvo France Prešeren Trnovo
tadeja@kud-fp.si

Irena Radej
ETI d.o.o. Kamnik
irena.radej@eti.si

Dušana Fiendeisen
Slovenska univerza za tretje življensko obdobje
univerza-3@siol.net

Avtorji slik:

Drago Doležal, Slavica Gams, Jernej Hribar, Daniela Janžekovič, Alenka Kandušer, Rajko Kogej, Zdenka Kopač, Ivan Lovrič , Silvana Molan Lukič, Marinka Mohar, Tilka Mozetič Mikuž, Jože Pahor, Marta Pahor, Irena Radej, Zofka Skorčič, Lojze Štros, Jožefa Zagorc Weingerl, Majda Zakrajšek

---

Ideja, oblikovanje in priprava za tisk
Miran Erič

Fotografije slik (*slikovno gradivo je pripravljeno z neprofesionalno fotografsko opremo in zato v nekaterih primerih ne dosega standardov za objavo; kljub tehnični nezadostnosti so slike objavljene kot vir za proučevanje in iz arhivskih razlogov*)
Jože Pahor, Miran Erič, Irena Radej, Zdenka Kopač, Lojze Štros, Slavica Gams in nekateri neznani avtorji

Računalniška priprava slik
Jože Pahor, Miran Erič

Lektorica
Martina Rotar

Tisk
Tiskarna ACO d.o.o. Litija

Naklada
500 izvodov

O knjigi (PDF) in skupini Želve na spletni strani
www.kud-fp.si/izobraževanje in
www.univerza3d.si od 2008 naprej

Ljubljana, december 2007

OPOZORILO!!

Svoje delo so za prosto popoldne opravili vsi avtorji knjige in trenutni člani skupine Želve ter njihove družine, partnerji in drugi bližnji.

Finančno so izid knjige podprli:
KD Group: 7800 € (direktna finančna obremenitev);
Tiskarna ACO d.o.o. Litija: 2200 € (popust pri izdelavi knjige);
JSKD in KAPA: 600 € (prispevek JSKD);

KUD France Prešeren, Trnovo: del programa financiranega s strani MOL in glavnega sponzorja NLB;
Univerza za tretje življensko obdobje: moralna in etična podpora

Za pomoč pri izdaji zbornika se posebej zahvaljujemo še:
vsem članicam in članom skupine Želve in njihovim bližnjim;
Kaji iz Kapa, društva za kulturno in umetniško produkcijo,
Mariji Mohorič ter likovnemu društvu SENOŽETI iz Radomlja

Alenka Kandušer, Ljubljanski grad; gvaš, 2001

PRI IZDAJI KNJIGE SO POMAGALI:

KD Group. d.o.o., Slovenija

Tiskarna ACO d.o.o., Litija

Dajmox d.o.o., Kresnice

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti

Kulturno umetniško društvo France Prešeren Trnovo

Slovenska univerza za tretje življensko obdobje

KAPA, društva za kulturno in umetniško produkcijo

KD GROUP, Tiskarna ACO, DAJMOX, JSKD, KUD FP, UZ3ŽO, KAPA

KAZALO

9 Miran Erič
Predgovor

15 Manca Košir
Čipke na robovih staranja

20 Vid Lenard
Želve brez oklepa

27 Rajka Bračun
Ustvarjalna hotenja starejših - kje in kako jih uresničiti?

33 Miran Erič, Dušana Fiendeisen
Mentor mora v nekem trenutku spustiti učenčevo roko

43 Irena Radej
Kaj je umetnost?

49 Tadeja Kovač
Slikanje kot veselje in druženje

52 Drago Doležal
58 Slavica Gams
62 Jernej Hribar
66 Daniela Janžekovič
70 Alenka Kandušer
78 Rajko Kogej
84 Zdenka Kopač
88 Ivan Lovrič
90 Silvana Molan Lukič
94 Marinka Mohar
98 Tilka Mozetič Mikuž
102 Jože Pahor
106 Marta Pahor
110 Irena Radej
116 Zofka Skorčič
120 Lojze Štros
126 Jožefa Zagorc Weingerl
134 Majda Zakrajšek

136 Dodatki
Razstava članov skupine Želve "Portreti 2005"

147 Dodatki
Seznami mentorjev, članov in razstav skupine Želve

Miran Erič

Predgovor

Dve desetletji je minilo od takrat, ko mi je Ana Kranjc ponudila sodelovanje pri univerzi za tretje življenjsko obdobje. Takrat in tisti hip je bil predlog zanimiv in komaj diplomiranemu slikarju priložnost za preživetje. Če bi takrat kdo omenil, da se je mogoče s to temo ukvarjati dvajset let in po tem času celo verjeti v svoje delo, bi ga najbrž imel za fanatika.

Pričujoče delo žanrsko ni dober izdelek. Ni poročilo o znanstveno raziskovalnem delu, ni umetnostnozgodovinska študija, ni analitična andragoško pedagoška študija in ni temeljita psihosocialna študija ali analiza delovanja marginalne skupine upokojencev, ki se v okvirih univeze za tretje življenjsko obdobje trudi kvalitetno preživeti preostanek življenja. Niti ni navaden zbornik kakšnega lokalnega društva ali pa regionalne ali nacionalne zveze društev.

Pričujoče delo je dober poskus integralnega in interdisciplinarnega razumevanja dejavnosti dela človeške populacije (ostarelih in upokojenih), ki konca svojega strokovnega in profesionalnega življenja ne razumejo kot svojo socialno smrt. Soavtorji so mi pomagali osvetliti bogato in barvito paleto razumevanja delovanja in želja ljudi, ki so s svojimi bogatimi profesionalnimi in usmerjenimi strokovnimi karierami povečini veliko prispevali k razvoju današnje družbe. Znanstveniki (mišljene so tako ženske kakor moški) z različnih področij, zdravniki, pedagogi, kemiki, naravoslovci, ekonomisti, pravniki, arhitekti in množica drugih v aktivno družbo vpetih poklicev se po svojih aktivnih karierah znajdejo na obrobju družbenega dogajanja.

To naj bi bil čas počitka. Najnovejši populacijski trendi kažejo, da sodobni človek živi dlje časa, socialno gledano se počasneje stara in je v času upokojitve oziroma potem ko izpolni obveznosti do družbene skupnosti, še vedno poln energije in neizživetih ambicij.

Miran Erič, Valjda smo to že naredili! 1986/1998

Miran Erič, Denis Namura, 1985/2001

Zato je ideja izobraževanja in aktivnega sodelovanja populacije v »odpisu« trendovska tema, ki zaposluje in odpira povsem nove oblike raziskovanja in obravnave čedalje večje skupine ljudi, kakor v svojem prispevku opisuje Rajka Bračun.

Prispevki v knjigi so po eni strani ozko naravnani na strokovni pogled (Bračun – andragoški zorni koti; Lenard – umetnostnozgodovinski diskurz umetniškega izražanja brez profesionalne izobrazbe) ter na splošno razumevanje staranja (Košir – razumevanje starosti in aktivnosti v tem obdobju) in ozko oblikovana filozofija delovanja znotraj neke delujoče skupine (Radej – pogled aktivne soudeleženke; Kovač – socialno analitični pogled na delovanje skupine in razumevanje problematike, ter Erič – osebni pogled mentorja na pedagoški proces in procesne možnosti pri izobraževanju "odraslih" oziroma tistih, ki v socialni skupnosti zaključujejo svoj status "razvijalcev" v skupnosti).

Omenil sem že, da delo žanrsko ni dober izdelek, kar seveda ne pomeni, da dvomim o svojem delu. Prepričan sem, da so zbrani prispevki in tudi knjiga v celoti dober izdelek. Če bi bil slab, se ne bi potrudil, da bi izšel. Osebno bi želel, da bi pričujoče delo vzpodbudilo širši interes strokovnjakov in specialistov, ki bi iz različnih zornih kotov osvetlili socialno in družbeno vrednost skupine ljudi, ki skozi svoje zatajene želje v mladosti in času aktivnega profesionalnega življenja niso mogli do konca izraziti svojih ambicij na tistih področjih, ki jim niso mogla zagotoviti eksistenčnega minimuma preživetja. Sledeč tej misli sem tudi prepričan, da ta nova rastoča intelektualna sila (še zlasti v zadnjem desetletju) predstavlja izjemen družbeno socialni potencial.

Verjamem v svoje delo. Verjamem pa tudi, da današnja družba vse premalo spoštuje sliko in ji ne namenja primerne pozornosti. Povprečen pesnik, pisec proze, esejev in drugih socialno političnih smeri ter pisoči strokovnjaki in znanstveniki z različnih področij so danes deležni neprimerno večje družbene pozornosti kakor tisti, ki ustvarjajo sliko; bodisi umetniki, oblikovalci, znanstveniki in raziskovalci na področju naravoslovnih družbenih in humanističnih znanosti. V zadnjih 150 letih se je s tehničnim razvojem slike (fotografije in tudi gibljive slike) ter še zlasti v zadnjih desetletjih razvijajoče se slike z uporabo tehnološko čedalje uporabnejše računalniške tehnologije izkazalo, da je izdelava slike strukturno gledano enako težka kakor pisanje besedil. Pa tudi naučiti se je mogoče!

Miran Erič, Modre oči, 1986/1998

Miran Erič, Nikoli ne pozabim dobromislečih, 1987/2001

Zato bi poleg že napisanih stavkov svoj predgovor predstavil tudi z nekaj svojimi slikami (katerih temelj je fotografija). Posvečam jih vsem sodelujočim avtorjem – še zlasti tistim, ki že več kakor dvajset let ustvarjajo pričujočo knjigo. Ne nazadnje pa je to poklon tudi vsem mentoricam in mentorjem, ki se že desetletja razdajajo za nove oblike pedagoškega delovanja. Ta je po eni strani dokončna, po drugi strani pa omogoča precej širše branje…

In, ja, kakor je mogoče razbrati, niti sam ne vem, ali potrebujemo veliko besedila ali veliko slik…

Miran Erič, Marsikaj. 1987/2001

Miran Erič, Tam nekje...brez skrbi! 1986/1998

Miran Erič, Hvala za spomin, 1987/2001

Manca Košir

Čipke na robovih staranja

Nevidna srajca
je vsakomur na kožo pisana
od rojstva pa do konca dni.

Čipke vsak po svoji meri
na robove šiva
dneve in noči.

Ifigenija Simonović

V IZGRADNJI bi moralo pisati na tabli, ki bi jo slehernik nosil na prsih, da bi oznanjal svojo spremenljivost, nikoli dokončan proces človekovega dozorevanja, sem prebrala v eni izmed modrih knjig. Razmišljajmo potemtakem o življenju kot brezkončnem gradbenem delu, o tem, kake zidake velja uporabljati, da bo ta zgradba prijazen dom našemu telesu, duši in duhu. Ali – kot pravi pesnica Ifigenija Simonović – kakšne čipke naj šivamo na robove svoje nevidne srajce, ki je naša usoda. Čipke pa so naša zavestna izbira! Izbira možnosti, da živimo bogato, osrečujoče življenje.

A najprej o želvah, saj se tako imenujejo junaki našega zbornika. "*Simbolika želve je moška in ženska, človeška in kozmična, razteza pa se na vsa področja imaginarnega,*" piše Chevalier-Gheerbrantov Slovar simbolov. Želva biva v svodastem oklepu, zgoraj okroglem kakor nebo in spodaj ravnem kakor zemlja. Takšna je naša predstava o univerzumu; želva je torej sama po sebi kozmografija. "*Zaradi svoje gmote, trmaste moči, ideje sile, ki jo zbujajo štiri kratke noge, ki so kot tempeljski stebri opore v tla, je želva tudi kozmofor, nosilka sveta,*" nadaljuje ta imenitni slovar. Kot podpornica sveta in jamstvo njegove stabilnosti je želva v sorodu z božanstvi. Z najvišjimi božanstvi! Ker dolgo živi, nosi božansko lastnost nesmrtnosti. Slavni hermetik 18. stoletja Don Perny ima želvo za simbol materije Umetnosti. Za alkimiste je želva odlično zdravilo, za hindujsko tradicijo pa simbol koncentracije, vračanje v prvobitno stanje – modrost sama.

Želva lahko simbolizira našo najbolj očarljivo izbrano gradnjo: celovito življenje, v katerem uresničujemo svojo edinstvenost tako, da povezujemo notranje principe (kakršna sta po Carlu G. Jungu na primer moški in ženski, animus in anima) v lastno celovitost, v božansko poroko, ki je poroka s samim seboj. Potem se lahko ustvarjalno in ljubeče povežemo še z drugimi ljudmi in zunanjim svetom, zavedajoč se prastarega Trismegistusovega reka: "*Kakor znotraj, tako zunaj.*" Zato negujemo svoj notranji svet, da je bogat in razkošno pisan, ga negujemo, da ga potem darujemo drugim, s katerimi smo povezani s pomembnimi nitmi bližine. In ga širimo po socialnih mrežah, da bogatimo skupni univerzum, ki je naše bivanjsko določilo. Če zgradimo notranje stabilen svet, bomo zmogli bivati ne le horizontalno, na zemeljski ravnini materije, temveč tudi vertikalno – v stiku s presežnim, pod svodom božanskega neba, ki bo dežnik našega lastnega duha.

Želva modri z leti, ki jih nabira pod svojim v začetku mehkim, potem pa vse trdnejšim oklepom. Dlje ko živi, bolj modra postaja, njena notranja moč žari v okolico, ki jo osmišlja s svojim bivanjem, pa tudi s smrtjo. Kajti želva na duhovni ravni ne umre nikoli. Kot nikoli ne umre resnična umetnost in kot pre-živijo dobri, lepi ljudje, "*ki ne umrejo,/*

Rajko Kogej, brez naslova, akvarel, 1997

samo izginejo/ kot kruh na mizi./ Nenadoma ga zmanjka/ in nihče od živih/ ni ostal lačen." (Alenka Rebula).

Ljudje zahodne "*napredne*" civilizacije, ki živimo v poblaznelem svetu vulgarnega kapitalizma, se težko izgrajujemo v celost in Eno, z muko sprejemamo spremembe, se ne znamo starati in bojimo se umreti. Ker nas ne primarna družinska skupnost ne šola in druga socialna okolja o tem ne učijo. Ne pripravljajo nas na naravno dejstvo, da smo proces, ki svojo življenjsko etapo zaključi s smrtjo, zato se slabo zavedamo, da je najpomembnejše, kako živimo in kako polno doživljamo trenutke na krožnici bivanja.

Starši od nas pričakujejo, da bomo naredili šole z dobrim uspehom in gradili uspešno kariero, kar pomeni zaslužiti čim več denarja in postati priznan nosilec določenega poklica, funkcij in vlog. Ponavljati vzorce, ki veljajo za uspešne. V šoli tlačijo vse otroke v iste kalupe, ne glede na to, kdo so in kakšni so ti otroci. Učijo jih tekmovalnosti namesto solidarnosti in sočutja. Množični mediji nam dopovedujejo, da se ne spodobi starati, da je bolezen stvar osebne krivde – z oglaševalci bobnijo, da če bomo kupovali njihove izdelke in drage blagovne znamke, potem bomo lepi in mladi in uspešni in srečni. Ne, ne bomo! Ker so lepota in občutek mladosti, uspešnost in srečnost stanje naše duše in razpoloženje notranjega sveta, ne pa posledica trošenja denarja za (pre)drago potrošno robo.

"*Večina ljudi beži pred seboj in zapravlja življenje z nenehno dejavnostjo,*" piše najpomembnejši oznanjevalec budizma na Zahodu, veliki učitelj Sogyal Rinpoche v mojem nočnem brevirju, Tibetanski knjigi življenja in umiranja. Zato se velja podati na pot vrnitve k samemu sebi, da "*izkusimo ter okusimo svoje polno bitje, onkraj vseh privajenih vzorcev*". Treba je umiriti svoj um in se potopiti vase, v svojem duhu in načinu življenja negovati mir.

Kako se imenuje pokrajina, ki nam omogoča pristen stik s seboj, prepoznavo lastne poti? Atman, Nešama, ra, peruša, rauch, božja iskra… Mi ji rečemo DUŠA. V duši je odgovor na najpomembnejše vprašanje življenja in smrti: *Kdo sem?* Legendarna zdravilka duše, ameriška zdravnica Rachel Naomi Remen, ki pomaga hudo bolnim ljudem tako, da jih posluša in prek njihovih zgodb z njimi sestavlja pomene in smisle bivanja, v pretresljivi knjigi Blagoslovi starega očeta zapisuje pričevanje ene izmed tisočerih pacientk. Ženska je zbolela za rakom na dojki. Začela se je zdraviti s kemoterapijo, predvsem pa z vpogledom vase, v svojo dušo. Presenetilo jo je spoznanje: "*Prvič krmarim svoj čoln po svoji zvezdi. Moj bog, kako sem ga krmarila po vsem drugem! In dovoljevala vsakomur, da stopi za krmilo. Vse življenje sem se obračala proti sebi, proti svoji smeri. Toda sedaj imam globok občutek o svoji poti in sem ji zvesta. To je moj čoln in zgrajen je bil, da pluje v to smer, po tej zvezdi. Zakaj sem videti toliko bolj mirna? Zato ker živim v enem kosu.*" Začutila je namreč svojo dušo.

Rachel Naomi Remen razmišlja, da morda niso zatiralski šefi, nespodobni otroci in prekinitev odnosa s partnerjem osnovni vzroki stresa, zaradi katerega je zbolela ta ženska in zbolevamo večinoma vsi. Mogoče je iskati vzrok za stres v izgubi občutka za dušo, se sprašuje. Eden mojih najljubših negovalcev duše, jungistični psiholog, diplomant teologije in religiologije pa muzikologije, glasbe in filma, ugleden psihoterapevt, ki je pred tem preživel dvanajst let kot menih katoliškega reda, Thomas Moore, je globoko prepričan, da ne gre le za vprašanje o izgubi občutka za dušo, temveč za dejstvo, da je tako. V knjigi, ki bi jo morali imeti vedno pri roki – Nega duše začenja svoj uvod s trditvijo: "*Velika bolezen dvajsetega stoletja, ki zajema vse naše težave in nas prizadeva kot posameznike in kot družbo, je* 'izgubljanje duše'*. Zanemarjena duša se ne umakne, temveč se simptomatično pojavlja v odvisnostih, vdajanju razvadam, nasilju in izgubi*

Rajko Kogej, Maki, 2002; akvarel

smisla. Simptome skušamo osamiti ali izbrisati, a osnovna težava je, da smo izgubili modrost o duši, pa tudi svoje zanimanje zanjo."

Prišli smo do mesta, ki ga razkošno kaže ta zbirnik dvajsetletnega dela neutrudnih Želv pod vodstvom edinstvenega mentorja Mirana Eriča. Vsaka fotografija risbe, akvarela ali oljne slike, prav vsaka je dokaz, da tisti, ki jo je ustvaril, sliši glas svoje duše. Opazovati predmete likovnega upodabljanja znotraj sebe ali zunaj, v objektih in krajinah (kar je v umetnosti itak eno in isto) je kontemplacija. Risati in slikati jih je kot molitev, ki v zbranosti, koncentraciji in disciplini slavi presežnost vsakdanjega, rutinskega življenja. Ustvarjalec/ustvarjalka teh lepih podob, ki so zdaj v zborniku shranjene v trajen spomin

in sled modrih Želv, zna negovati dušo. Jo zna negovati, saj zato pa se je odločil/a za "*pot vrnitve*" k svojemu mladostnemu hrepenenju, za plovbo s čolnom pod svojo zvezdo! Za šivanje čipk na robove srajce, ki jo je nosil/a dolga leta, pa se morda niti zavedal/a ni, da ji manjka lepota, predanost, krhko dušno tkanje za oblačilo samouresničitve. Vsaka fotografija in sleherna stran tega zbornika pričajo o najdenju smisla, o pomenu radostnega bivanja, o zvezdah, ki žarijo na osebnih orbitah, pa tudi na skupnih in družbenih, ker so se iz daru samemu sebi spremenile v naš skupni dar.

Zato zdaj še nekaj besed o skupnosti. Človek kot generično bitje izhaja iz dveh, rojen ni le zase, ampak za druge. Iz JAZ rastemo v odnos s TI in potem v MI, ki je naše pravo domovanje – skupnost. Na Zemljo pridemo zato, da služimo! Služenje je način, da celimo svoje rane, da ozdravimo dušo in tako zacelimo svet. Resnično služenje, pravi modra Rachel N. Remen, "*je odnos med ljudmi, ki položijo na mizo bogate vire svoje človeškosti in jih velikodušno delijo z drugimi*". Tako ustvarjamo skupnosti: majhne – družinske, rodbinske – in velike – plemenske, nacionalne – ter ogromne – svetovne. Graditev vseh se začne na enak način. Z vzpostavljanjem celovitosti v sebi, ki potem služi celovitosti v drugih in celovitosti življenja. Ne služimo z močjo (kakor mislijo politiki in finančni mogotci), marveč s seboj! "*Služi vse, kar vem, in služi vse, kar sem,*" ponavlja Rachel in ponavljamo za njo mi, ki se učimo hoditi po isti poti – poti služenja ljudem in življenju. V skupnostih in prek skupnosti. Ena izmed najlepših je zagotovo univerza za tretje življenjsko obdobje in znotraj nje vsak krožek, kot Želva, ki se zdaj predstavlja v soju svoje luči in umetniške lepote. Člani skupnosti Želva imajo namreč odprto dušo in v roki svinčnike, barvice in čopiče. Zato so, kar zdaj v tem zborniku vidimo. Kot bi rekel veliki Abraham Maslow, eden od pionirjev Gibanja za človeški potencial (in kaj kaže naš zbornik, če ne rezultatov takega fantastičnega gibanja?): "*Če imate samo kladivo, je vse podobno žeblju*." In če imate mehak čopič, je vse podobno žametni preprogi lepega …

Pa še o staranju, saj so člani Želve v povprečju stari okoli 70 let in še več bodo v prihodnje. Kajti v Sloveniji se je delež starejših od 65 let od leta 1995 do leta 2005 povečal za 26,5 odstotka! Prvič v zgodovini človeštva, prvič se bo zgodilo, kar se ni še nikoli doslej – kmalu bo v zahodnih "*razvitih*" državah sveta (tudi na Slovenskem!) več starih ljudi kakor otrok! O klimatskih spremembah upravičeno bijemo plat zvona, o staranju prebivalstva, ki bo imelo za naša življenja še usodnejše posledice, pa slišimo le tu in tam kakšno besedo. Resne diskusije nobene, kaj šele da bi politiki načrtovali strategijo drugačne družbe, kar naša čez dve, tri desetletja zagotovo bo! Zato velja brati dve leti po izidu milijonske nemške uspešnice publicista in urednika pri znamenitem časopisu FAZ Franka Schirrmacherja v slovenščino prevedeno knjigo ZAROTA METUZALEMOV. In letos izdano, pa že uspešnico našega strokovnjaka dr. Vida Pečjaka PSIHOLOGIJA STARANJA. Knjigi govorita o vseh nas zdaj in tukaj. Kaj delamo, kako živimo, kako se pripravljamo na največjo spremembo človeštva v vsej zgodovini?

Tukaj in zdaj se namreč začenja nova faza svetovne zgodovine. Kot je dejal preroški filozof in etnolog Claude Lévi Strauss: "*Zlom komunizma je v primerjavi z demografsko katastrofo nepomemben.*"

Nekaj številk v razmislek: Leta 1840 so imele Švedinje s 45 leti najdaljšo pričakovano življenjsko dobo med vsemi ženskami. To povprečje je danes pri Japonkah 85 let in temu gibanju še ni videti konca. Vsaka druga danes rojena deklica ima pričakovano trajanje življenja 100 let, vsak drugi deček pa po verjetnosti 95 let. Človekova povprečna življenjska doba je v 99,9 odstotka vsega časa, odkar bivamo na tem planetu, znašala 30 let; še Tolstoj je pisal: "*Vstopil je starec tridesetih let.*" Schirrmacher opozarja: "*Zdaj*

pa moramo v eni sami generaciji preseči sto tisoč let stare značilnosti svojega telesa in civilizacije". Kmalu nič več ne bo tako, kakor je sto tisoče let bilo!

Kljub povedanemu zremo na televizijskih ekranih, oglasnih panojih, v časopisju in revijah mlade, sijoče obraze, ki sporočajo: "*Mladost je zakon! Mladost je porok za srečo! Biti mlad je bistvena življenjska vrednota!*" Kot da se nam ni dovoljeno starati! Veliki slovenski (želvji) slikar France Mihelič je na stara leta ljudi pozdravljal takole: "*Oprostite, ker sem še živ!*" On, znan duhovitež, je govoril ironično. Mnogi pa izgovarjajo isti stavek z občutkom krivde, ker kljub osemdesetim, devetdesetim letom in več še tlačijo zemljico, rezervirano za mlade, hitre, tekmovalno zagnane ljudi. Ti že protestirajo zoper izplačevanje pokojnin, zahtevajo evtanazijo za onemogle starce in sporočajo še z drugimi besedili: "*Umrite pravočasno!*"

Ampak mi se ne damo! Smo za zaroto metuzalemov, zato "*da bi vzpodbudili samogovor, ki vas bo naredil za sozarotnike proti vladavini resnično smrtonosne ideologije*", kot pišeta naša avtorja. "*Vpliv pozitivne samopodobe in pozitivne predstave o staranju na dolžino človekovega življenja je večji od vplivov krvnega tlaka ali visokega holesterola,*" sta prepričana. Saj "*ni tako pomembno, koliko si star, pač pa kako si star*". Študenti univerze za tretje življenjsko obdobje se starajo najlepše. Tale želvji zbornik je izboren dokaz za to, saj udejanja Pečjakov ključni nasvet: Nenehno ustvarjajte! Brez predaha! Kajti pod vplivom ustvarjalnega dela rastejo v možganskih celicah novi dendriti, čeprav število celic upada. Zato pa je starejša generacija danes bolj zdrava, vitalna in ambiciozna, saj smo vendar možgansko in dušno pomlajeni!

Želve se upiramo stereotipnemu slikanju starosti kot nebogljenosti, demenci, usahli življenjski energiji in neustvarjalnemu betežnemu življenju na račun mladih. Osemdeset odstotkov starejših in starih je aktivnih, zadovoljnih, ustvarjalnih in pripravljenih pomagati drugim, a v množičnih občilih podob o njih praviloma ni. Stari pač niso zanimivi za oglaševalce – razen za brezobzirne lažnivce o podaljševanju življenja z najrazličnejšimi prehrambenimi dodatki in zdravili, ki imajo tudi smrtonosne stranske učinke – ker niso nori potrošniki. Ker jim je pomembnejše od imeti biti – biti radosten, izpolnjen in miren.

Naučiti se moramo potemtakem drugačnega staranja, zavedajoč se, da je obsedenost z mladostjo fenomen kupne moči. A naša moč ni v nakupovanju, temveč v zares kakovostnem življenju do konca dni. Bodimo zato samozavestni, ustvarjalni in srečni, ker – smo. Prepričani, da s svojimi življenjskimi izkušnjami in darovi, ki jih razvijamo, bogatimo svet. Kot zaključuje svojo odlično knjigo Schirrmacher: "*Pozabiti moramo, kar sta nas o staranju naučili naša civilizacija in biologija, saj nimata več prav. Z neomajnim gospostvom mladosti nad starostjo je konec. In konec je tudi s klasično starostjo.*"

Zato hura za nas, za želve in Želve, ki smo ARS – ambasadorji radostnega staranja!

POP ART
POPART

Vid Lenard

Želve brez oklepa;
Umetnostnozgodovinski pogled

Pojav moderne primitivne umetnosti v 20. stoletju je bil usmerjen v rušenje klasičnega umetniškega kanona z novo (poenostavljeno) izrazno govorico, drugačno tematiko in raziskovanjem novih ustvarjalnih procesov. Številni moderni umetniki, od carinika Rousseauja, Gauguina, Picassa in Kandinskega, Beckmanna in Seuphorja dalje, so se hoteli približati izvirnemu in prvinskemu (otroškemu) gledanju. Po drugi svetovni vojni je bil tudi v umetniški smeri zanimiv l'art brut, ki je bil uvod v informel, nato v fantastiki, ki izhaja iz nadrealizma, in seveda v pop artu z vsemi njegovimi značilnostmi – od anatomije stvarnosti do zanimanja za trivialno. Na stereotipe in notranji odnos visokega modernizma ter nizke "*ljudske*", primitivne, popularne itn. umetnosti so v zadnjih petindvajsetih letih opozorili številni kustosi.[1]

Izrazi, ki označujejo neakademsko slikanje in kiparjenje, so povzročili določeno zmedo v opredeljevanju in tudi v vrednotenju tega pojava. Za njihove predstavnike se pojavljajo izrazi, kot so: popularni umetniki realnosti, slikarji ponižnega srca, slikarji instinkta. Vsi ti izrazi želijo definirati njihov odnos do dela. Primitivna umetnost se nanaša na umetnost drugih civilizacij in na zavestno hotenje po njihovem posnemanju. Laična umetnost zajema diletantizem (prvi začetki likovnega udejstvovanja) in (nedeljski) amaterizem, oznaka pa velja tudi za ljudske umetnike (sposojanje iz zakladnice (kolektivne) ljudske umetnosti) Vorančev pesniški izraz samorastniki, ki ga na Slovenskem pogosto uporabljamo (likovni samorastniki Trebnje, društvo likovnih samorastnikov Ljubljana), ne informira o razliki med naivnim in amaterskim slikanjem.[2] Pod pojmom naivne umetnosti razumemo posameznike ali združenja slikarjev in kiparjev, ki nimajo akademske izobrazbe.

Začetke naivne umetnosti v Jugoslaviji povezujemo z znamenito "*Hlebinsko šolo*" in Ivanom Generaličem na čelu, ki ga je odkril profesor Kristo Hegedušič in ga povabil v skupino Zemlja, s katero je leta 1931 razstavljal v zagrebškem umetniškem paviljonu. Zemljaše so sestavljali levo usmerjeni umetniki, ki so si prizadevali za neodvisnost likovnega izraza in so nasprotovali neposrednim vplivom iz tujine (impresionizmu, neoklasicizmu, larpurlartizmu) in diletantizmu.[3] Na razstavah so se pojavili kmetje, delavci in otroci iz vseh družbenih slojev, ki so pokazali slike, kipe in arhitekturne načrte ter študije o kulturi bivanja v mestu in na vasi.

Po drugi svetovni vojni je naivna umetnost postala pomemben sopotnik "*uradne*" umetnosti. Postopoma so socialno tematiko naivne umetnosti zamenjali obči eksistencialni problemi in v zadnjem času tudi ekološka vprašanja.[4] Ta proces, ki je na začetku potekal neorganizirano, je od leta 1952 dobil čvrste temelje (Muzej naivne umetnosti v Zagrebu), leta 1970 pa tudi mednarodno potrditev. Z ustanavljanjem različnih kulturno-

---

1 Muzej moderne umetnosti New York na dveh razstavah Primitivism in 20st Century Art (1984) in High/Low (1990) ter v Los Angelesu, Century Museum of Art (1992/1993) na razstavi, ki se je osredotočila na povezavo moderne umetnosti in »autsajderske« Art-Brut.

2 Tršar Marjan, Jugoslovansko »naivno« slikarstvo, Ljubljana, 1971, str. 6.

3 Kelemen, Boris: Naivno slikarstvo v Jugoslaviji, Zagreb, 1977, str. 2.

4 Kržišnik, Zoran, Likovni samorastniki Trebnje, 1968–1992, Ljubljana, 1992.

umetniških društev po drugi svetovni vojni so se delavci po mestih združevali v posebne likovne sekcije, ki so jih vodili in jim dajali napotke akademski umetniki. Med člani teh skupin je bilo mnogo nadarjenih posameznikov, ki so kasneje postali pomembni predstavniki jugoslovanske umetnosti (Emerik Feješ, Ivan Rabuzin, Matija Skurjeni, v Slove-niji Jože Peternelj, Janez Sedej, Jože Horvat-Jaki idr.) Ti umetniki so postavili standarde, ki še danes veljajo za naivno umetnost: ne zajemajo iz zgodovine kmečke tvornosti in folklore, značilna je odsotnost amaterizma, zavestnega in iskanega primitivizma akademsko neizobraženih umetnikov ter slikarstva otrok in mentalno zaostalih.[5] Podobno kot v Hlebinah so nastajala združenja slikarjev tudi drugod po Jugoslaviji: Kovačica v Vojvodini, Oparići v Srbiji, Žiri in Trebnje v Sloveniji, pojavljali so se tudi posamezniki, kmetje in delavci iz različnih krajev, denimo Emerik Feješ (Osijek), Matija Skurjeni (Veternica), E. Bukatenica (Grohote), Jože Tisnikar (Slovenj Gradec) Anton Repnik (Muta), Jože Peternelj (Žiri). V Sloveniji so se v centrih naivne umetnosti (Škofja Loka, Žiri, Slo-venj Gradec, Trebnje) postopoma odpirale galerije samoukih slikarjev in kiparjev, denimo Tisnikarjeva galerija v Slovenj Gradcu, Repnikova v Muti in "*ena najlepših zbirk naivnega slikarstva na svetu*" v Trebnjem, ki jo je popeljal v svet Alain Michon iz Musé d'Art Naif de L'Ille de France.[6] Tovrstni dosežki so pri nas še vedno površno razumljeni in medijsko spregledani. Izredna popularnost naivnih umetnikov, kakršna sta denimo superzvezdi Generalič ali Tisnikar, se še vedno nista znašla v zgodovinskih pregledih povojne Hrvaške ali Slovenije. Od sedemdesetih let dalje nastajajo številni dokumentarci o naivnih umetnikih, razmahne se tudi umetniški trg. Trgovci posredujejo na tuji in domači trg številna dela, ki so jih ustvarili jugoslovanski (slovenski) kmetje, delavci in upokojenci. Naivna umetnost postane profitno in špekulativno blago. Zato so v sedemdesetih letih kritiki zapisali jasne kriterije za vrednotenje naivne umetnosti.[7]

Če smo prepoznali dela Generaliča, Peternelja, Tisnikarja ali Henrija Rousseauja, Morisa Hirshfelda ali babice Moses za merilo, potem se pojavijo možnosti za jasne koordinate tega likovnega govora. Predvsem je treba razmejiti naivno in amatersko umetnost v odnosu do profesionalne likovne umetnosti. Amaterji so tisti, ki se ukvarjajo z umetnostjo v prostem času zaradi zabave, tako kot denimo zbiratelji. Amater, ki slika in izdeluje skulpture, živi navidezno estetsko življenje, saj ne uživa v estetskem predmetu samem, ampak mu pomeni nekaj drugega, v čemer najde več ugodja. Likovne vrednosti so sekundarnega pomena, tudi če so v prvem planu in sposojene pri drugem umetniku, nimajo individualnega žara. Za amaterja je značilno avtoestetsko stališče, ker je zadovoljen "*s trenutno biološko usklajenostjo svoje psihe z okolico*". Kelemen to imenuje "*prizadeta izvirnost*". Toda najbolj razširjena med amaterji je strukturalna neenotnost. Vsako dobro umetniško delo kakor tudi vsaka individualnost kaže na usklajeno povezanost vseh delov in podrejenost posebnega občemu na izviren, svojski način. Amaterski slikar ne zmore in ne zna v materialu izraziti tistega, kar je želel, ker mu manjka tehničnega znanja in ne pozna večpomenskosti posameznih likovnih elementov, zato nastanejo nesporazumi pri branju. V mestih srečamo posebno obliko amaterizma, za katerega je značilen obči, vsem znan realistični pristop k stvarnosti, ki je "*intelektualističen*" in rešuje predvsem perspektivo in proporce, pogosto gradi sliko tako, da se navezuje na izkušnje in tradicijo zahodnega slikarstva (kiparstva), vendar ne prinaša nič novega. Ta pojav Kelemen imenuje urbani amaterizem. Na drugi strani je kmečki amaterizem, za katerega so značilna tehnična neznanja, medtem ko je odnos do

---

5 Bihalji-Merin, Oto: Umetnost naivnih v Jugoslaviji, Ljubljana, 1965.
6 Stopar, Rudi, »Veliki« Pariz, »malo« Trebnje, Rast 1-2, 1997, str.155.
7 ibid. 1, ibid.2

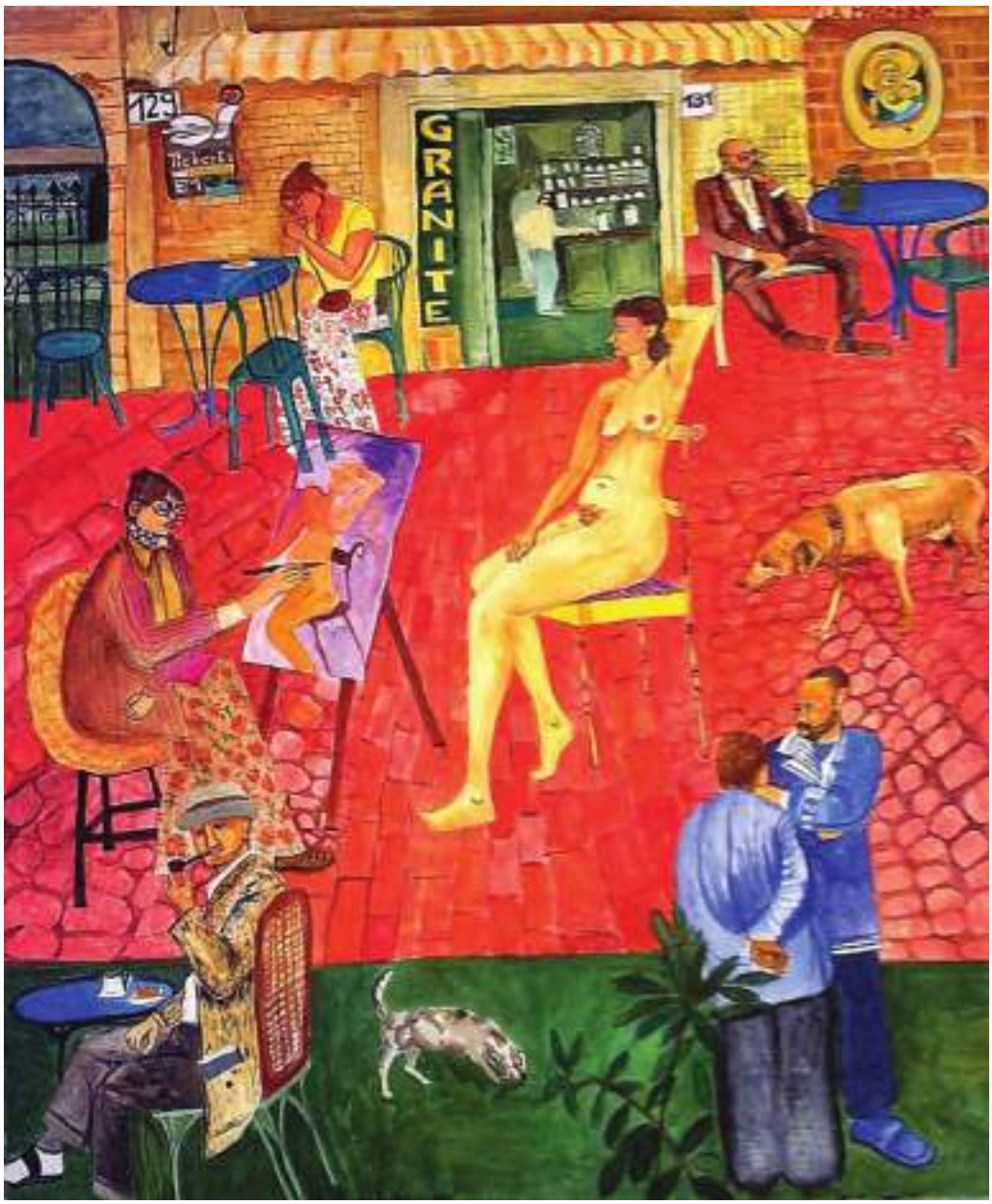

Alenka Kandušer, Granite, gvaš, 2001

stvarnosti brez čustev. Pogosto nastajajo slike risanja po naravi, vendar gledalcu ničesar ne povedo o stališču slikarja do sveta. Tovrstni amaterizem Kelemen imenuje ruralni amaterizem.

Amater pogosto slika na način tega ali onega slikarja oziroma dela skulpture po vzoru. Zanima ga zgolj posnemanje vidnega in ne odkrivanje sveta. Poleg psevdoestetskih stališč, razbite strukturne enotnosti, odsotnosti specifičnega jezika obstaja tudi niz izvenestetskih stališč, na primer kadar nekdo slika zaradi zaslužka.

Razmejitev med naivnim in amaterskim slikarjem lahko ponazorimo tudi s stališča informacijske estetike (semantike). Amater slika omejen nabor znakov, ki so bodisi banalni ali pa z njimi sploh ni mogoča komunikacija. Včasih nastanejo hibridni znaki, ki presežejo znano in dajo nove informacije. Če jih sprejme za svojo individualnost, je na najboljši poti, da preseže mejo banalnosti in ustvari umetniško delo. Tu se zgodi tisto slikarstvo, ki je temelj naivne umetnosti. Ko naivni umetnik najde svoje likovne poteze, lahko šele prodre v bit življenja, nastanejo dela, ki govorijo o sami biti umetnika, med

Marinka Mohar, Vijolično, akvarel, 2004

stvarmi, o smislu stvari, o njihovem pomenu za človeka. Naivno umetnost preseže slikar takrat, ko zmanjša prag med svojim življenjem in umetnostjo, tako da lahko le s pomočjo naslikane podobe razreši eksistencialna protislovja, kot denimo Tisnikar.[8]

Likovne značilnosti skupine Želve so posledica osebne moči in likovnih ciljev posameznikov v skupini, pa tudi koncepta njihovega mentorja, akademskega slikarja Mirana Eriča. S profesionalnim znanjem usmerja skupino v nadgrajevanje obrtniškega znanja, torej reševanja tehničnih problemov (proporcev, perspektive, barvnih vrednosti in kompozicije), kot tudi v odkrivanje lastnega likovnega govora, ki šele omogoča individualni odnos oziroma emocionalni naboj ustvarjalca do stvarnosti, ki se izraža v likovnem delu. Pri nekaterih članih opažamo zavestno zgledovanje pri uradnih umetniških slogih (romantično slikarstvo, impresionizem, pointilizem, kubizem, ekspresionizem), kar je nasprotno od naivne umetnosti. Od nje se ločijo tudi tradicionalni (akademski) motivi: krajina, mrtva narava, slikanje po modelu, akt in tihožitje. Značilna so tudi prerisovanja fotografij in portretov znanih osebnosti. Pogosto so uporabljena vsa sredstva likovnega izražanja (akvarel, oglje, svinčnik, olje, akril, tuš, ponekod zasledimo uporabo drugih materialov, kot so školjke in kamni), medtem ko je namen te umetnosti najrazličnejši (predvsem krasilni, na primer poslikava krožnikov). Opazna je izoliranost od umetniških tendenc časa; intimizem v hrupu sodobnega industrijskega in informacijskega življenja; minuciozno opazovanje stvarnosti in hotenje po čim večji reprodukciji videnega, pri boljših pa ravno obratno, posploševanje in poenostavljanje; pogost je občutek, da je slika nastala brez napora; opažamo odsotnost negativnih čustev; poetičnost doživljanja z romantičnimi tendencami; pri nekaterih ornament dobiva moč realnega predmeta. Pogosto so slike narejene v centralni simetriji – od splošnega prikaza do skrajnega občutka globine, redkeje zavestna odsotnost kanonov proporcev, barvnih vrednosti in

8 Brejc, Tomaž: Temni modernizem, Ljubljana, 1991, str. 193.

chiaro-scura. Dolgoletni poznavalci slovenskega ljubiteljskega slikarstva pravijo, da je ideal udeležencev obrtniško dovršena realistična podoba.[9] Napredek iz začaranega kroga vidijo v vlogi mentorja, ki uvaja nove motive in svetuje o uporabi izpovednih izraznih sredstev, spodbujanje individualnih osebnostnih značilnosti posameznika. Seveda pa je prvi pogoj želja samega ljubitelja slikarja.

Formalni kriteriji za vrednotenje amaterske in naivne umetnosti v odnosu do profesionalne so danes manj zanimivi, saj so smeri prepletene, objektivni razlogi pa pogosto ne zdržijo, zato kritiki vse bolj uvajamo kontekstualna branja, kjer se ukvarjamo s statusom skupine, gibanja ali umetniškega dela.[10]

Slovensko likovno ljubiteljstvo (novo ime, ki je zamenjalo pejorativni zven izraza amaterizem) se je v zadnjih 25 letih razraslo v množično gibanje.[11] Večina ustvarjalcev je organizirana v društva in zveze, veliko pa je tudi takih, ki ne čutijo potrebe po društvenem delovanju. Razne organizacije likovnega ljubiteljstva danes ne razumejo le kot plemenito izkoriščanje prostega časa, ljubitelji predstavljajo nadvse pomemben člen pri vgrajevanju likovnih vrednot v vsakdanji kulturni utrip.[12] Tudi skupina Želve se v svojem delovanju trudi preseči običajne prakse izobraževanja in udejstvovanja likovnih ljubiteljev, saj si želi spremeniti nekatere močno zakoreninjene ideale, stereotipe in predsodke. Če je bila za primitivne in naivne slikarje značilna odsotnost intelektualizma, se danes v likovnem ljubiteljstvu spodbujajo prakse, ki razvijajo senzibilnost gledanja in zavest, da je proces, ki pelje do podobe, mentalen. Danes se likovno ljubiteljstvo vse bolj približuje akademskemu poučevanju in ni več njegov nasprotnik, kot je bil v času hlebinske šole in naivnega slikarstva sedemdesetih let. Društva kot so Želve, tudi ne združujejo le kmetov in delavcev, ampak tudi visoko izobražene člane; hkrati pa tudi ne gre zgolj za upokojence, ampak so njihovi člani tudi odrasli različnih starosti. Verjetno ideal slovenskega ljubiteljskega slikarstva, ki se navezuje na ideale akademskega realizma in meščanskega slikarstva 19. stoletja, izhaja iz akademsko naglašene kontinuitete zunajšolskega izobraževanja na Slovenskem, ki sta ga v sodobnem duhu okrog leta 1907 v Ljubljani s časovnim presledkom pričela Rihard Jakopič in Matej Sternen. V Ljubljani je delovala tudi znamenita slikarska šola "*Pobuda*", iz katere je izšlo veliko priznanih akademsko izšolanih umetnikov. Po drugi svetovni vojni pa se je vidno zapisala znana Robova slikarska šola, ki sta jo vodila slikarja Rajko Slapernik in Karel Jakob. Ob sodelovanju Zveze kulturnih organizacij (danes JSKD) je prav društvo ljubljanskih likovnih samorastnikov s svojo nepretrgano živahno dejavnostjo napeljalo k ponovnemu ustanavljanju zdaj vse številnejših zasebnih slikarskih šol.[13] Zdi se, da želijo danes številna društva slikarjev ljubiteljev postati enakovredna zasebnim šolam.

V čem je torej vrednost ljubiteljev slikarjev v primerjavi z "*akademskim*" likovnim ustvarjanjem? Kot je zapisal Zoran Kržišnik, danes tovrstno slikarstvo dojemamo drugače. Ne več kot idealizirano podobo izgubljenega sveta, ampak "*kot klic prvinskega človeškega občutja in osnovnih človeških zahtev po spoštovanju podlage našega bivanja, neizčrpne zemlje in nezastrupljenega neba…Govore nam o cilju naših hrepenenj, o pomirjenju med človekom in naravo, ki ga moramo doseči.*"[14]

---

9 Rački, Tone, Almanah društva likovnih samorastnikov Ljubljana, Ljubljana, 1995.

10 Kallir, Jane: Grandma Moses in 21st Century,Yale Univirsity Press, 2001.

11 Gerkman-Scagnetti, Eva, Almanah društva likovnih samorastnikov Ljubljana, Ljubljana, 1995. Tavželj, Teodor, Ustvarjalna skupina, 6 let likovnega društva LIK Izola, Izola, 2004.

12 Za razvoj likovnega ljubiteljstva na institucionalni ravni je zadolžen Javni sklad za ljubiteljske dejavnosti.

13 Juteršek Mirko: Almanah društva likovnih samorastnikov Ljubljana, Ljubljana, 1995, str. 11.

14 ibid. 3.

Rajka Bračun

Ustvarjalna hotenja starejših
- kje in kako jih uresničiti?

Druži nas želja, da svoje videnje sveta
in doživljanje lepote življenja
izrazimo z barvo in čopičem
in tako svojo ustvarjalno energijo prelijemo v slike,
*ki izražajo naše občutke.**

Sodobni koncept vseživljenjskega izobraževanja predvideva, da se ljudje izobražujejo in razvijajo skozi vse življenje. Promovira misel, da je človek učeče se bitje od rojstva do smrti, in izključuje predsodke, da nekatere družbene skupine – tu mislimo predvsem na starejše odrasle – izobraževanja ne potrebujejo in da učenja niso (več) sposobne. Razmišljanje, da je izobraževanje namenjeno le nekajdesetletni človekovi poklicni poti, je ozko in kratkovidno. Ko se ta pot zaključi in nastopi tretje življenjsko obdobje,[1] poklicnega udejstvovanja praviloma več ni, človek, njegovo znanje, vrednote in potrebe – potrebe po ustvarjanju, samouresničevanju, vedoželjnosti, socialni pripadnosti in varnosti – pa ostajajo. Izobraževanje v tretjem življenjskem obdobju naj potemtakem smiselno nadaljuje človekov osebnostni razvoj na neki strukturirani in ciljno usmerjeni poti.

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje že več kakor dvajset let prepoznava, raziskuje in promovira posebnosti izobraževanja starejših odraslih. V evropskem prostoru izviren slovenski koncept izobraževanja starejših – izobraževanje, ki izvira iz potreb ljudi, njegovo izvajanje pa temelji na njihovi soodgovornosti – je temelj vseh študijskih skupin, najsi gre za zgodovino, tuje jezike, literaturo, psihologijo, slikarstvo, kiparstvo, umetnostno zgodovino, računalništvo idr. V prispevku se osredotočamo na priljubljene študijske skupine slikarstva; skozi principa učenje o likovni umetnosti (learning about art) in učenje skozi proces likovnega izražanja (learning through art) želimo pokazati osnovne značilnosti izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju. Pri tem izhajamo iz izbrane strokovne literature in predvsem slušateljev samih – njihovih izkušenj z umetniško dejavnostjo ter njihovih želja in potreb po likovnem izražanju.[2]

V Sloveniji deluje petintrideset univerz za tretje življenjsko obdobje. Raziskava o študijskih skupinah v študijskem letu 2006/2007 je pokazala, da je glavnina univerz izvajala tudi študijske programe likovne ustvarjalnosti: slikarstva, kiparstva (obdelovanje kamna, obdelovanje lesa), grafike, kaligrafije in keramike (oblikovanje gline). V več kakor sedemdeset likovnih skupin po vsej Sloveniji je bilo vključenih okoli sedemsto starejših študentov in če temu dodamo še priljubljene študijske skupine umetnostne zgodovine, ugotovimo, da se približno četrtina vseh starejših študentov v mreži slovenskih univerz za tretje življenjsko obdobje tako ali drugače zanima za likovno umetnost: ustvarja, osvaja likovne tehnike, spoznava zgodovino umetnosti, kritično opazuje... Od kod interes in kako poteka študij?

***** Iz razstavne predstavitve enega izmed študijskih krožkov slikarstva, ki ga na univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani vodi akad. slikar Todorče Atanasov (2007).

1 Delitev življenjskega ciklusa v posamezna obdobja je rezultat industrijske dobe. Poteka takole: prvo življenjsko obdobje (šolanje), drugo življenjsko obdobje (službovanje, aktivna poklicna doba), tretje življenjsko obdobje (upokojitev, aktivna upokojitvena doba) in četrto življenjsko obdobje (neaktivna upokojitvena doba, doba odvisnosti).

2 S štirimi članicami in enim članom likovnih študijskih skupin na univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani smo junija in septembra 2007 opravili delno strukturirane intervjuje. Zvočni posnetki pogovorov so shranjeni v arhivu univerze.

Zdenka Kopač, Izbrisani, gvaš, 2001

Izobraževanje in učenje na univerzi za tretje življenjsko obdobje poteka bistveno drugače kakor v klasičnih šolskih klopeh: je prostovoljno, vzdušje je sproščeno, ni izpitov. Bistvo študijskih programov ni diploma, ampak dejansko znanje, nove uporabne zmožnosti in razvijanje sposobnosti, ki so si jih navadno ljudje že prej želeli razviti, pa so jih pomembnejše, obvezujoče življenjske naloge v prejšnjih obdobjih zasenčile. Na univerzi za tretje življenjsko obdobje se starejši učijo z radostjo, saj so za učenje visoko motivirani; iščejo osebno zadovoljstvo, samopotrjevanje, nove socialne stike, možnosti za ustvarjalnost.[3] Obračajo se k sebi, k svojim notranjim željam in potrebam – zlasti tistim, ki so bile (pre)dolgo potisnjene na rob spomina.

"*Vpisala sem se [na univerzo za tretje življenjsko obdobje] zato, ker je po upokojitvi v mojem življenju nastala nekakšna praznina. Službeno delo me je kar dosti potegnilo in ko ga je bilo konec, je nastal nekakšen vakuum; nisem se več orientirala. Kakšni dve leti prej sem že začela malo slikati; zet mi je podaril barvice. Pokrajina v Španiji je bila zanimivih barv in sem najprej začela slikat to pokrajino – realistično. Potem pa sem čez zimo prišla v Slovenijo in tu je bilo vse sivo … pokrajina me ni več pritegnila. Začela sem risati rožice, pomaranče, nakar me še to ni več zanimalo in sem začela slikati kar svoje avtoportrete, nato moža, potem pa cele slike." A. K.*

"*V skupini Želve se zelo dobro počutim. Razmišljam, kako bi ta motiv izpeljala, kako bi ono naslikala, kako bi ... Zdi se mi, da mi dviga samozavest. Vidim, da tudi jaz nekaj zmorem.*" M. M.

Za učenje ni nikoli prepozno – tudi za to ne, da se človek prelevi v slikarja, osvoji zakonitosti likovne govorice in se skozi likovno ustvarjalnost samouresniči. Potreba po likovnem izražanju in ustvarjanju del z estetsko vrednostjo pravzaprav nastopa kot nekakšen človekov notranji klic vse od njegovega rojstva, a ga v otroštvu in mladosti odločilno sooblikuje izobraževalni sistem, ki praviloma ne nudi ustreznih možnosti za zadovoljevanje teh potreb.[4] V tretjem življenjskem obdobju se z "*obujanjem*" osebnih interesov in premoščanjem krize identitete intenzivirajo tudi potrebe rasti, predvsem potreba po identifikaciji in iskanju lastnega izvora, potreba po tesnem komuniciranju z ljudmi, potreba po izražanju vsega, kar se je v življenju nakopičilo, in potreba po lepoti.[5]

Vizualizacija človekovih misli in občutij ter osmišljanje notranjega in zunanjega sveta z likovnimi izraznimi sredstvi je ena izmed poti zadovoljevanja teh potreb – zlasti potrebe po doživljanju in izražanju lepega.[6] Na vprašanje "*Zakaj slikate?*" ni nobeden od sogovornikov odgovoril, da slika zato, ker bi ga bila prevzela neka umetnina v galeriji ali muzeju. Potreba po izražanju lepega je človekova notranja potreba, ki jo nosi vsak v sebi, je – kot se je izrazila ena izmed sogovornic – "*posebno vabilo*". Umetniški talent oziroma umetniška nadarjenost pa je družbeno-kulturno pogojen. Umetnika potrdi družba.[7]

"*Zakaj slikam? Zato, ker me v to nekaj žene, rada bi nekako izrazila svoja čustva v sliki ali pa neki dogodek, ki me je zelo pritegnil. [...] Dogodek me mora najprej čustveno potegniti, potem pa hočem na barvno čustven izziv izraziti, kako sem tisti dogodek čutila in doživela.*" A. K.

"*Ustvarjanje me sprošča ... me izpopolnjuje. To, da mi uspe zaznati in poustvariti nekaj lepega, je posebno zadoščenje.*" M. K.

---

3 Ana Krajnc, Vrste in namen izobraževanja v tretjem žvljenjskem obdobju, Kako smo snovali Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana 1992, str. 57-64.
4 Richard Hickman, Why We Make Art and Why it is Thought, Bristol 2005, str. 11 ss.
5 Krajnc 1992, op. cit. 2, str. 59-60; Dušana Findeisen, Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih, Ljubljana 1999 (doktorska disertacija, tipkopis), str. 71 ss.
6 Vid Pečjak, Psihološka podlaga vizualne umetnosti, Ljubljana 2006, str. 139-140.
7 Hickman 2005, op. cit. 4, str. 99. »Umetniku je veliko dovoljeno,« je v pogovoru dejala M. K.

Dejavna osebnostna povezanost z likovno umetnostjo na štirih osnovnih področjih – umetnostna zgodovina, likovna kritika, estetika, likovno izražanje – je pot učenja in razvoja. Vsako področje človeka spodbuja k ustvarjalnosti, podoživljanju sporočilnosti umetnine in prepoznavanju lepote v likovni umetnosti. Zaradi teh in mnogih drugih prvin, kot ugotavljajo strokovnjaki, likovna umetnost vpliva na sproščeno, skladno razpoloženje posameznika in na tolerantnost, to pa naj bi posledično prispevalo k socialni kohezivnosti.[8] Seznanjanje z umetnostnozgodovinskimi vsebinami starejšim nudi posebno zadovoljstvo, jih osrečuje, navdušuje in notranje bogati.[9]

"*Sem velika ljubiteljica narave. Rada hodim v naravo in opazujem rastline, živali … Včasih naberem kakšne rožice, jih prinesem domov in jih naslikam. Največ slikam rože. Tudi na vrtu imam veliko cvetja in zjutraj ko vstanem, grem na vrt pa se kar malo pogovarjam s temi rožicami, jih zalijem in jih opazujem. So nekaj posebnega; vsaka je drugačna, vsaka je lepša. […] Potem sliko obesim in vsak dan pogledam, ali je še kaj za popraviti. Saj dosti se ne da, ker delam z akvareli, ampak marsikaj se pa še da popraviti. Skratka, uživam. Slikanje mi pomeni nekakšno posebno vabilo.*" M. M.

Temeljna oblika študija na univerzi za tretje življenjsko obdobje je študijski krožek, ki ga dopolnjujejo zunajučilnične dejavnosti, kot so študijske ekskurzije, posebna predavanja, ogledi umetnostnih razstav, spoznavanje likovnih ateljejev idr. Študijski krožki so notranje tesno povezane majhne učne skupine, ki praviloma ne presegajo petnajst članov. Vsak krožek vodi mentor po načelu, lahko rečemo, "*prvi med enakimi*". Osnovno načelo učenja oziroma izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju je namreč, da mora učenje izhajati iz starejših samih, zato so v študijskem krožku poleg mentorja tudi slušatelji sami s svojimi izkušnjami, željo po odkrivanju, znanjem in kulturo vir učenja skupine. Z vzajemnim učenjem se vzpostavijo osebni odnosi, ki se podaljšujejo v vsakdanje življenje.[10] Značilnost študijskih krožkov je posebna učna klima; zaradi visoke stopnje medsebojne pripadnosti so študijski krožki nekakšne primarne, intimne socialne skupnosti, v katerih je učenje bolj intenzivno in uspešno. Če se študent ne uči na osnovi lastne motiviranosti, to naredi zaradi odnosa do drugih v študijskem krožku, ki mu pripada. Močan vir prizadevnosti za učenje so tudi odnos do mentorja, medsebojno zaupanje in varno vodenje na poti do smotra, ki ga študent želi doseči.

"*Mentor zna zelo dobro izluščiti, kaj si hotel povedati, zelo dober psiholog je pri oceni naših stvari in to mi je zelo všeč. Zna oceniti, do kod lahko prideš, kje te lahko naprej potegne, vidi, kje se ti zatakne. Zna se vsakemu posebj prilagoditi, nas ne vkaluplja, ampak nas opogumlja. Zmeraj te pozitivno pohvali in vzpodbudi za naprej.*" I. R.

"*Pozdravljam metodo našega mentorja, ker je pri nas vzpodbudil samostojnost. Ne pričakujemo, da nam bo on najprej nekaj pokazal, ampak nas enostavno vleče in poriva v smislu* "zdaj naredite, potem se bomo pa pogovorili*". Včasih imamo motiv za to, včasih nam zmanjka volje. […] V skupini se vsi dobro počutimo ne glede na to, kako produktivni oziroma ustvarjalni smo.*« D. D.

"*Skupini sem se pridružila predvsem zato, da bi nekdo ocenjeval moje slike ... da profesor, slikar oceni tvoje slike [...]; kaj je narobe s kompozicijo, kako uporabljaš barve ... da se nekaj naučiš skozi strokovno vodstvo. Pa tudi kolegi smo malo tekmovali med sabo. Nekdo je prinesel sliko in si se tudi ti zelo potrudil, da bi malo pohitel.*" A. K.

---

8 Hickman 2005, op. cit. 4.; François Matarasso, Use or Ornament: The Social Impact of Participation in the Arts, London 1997.

9 Irena Šterman, Umetnostna zgodovina v tretjem življenjskem obdobju: ikonografski pristop kot pot do umevanja, Ljubljana 2006 (magistrsko delo, tipkopis), str. 32.

10 Findeisen 1999, cit. n. 5.

Kljub skupinskemu delu in nekaterim skupnim ciljem v študijskih krožkih je pot učenja in odkrivanja vsakemu človeku svojska. Sooblikuje jo mentor, ki vodi, usmerja, povezuje. Tudi v spontanem učno-ustvarjalnem okolju cilji in pričakovanja so, a imajo (subjektivni) individualni interesi praviloma prednost pred (objektivnimi) skupinskimi. Za študijske krožke slikarstva velja, da je prehojena ustvarjalna pot pomembnejša od končnega izdelka. Kdaj je umetniški izdelek končan, je stvar avtorjeve osebne presoje, kajti izdelek postane lep (estetski) šele takrat, ko zadovolji ustvarjalca (in ne kritika!).[11] Kljub temu slušatelji radi prisluhnejo oceni – oceni mentorja, sošolcev, ožje socialne skupine, širše javnosti (razstave). Odziva vedno ne iščejo, če pa ga prejmejo, ga ne preslišijo. Ocena – takšna ali drugačna – je del izobraževalnega procesa, brez izobraževanja pa ni rasti.

"*Ker smo tako različni med sabo, je težko reči, da smo se tudi učili vsi enako. Vsak je delal na svoj način, uporabljal svojo metodo, svojo tehniko. [...] Vsak je prinesel svoj osebni jaz na papir, na platno.*" D. D.

"*Ni mi pomemben samo končni izdelek. Mogoče je pot, ki jo prehodiš, bolj pomembna. Včasih si na koncu razočaran*." I. R.

"*Na Inštitutu Jožef Štefan, kjer sem nekoč delala, sem imela razstavo. Kolegom je bila zelo všeč in priznam, da mi je to zelo godilo. Da pa bi delala samo zato, da bo nekdo moje slike gledal. Jaz moram nekaj drugega izraziti. Jezi me, če naredim sliko, ki jo drugi sicer hvalijo, v njej pa nisem povedala tistega, kar sem hotela.*" A. K.

Risarske tehnike, slikarske tehnike in materiali, barve, modelacija, perspektiva, postopki gradnje slike, svetlostni in barvni odtenki, kompozicija likovnega dela, likovni motivi, zgodovinski pregled slikarstva – to je le nekaj osnovnih tem, ki jih v teoriji in praksi spoznavajo študentje na univerzi za tretje življenjsko obdobje. Mentorji – akademski slikarji, likovni pedagogi – svoja predavanja dopolnjujejo z obiski razstav, študente spodbujajo k delu s pisnimi viri, zelo pomembna je kritična diskusija. Za študijske krožke je značilen konstruktivističen pristop k učenju. Študentje spoznavajo likovno umetnost in hkrati rastejo skozi likovno ustvarjalnost.

Vendar človek znanja ne pridobiva samo zase; prenese naj ga v skupnost, v življenje. Osnovno vprašanje, ki se nam zastavlja pri amaterskih slikarskih skupinah, je možnost javnega razstavljanja del. Ta je odvisna tako od splošne politike razstavljanja, ki jo vodijo muzeji, galerije in razstavišča, kakor od statusa ljubiteljske kulture v družbi. V arhivu dogodkov na ljubljanski univerzi za tretje življenjsko obdobje iz študijskega leta 1991/92 preberemo: "*Slikarska skupina pod mentorstvom akad. slikarja Mirana Eriča se je prvič predstavila širši javnosti z avtorsko razstavo v Slovenskem šolskem muzeju (1990). Tej je sledila skupna razstava s slikarsko skupino pod mentorstvom akad. slikarke Nataše Ribič v knjižnici Prežihov Voranc (april 1991). Na tej razstavi so razstavljali svoja dela tudi člani slikarske skupine mariborske univerze za tretje življenjsko obdobje. Slikarska skupina pod vodstvom akad. slikarke Nataše Ribič je razstavljala decembra 1991 v Vodnikovi domačiji, v tem času pa je potekala tudi skupinska razstava skupine akad. slikarja Mirana Eriča – ponovno v knjižnici Prežihov Voranc. Obe razstavi sta bili prodajni, izkupiček pa namenjen žrtvam vojne na Hrvaškem. Obe skupini, pa tudi tretja, pod vodstvom akad. slikarke Mare Kraljeve, so pripravile marca 1992 skupno razstavo ob srečanju vseh skupin univerze v prostorih Doma starejših občanov v Šiški. Slikarska skupina Mare Kraljeve je februarja 1992 postavila lastno razstavo v Domu starejših občanov Kolezija ter ob zaključku študijskega leta 1991/92 v knjigarni Kazino. Slikarska skupina Mirana Eriča je skupaj s francosko skupino prof. Dušane Findeisen*

11 Hickman 2005, op. cit. 4, str. 103, 129.

Zdenka Kopač, Maki, akril na lesonitu, 1996

izvedla učno delavnico v Novigradu – tam so potekala predavanja o francoskem slikarstvu, večer v francoskem in slovenskem jeziku, jezikovne družabne igre itd."[12] Možnost razstavljanja študijskih izdelkov je v veliki meri odvisna od zavzetosti mentorja; mnogim skupinam ali posameznikom, ki se izobražujejo na univerzi za tretje življenjsko obdobje, omogočijo izstop v javnost prav njihovi mentorji.

Od leta 1986, ko je na univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani zaživel prvi študijski krožek slikarstva (kasneje imenovan Želve), pa do danes (2007), ko na univerzi deluje deset slikarskih skupin, se je v družbi nekaj sto starejših študentov slikarstva zvrstila vrsta mentorjev. S svojskim talentom, bogatim znanjem, predanostjo in veseljem do poučevanja starejših je vsak na svoj način obogatil življenja mnogih slušateljev, zato ne bo odveč, da jih na koncu naštejemo: Todorče Atanasov, Tjaša Celestina, Miran Erič, Duša Jesih, Tomaž Kolarič, Mara Kralj, Nives Palmić, Boštjan Plesničar, Nataša Ribič, Jasna Samarin, Andrej Trobentar, Izidor Urbančič, Urša Vidic, Janez Zalaznik in Zdenka Žido.

Sklenemo lahko z besedami sodobnega britanskega kiparja Antonyja Gormleyja: "*Ne gre za to, da posameznik postane profesionalen umetnik; bistveno je, da umetniška izkušnja izoblikuje posameznika.*"[13] Isto misel smo s tem prispevkom želeli izraziti tudi mi.

---

12 Alijana Šantej, Razvoj Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, Kako smo snovali Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana 1992, str. 89-90.

13 Hickman 2005, op. cit. 4, str. 10.

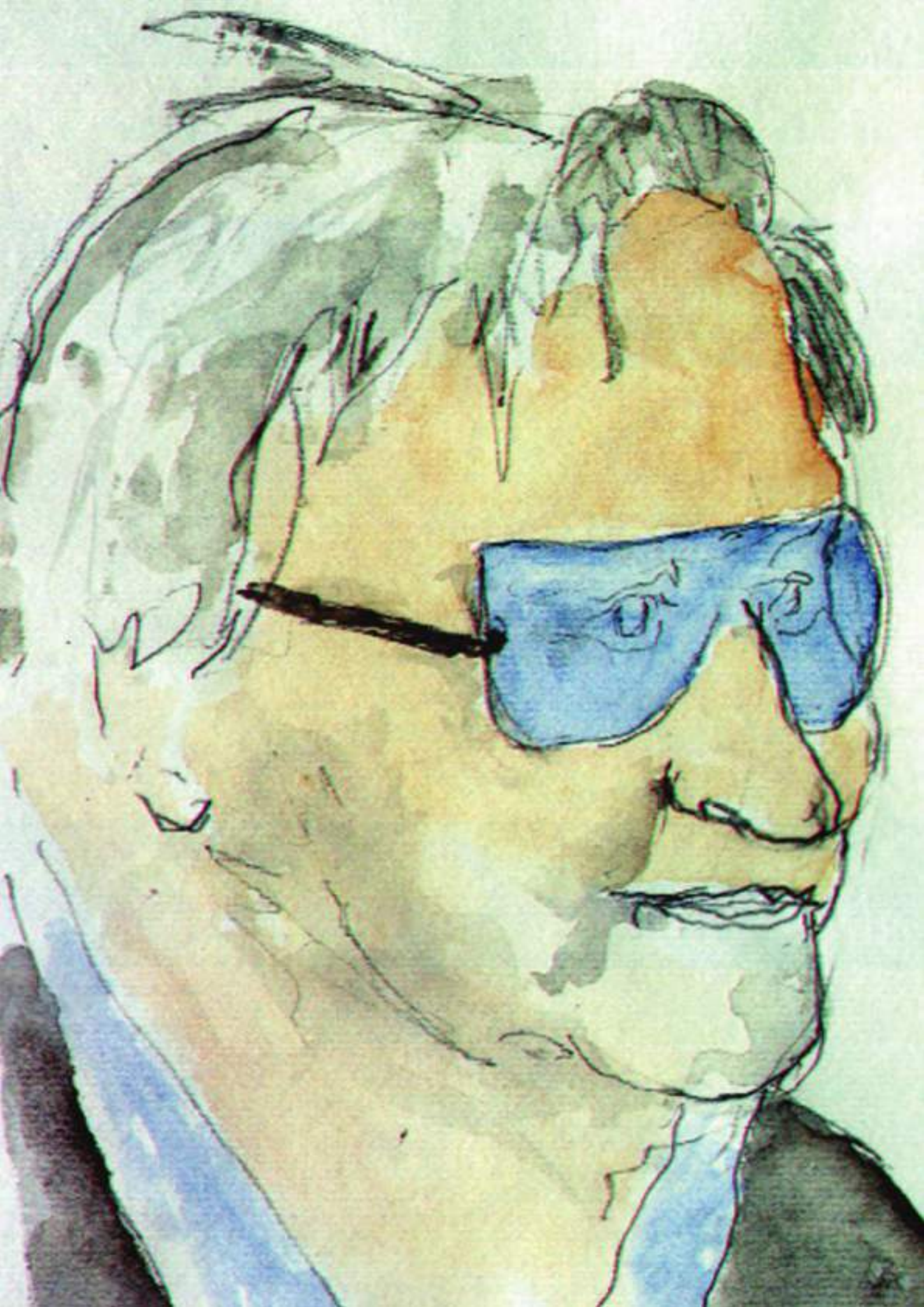

Miran Erič
Dušana Findeisen

Mentor mora pravočasno spustiti učenčevo roko

Pogovor o pogledih mentorja na socialno, umetniško in pedagoško gibljivost skupine ljudi v tretjem življenskem obdobju, ki se družijo z določenim namenom – v našem primeru s slikarskim ustvarjanjem, je pripravila doc. dr. Dušana Findeisen za objavo v Andragoških spoznanjih. Pogovor, ki je v grobem prvič zajel celovit pogled mentorja na dvajsetletno delo skupine, je bil dobra osnova za razširitev misli o pedagoškem delu. Pa ne samo o pedagoškem delu v eni izmed skupin pri univerzi za tretje življensko obdobje – evropskemu gibanju, ki združuje že 25 miljonov Evropejk in Evropejcev – temveč tudi univerzitetnem pedagoškem delu. V desetih letih rastoča izkušnja na oddelku za arheologijo filozofske fakultete pusti sledi v misli…

Mag. Miran Erič, akademski slikar, ima za seboj izobraževalno in življenjsko pot, za katero ne moremo reči, da ga je vodila naravnost k ciljem. Vila se je v iskanju in mimo srečnih naključij. Zdi se, da mu je prav ta pot naklonila veliko potrpežljivosti, spoznanj in priložnosti za socialno učenje. Nekaj let je preživel ob študiju na pedagoški akademiji, za tem pa se je vpisal na akademijo za likovno umetnost. Že pred pričetkom študija se je intenzivno ukvarjal z jamarstvom in potapljanjem, kar ga je po diplomi na likovni akademiji napeljalo najprej v specialistični študij s področja konserviranja mokrega lesa, kasneje pa v interdisciplinaren magistrski študij na oddelek za arheologijo filozofske fakultete v Ljubljani o lesenih predmetih iz arheoloških najdišč v Sloveniji. Danes zagovarja uporabo slikovnega jezika v arheologiji.

Za vami je zelo osebna interdisciplinarna izobraževalna, pa tudi življenjska pot. Veliko iskanja in odkrivanja je bilo na tej poti. Povejte, s čim se danes ukvarjate? Kaj vas pri vašem delu najbolj navdušuje?

Pred kratkim sem zamenjal delovno okolje. Na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije upravljam z delom prostorske dokumentacije (ekstenzivni in intenzivni terenski pregledi) skupine arheologov za avtoceste v Sloveniji (SAAS), tehnično urejam novo serijo publikacij Arheologija na avtocestah Slovenije (AAS), še zlasti pa se s kolegom trudim vzpostaviti razmere za sistematično varovanje podvodne kulturne dediščine. Pred tem sem se na oddelku za arheologijo ukvarjal z raziskovalnim delom. Sodeloval sem v projektu raziskave spreminjanja kulturne krajine na Ljubljanskem barju in tudi drugih raziskovalnih projektih. Neposrednega pedagoškega dela na oddelku sicer nisem opravljal, sem pa, ne nazadnje tudi zaradi svojih preteklih izkušenj, ki so mi pomagale prepoznati ljudi, njihova čustva, razmišljanje ter vedenje, vzljubil osebno delo s študenti. Tega je bilo in je še vedno kar nekaj. Spodbujam jih ter skupaj z njimi odkrivam poti, ki so jim pisane na kožo. Nisem prepričan, da bi me kot pedagoga veselilo uporabljati klasične oblike poučevanja, kakršno je na primer frontalno poučevanje in masovno preverjanje znanja, kajti pri takem delu si »daleč« od svojih študentov.

Več kot 10 let se ukvarjam z raziskavami na področju vizualizacij v arheologiji. To je pomembna tema, ki naj bi v globoko humanistični raziskovalni panogi, kakršna je arheologija, temelječa na pisanju, spremenila odnos do slike in ji podelila enakovredno

Jože Pahor, Joža Zagorc, akvarel, 2004

vlogo. Naj omenim, da je delček teh prizadevanj mogoče videti na Blejskem gradu, kjer sta na ogled dva kratka filma o razvoju gradu in umiku blejskega ledenika pred 14.000 leti; sedaj končujemo film o arheoloških odkritjih v Blejskem kotu, v načrtu pa je še film o Blejskem otoku. Načrtovanje in izvedbo tega projekta sem opravil v sodelovanju z Narodnim muzejem Slovenije in infrastrukturo iz Bleda. V posebno zadovoljstvo mi je bila priprava kratkega filma o zgodnji grški poselitvi otoka Hvara, še zlasti Starigrajskega polja. Ta film je ekspertna skupina Zavoda za varstvo kulturne dediščine Hrvaške uvrstila med promocijski material za uvrstitev Starigrajskega polja na Hvaru med kulturne spomenike UNESCA. Po zadnjih podatkih kolegov iz Starega grada je prav moj triminutni film predstavljal enega najbolj atraktivnih elementov prijave in so ga ocenjevalci menda z veseljem gledali. Slišim tudi, da ima Starigrajsko polje od vseh petih hrvaških prijav največ možnosti za sprejem. Starigrajsko polje sicer predstavlja vzorčni primer za mojo doktorsko tezo o utemeljitvi slikovnega (vizualnega) jezika v arheologiji.

Skoraj 12 let ste preživeli na oddelku za arheologijo filozofske fakultete. Četudi ste bili raziskovalec, ste pedagoški proces spoznali od blizu. Kaj menite o pedagoškem delu na univerzitetni ravni?

Žal dovolj dobro poznam samo oddelek za arheologijo in delno delovanje filozofske fakultete v zadnjih 15 letih. Nekaj malega sem sodeloval z oddelkom za lesarstvo biotehnične fakultete ter oddelkom za umetni vid fakultete za računalništvo in informatiko, vendar pedagoškega procesa nisem opazoval.

O tem kar sem spremljal, na žalost nimam prav blestečega mnenja. Naj bo jasno na začetku: govorim o pedagoškem in ne o strokovnem ali vsebinskem delu.

Delovno mesto profesorja (asistenta, docenta) bi moralo biti rezervirano za izjemne in prodorne raziskovalce in znanstvenike z veliko mednarodnimi, operativnimi, in vodstvenimi izkušnjami, predvsem pa pedagoško izobražene, če že ne talentirane. Take osebe bi morale uspešno združevati IQ (inteligenčni kvocient), EQ (čustveni kvocient), SQ (socialni kvocient) in VQ (vizualni kvocient).

Poučevanje na univerzi je tudi pri nas, tako kot drugod po svetu, izjemno spoštovano delo. Zaradi tega se strokovna kadrovska politika nagiba k iskanju izjemno prodornih mladih raziskovalcev na posameznih področjih. Do tod vse v redu in prav. Vendar se bojim, da prihaja na specializiranih smereh univerzitetnega študija do negativne pedagoške selekcije in do nepremišljenega pedagoškega kadrovanja.

Problemi se začnejo takrat, ko ugotovimo, da nekateri prodorni mladi raziskovalci z opravljenim podiplomskim študijem do 27. leta postanejo ljubljenci profesoric/jev. Pogosto se na naši univerzi zgodi, da začnejo asistenture in docenture opravljati še ne 30-letniki, sicer z veliko teoretičnega znanja, vendar brez praktičnih izkušenj in socialnega pouka o življenju v strokovni skupnosti, še zlasti pa jim manjka pedagoških izkušenj. Tistih, ki bi bile pridobljene s formalnimi oblikami izobraževanja pedagoških veščin (kjer se je mogoče s teoretičnim in praktičnim poukom naučiti o psihologiji, karakternih in komunikativnih lastnosti posameznika, socialnem statusu študentov in okolja, v katerem se gibljejo), ali z naravnim talentom pedagoga. Teh je, tako kot tudi talentiranih v vseh ostalih strokah, zelo malo.

Težko sprejemam razlage navdušencev, ki nekritično prevzemajo strokovno socialne trende visokega kapitalizma iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Ti so stavili na vrhunsko izobražene, zelo mlade strokovnjake, ki naj bi s svojim znanjem in agresivno mladostjo ponesli znanstveno misel visoko, še više. Po 30-letnih izkušnjah, recimo v ameriški medicini (pa tudi v vesoljskih programih in podobnih zahtevnih znanstvenih disciplinah), se je izkazalo, da v tovrstnih raziskovalnih skupinah prihaja do pomanjkanja

zdravorazumske modrosti zrelih, starejših in starih, predvsem pa izkušenih. V desetletjih delovanja takih pomlajenih skupin so opazili odsotnost in pomanjkanje operativnih in praktičnih izkušenj v skupinah. Trendi oblikovanja znanstveno raziskovalnih skupin so se zato povsem spremenili. Skupine – tudi pedagoški kader na univerzah – so danes uravnotežene. Tako kot je v skupini nujno potrebna zaletava mladostniška energija, ki vliva občutek moči, je nujna in neobhodna moč razuma in modrosti, ki jo na podlagi večdesetletne življenjske in socialno družbene ter strokovne prakse in izkušnje prinese življenje. Žal je tako, da takih izkušenj v samem univerzitetnem pedagoškem procesu ni mogoče nabrati v kratkem času.

V pomanjkanju pedagoških in psihosocialnih spoznanj in znanja sledijo tudi povsem neprimerni odkloni, ki jih je žal mogoče opazovati na univerzitetni izobrazbeni stopnji. Osebno sem bil zelo prizadet ob spoznanju, da večji del pedagoškega kadra ni sposoben najpreprostejšega sprejemanja študentov kot nedoraslih mladičev, ki jih je treba naučiti korektno in pošteno živeti s svojo stroko. Tako kot morajo starši pripraviti svoje otroke na življenje. Po večini so študentje sprejeti kot amebe, ki jim je najprej treba izbrisati spomin in jim nato vgraditi nove programirane čipe, ki jih bodo delali vodljive in poslušne.

Izjave v smislu: "*Ah, tako idiotske generacije, kakršna je letos, pa že dolgo ne.*" ter "*Grozno, iz leta v leto prihajajo na študij manj izobražene generacije. Kaj vse smo mi znali, ti pa pojma nimajo.*" kažejo na nedoraslost pedagoškega kadra, ki se je brez lastne praktične strokovne, raziskovalne, znanstvene, še zlasti pa pedagoške izkušnje (priučene ali naravne) zavihtel v sam vrh državnega izobraževalnega sistema.
Kdaj in kje se je začel ta trend, ne vem, verjamem pa, da najbrž že od samega začetka družbeno strukturiranega šolskega sistema ob koncu 19. stoletja.

Kažejo na družbeno socialni položaj in lastno samopodobo tistega, ki take izjave ponuja kot spoznanje. V mojih očeh je to zavržena miselnost ljudi, ki so povsem nedorasli svojemu socialno družbeno političnemu položaju.

Druga taka cvetka iz nabora opazovanja je nagnjenje pedagoškega kadra k zasmehovanju študentov (ki v karakterju izjave v ničemer ne odstopa od prejšnjega). V to mavrico sodi nekaj zgodb, ki nazorno kažejo na nerazumevanje poslanstva univerzitetnega učitelja.

Zame sta najbolj pretresljivi zlasti dve;
nekateri "*pedagogi*" si po izpitih jemljejo čas za ustvarjanje izpiskov "*The top of the shit's*", v katere vpisujejo vse najbolj posrečene in ponesrečene odgovore študentov, namesto da bi svoje intelektualne potenciale usmerjali v nove ideje in razvoj stroke. S temi izpiski potem "*osrečujejo*" svoje kolege po pisarnah.
Komentar: Formalni pedagogi, ki se naskrivaj norčujejo iz mladih ljudi, ki jih poučujejo, so v dvojni stiski! V prvi vrsti bi se morali vprašati, kaj so počeli v času pred izpitom oziroma v času, ko so te mlade ljudi morali naučiti snovi. Ali je program pretežek ali ga ne znajo predstaviti ali pa je preneumen. Druga težava pa je spoštovanje, ki je prvi pogoj za dobrega pedagoga. Spoštovanje je tudi sicer lastnost, ki polnokrvno oblikuje dobre medčloveške odnose. Žal je tako, da takšen pedagoški kader tega niti ne razume.
druga taka je prava "*vojna*" s študenti, ki si pripravljajo "*plonk cedlce*". Opazovati "*profesorski*" kader, kako se pripravlja na bitke s študenti, ki si pripravijo pripomočke in "*osveževalce spomina*", je pravzaprav živa groteska.
Komentar: resno dvomim, da ni mogoče pri kateremkoli predmetu kateregakoli študija postaviti sintetičnih vprašanj, ki bi omogočala uporabo katerekoli razpoložljive literature iz določene snovi. To seveda pomeni, da pri dobro postavljenih izpitnih vprašanjih ne

samo, da lahko, ampak moraš omogočiti študentu, da uporabi vso razpoložljivo literaturo, tako kot jo profesor uporablja pri svojemu raziskovalnemu delu. Kaj ne nazadnje pa so znanstveno raziskovalna vprašanja drugega kot izpitna vprašanja?

Tudi ostale zgodbe so v smislu primerno usposobljenega strokovnega pedagoškega kadra nesprejemljive in dokazujejo odsotnost pedagoških veščin in razumevanja pedagoškega poslanstva. Tukaj bi morda opozoril samo na nekaj takih, ki diskreditirajo mlade ljudi in jim ne omogočajo prepoznati strokovnih, socialnih in družbenih vrednot, ki kasneje v življenju veliko pripomorejo k izgradnji strokovno popolnejše ter moralno in etično polnovredne osebe.

Omalovaževanje študentov z nespoštovanjem urnikov je ena od oblik pritiska na kvalitetno študentsko delo.

Omalovaževanje s "*terminatorskimi*" – izločevalnimi izpiti, pri katerih se običajno pri enem izpitu opravi selekcija, na njej pa se izloči vse "*kao*" premalo zagrizene študente. (Kdo si jemlje pravico soditi, kdo od študentov bo čez dvajset let vrhunski strokovnjak na svojem področju?)

Omalovaževanje s prezahtevnim programom. Pogosto prenekateri od profesorjev (asistentov, docentov) predvideva, da bi dvajsetletnik moral z lahkoto obvladati nekatere programske vsebine, ki lahko ob preobsežni predpisani študijski literaturi pomenijo neracionalno porabo časa vseh študijskih vsebin. Nemalokrat se zgodi, da predpisane vsebine posegajo že v domeno podiplomskih oblik izobraževanja. Takih bi lahko naštel še kar nekaj.

Vse skupaj včasih kaže na povsem zgrešeno razumevanje posameznikov o poslanstvu univerzitetnega učitelja, ki bi skozi razvojno psihologijo in pedagoške metode in tehnike moral občutljivo razumeti usposobljenost človeškega uma za sprejemanje večplastnosti socialne in družbene stvarnosti. Lepa ilustracija tovrstnih vedenjskih vzorcev je nedoraslost in nesposobnost posodabljanja univerzitetnih študijskih programov. Spoznanje, da tovrstne napake, nedomišljenost, nerazumevanje poslanstva in ne nazadnje indolentnost generirajo nove in nove kvazi "*profesorje*", je zelo grenko.

Vrniva se k Želvam. Zdi se vam, da ste si v skoraj dvajsetih letih vodenja prve slikarske študijske skupine na univerzi za tretje življenjsko obdobje nabrali veliko izkušenj, pospremljenih z globoko refleksijo in posplošitvami. Te želite prenesti tudi na druge. Kaj vas je privedlo do tega koraka?

Razlogov je več. Pomembnejši med njimi je moj odpor do trdovratnega skupinskega nesprejemljivega odnosa današnje družbe do obrobnih družbenih skupin, med katere sodijo tudi ljudje, ki so izpolnili svojo "*dolžnost*" do družbe. Iz te odrinjene družbene skupine prihajajo tudi moji "*učenci*", ki želijo razumeti ustvarjalnost in jo udejanjati s slikanjem. Skupina Želve – to ime si je nadela pred nekaj leti, da bi na simbolni ravni presegla neprepoznavnost znotraj projekta univerze za tretje življenjsko obdobje – s katero sem preživel dvajset let, je postala skupina dobrih amaterskih slikarjev. V zadnjih letih opažam pomembno spremembo. Z nekaterimi pedagoškimi metodami mi je uspelo močno razviti njihovo slikarsko mišljenje tako v horizontalnem kakor v vertikalnem zaznavnem procesu. Uspešno ga uporabljajo pri ustvarjanju svojih del ter pri vrednotenju del drugih slikarjev, kiparjev in drugih umetniških stvaritev. Njihova osvojena estetska merila vplivajo na njihovo mišljenje pa tudi na njihovo socialno okolje. To se mi zdi pomembno, saj s svojim znanjem krepko presegajo povprečje v amaterskih umetniških krogih. Ni mi nerodno trditi, da nekateri dosegajo celo spodnji rob povprečja v resni umetniški produkciji. Prej omenjeni družbeni odnos do odrinjenih skupin se pri nas kaže v popolnem nezanimanju stroke in medijev za naše delo. Zdi se mi, da jih vidijo kot

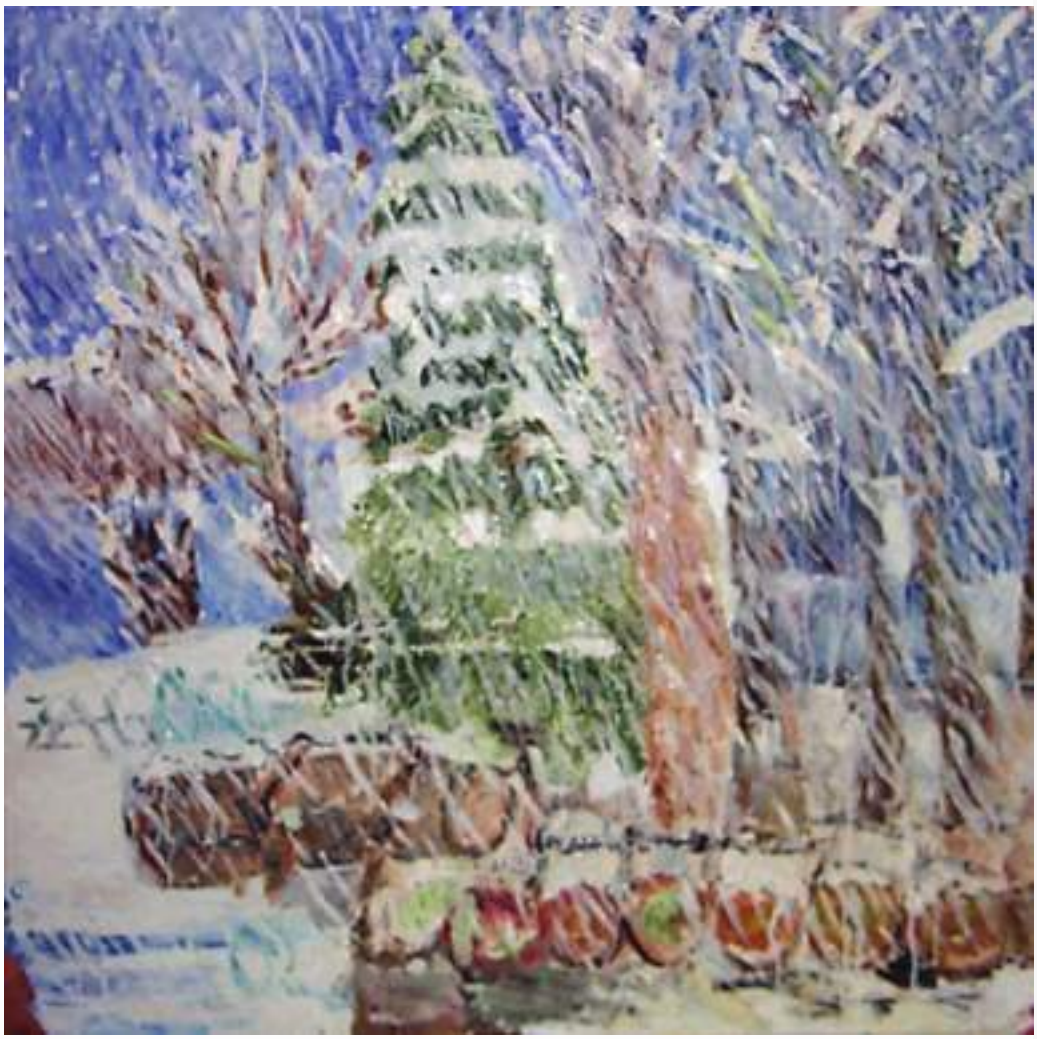

Joža Zagorc, Zima v Murglah, gvaš, 2002

"*neživečo*" skupino ljudi. Zato si želim pomagati pri razbijanju teh predsodkov. Če je prejšnji razlog čustveno obarvan, je drugi, prav tako pomemben, povsem strokovne narave. V dveh desetletjih sodelovanja s skupino ljudi, ki so zaključili svoje profesionalne poti in s tem aktivne družbene vloge, hitro prepoznaš drugačne izobraževalne potrebe in cilje, kakršnih smo vajeni pri rastoči populaciji. Pri vzgoji in izobraževanju mladih, ki jih pripravljamo na prevzem odgovornih družbenih vlog, so ti procesi naravnani zelo storilnostno in časovno omejeno. Ko je izobraževanje končano, imamo na voljo visoko teoretično podkovano skupino ljudi večinoma brez življenjskih in strokovnih izkušenj. Tukaj je drugače. V skupini so ljudje z bogatimi življenjskimi in strokovnimi izkušnjami iz različnih strok, mnogi med njimi tudi sami učitelji in profesorji. Manjka jim le znanja, ki pomaga razumeti in ustvarjati. Zato sem z leti spoznal, da oblike, metode in tehnike poučevanja, prenesene iz prvih izobraževalnih stopenj (OŠ, SŠ, VŠ), pri tej skupini nimajo tako dobrega učinka. Ker je bilo časa dovolj, sem imel možnost izkustveno preverjati različne manj pogoste oblike poučevanja. Rezultat je bil zame izjemno presenetljiv in na koncu dober.

Kako in kdaj ste spoznali, da so lahko starejši močno živeča in motivirana družbena skupina, ki se upira nasilju družbenih stereotipov, ki jih silijo v pasivnost in odvisnost.

Spominjam se začetkov svojega sodelovanja v univerzi za tretje življenjsko obdobje.

Takrat smo delali v nekem domu starejših. Vsake toliko je kakšna radovedna glava domskega oskrbovanca pogledala v prostor. Med oskrbovanci, ki so živeli za zidovi tega doma, in mojimi učenci je bila velika razlika. Moji učenci so bili živega duha in zanimalo jih je. Željni so bili ustvarjati, učiti se in se razvijati. Prišel sem do prvega pomembnega spoznanja. Če želimo, da bi starejši ostali del ustvarjalne družbe, in jim želimo s tem omogočiti uresničevanje nekaterih zatajenih ambicij, jih ne smemo duhovno getoizirati. Dejavnosti in programi morajo potekati v ustvarjalnem družbenem okolju. Osebno sem prepričan, da morajo biti prostori za delovanje skupine v okoljih, kjer so povezani z ustvarjalci različnih generacij, tako prostorsko kot z njihovim delovanjem. Ljudje smo od nekdaj, četudi različnih starosti, živeli in delali skupaj.

Zato smo se najprej preselili v drug dom starejših in ugotovili, da ni bolje. Nato smo nekaj let gostovali v osnovni šoli. To je bilo zame in za skupino na začetku velik šok. Zelo optimističen in pozitiven šok. Skupina je zaživela povsem drugače. Če sem pred tem dokaj napadalno silil člane skupine v akademsko izkušnjo – oni so mi brezvoljno sledili, ne da bi se dobro razumeli – se je sedaj odnos povsem spremenil. Člani skupine so postali precej bolj odločni in pripravljeni ustvarjalno oblikovati svoj lastni program dela. V pedagoškem smislu sem sicer v tem času že spremenil obliko in način vodenja skupine in odstopil od uresničevanja lastnih ambicij. Zato nismo imeli težav pri oblikovanju novih skupnih ciljev. Pri teh spremembah pa so bili zame najpomembnejši rezultati; ti so skoraj dobesedno "*leteli v nebo*". Če sem se takrat za te spremembe odločal bolj intuitivno, sem po temeljitejši analizi rezultatov razumel usodnost sprememb.

Rekli ste, da naj bodo starejši v središču življenja. Kako ste vi poskrbeli za to?

Druga selitev skupine iz doma starejših v Osnovno šolo Trnovo je bila za skupino najpomembnejša. To sem že omenil. Vendar pa bi lahko za tretjo selitev skupine iz OŠ Trnovo v KUD France Prešeren trdil, da je bila pika na i. Sam sem bil že v osemdesetih letih velik simpatizer in delno tudi soudeleženec kulturnega delovanja v KUD-u, zato mi je po selitvi v bližnjo osnovno šolo prišlo na misel, da bi skupini šele v KUD France Prešeren z zelo široko pahljačo družbeno prepoznavnega umetniškega ustvarjanja uspelo udejanjiti vse svoje ustvarjalne zmogljivosti. Zaradi odprte programske sheme KUD-a nismo imeli težav pri povezovanju in vpenjanju našega programa. Skoraj istočasno smo se odločili tudi za menjavo imena. Iz "*Likovne skupine Univerze za tretje življenjsko obdobje*" smo postali "*Želve*". Omenil sem že simbolni pomen preimenovanja. Rezultati in rast skupine pa so se nadaljevali v enaki meri ali še bolje kakor po ključni selitvi v OŠ. To me že leta navdušuje.

Za vami je dolga pot dela z eno samo skupino. Ste si na začetku predstavljali, da bo tako dolga?

Ne, to pa res ne! V glavi sem imel to znano zaporedje: osem, štiri pa še štiri leta itn. Vsakič dosežemo predpisane cilje. Res si nisem predstavljal, da bodo ljudje prihajali k meni po znanje in da bo hkrati nadvse pomembno, da se družimo. Prihajajo na določen dan. Izbrali so si torek…. Takrat so prihajali s svojimi mapami, čopiči in barvami. To je njihov dan. V torek popoldne tudi sam že dve desetletji ne sprejemam nobenih drugih nalog. Po uvedenih spremembah in s tem doseženih rezultatih sem se začel poglobljeno spraševati, kakšna je vloga učitelja oziroma mentorja v takšni skupini. Kaj ljudi motivira? Zame je bilo pomembno spoznanje, da ljudi v naši skupini ne zanimajo kratkoročni etapni cilji kakršno je priznanje za, recimo dvo- ali štiriletno izobraževanje, kar je temelj večine družbenih pedagoških sistemov. Na tej točki našega sodelovanja sta se lepo pokrili in dopolnjevali moja želja, da skupini dokažem smisel umetniškega ustvarjanja skozi prizmo življenjskega sloga, ter njihovo blago intuitivno zavračanje

Joža Zagorc, Slovenske gorice, kolaž, 1999

metod izobraževanja, ki sem jih uporabljal pred spremembami. Temeljna pedagoška izhodišča in cilje naše izobraževalne skupine, kakršne sem si postavil na začetku svojega sodelovanja, smo dopolnili s skupini prilagojenimi družbeno socialnimi izhodišči. Ta so širše sledila potrebam in pričakovanjem skupine.

Tako se je spremenila tudi moja vloga. Na tej točki moram povedati, da me je v prvih letih našega sodelovanja nenehno mučil dvom v moje pedagoško delo. Manjkal mi je polnokrven občutek, da so me ljudje razumeli tako, kot sem si želel. Ko smo stvari sestavili in ko so se začeli dobri rezultati nizati, sem vedel, da sem na pravi poti.

Ste bili že na začetku poti takšnega menja?

Kje pa! Prišel sem nabit z vtisi iz svojega šolanja in nekaj malega izkušenj s poučevanjem v osnovni šoli. Zdelo se mi je, da je najpomembnejši program. V prvem tednu se bomo naučili tega in onega, v drugem tednu to in čez leto dni… Sami etapni cilji. In na koncu bodo vsi akademski slikarji. Skorajda. Besno sem hitel dalje in se vsake toliko ozrl, da vidim, ali mi sledijo. Potem sem začutil, da je nekaj močno narobe. To je bil prvi zlom na moji začrtani poti. Prišel sem do spoznanja, da so v pedagoškem procesu najpomembnejši tisti, ki se učijo. Pedagoški proces v tretjem življenjskem obdobju mora biti prilagojen in podrejen uporabnikom. S tem seveda ne mislim prilagojenosti procesa zaradi omejenih zmožnosti dojemanja, temveč prilagajanje zaradi bogatih življenjskih in strokovnih izkušenj, ki jih imajo te skupine. Pedagoški procesi za izobraževanje mladih imajo sistemsko vpeta tudi prilagajanja na splošna družbeno socialna merila. Ta skupina tovrstnega pouka ne potrebuje več. So precej starejši od mene in tudi njihove izkušnje daleč presegajo moje. Zato je v tem okolju treba izhajati iz slehernega posameznika. Ne moremo ga siliti v tisto, česar ne sprejema. Podzavestni odpor – verjetno zaradi močne življenjske izkušnje – preprečuje, četudi se zelo trudijo, da bi sprejeli nekatera znanja. Za primer naj navedem učenko, ki se ne more naučiti perspektive. Ne more in pika. Kljub temu so njene slike izjemno zanimive tudi iz povsem strokovnega, akademskega zornega kota. Dolgo časa nisem mogel razumeti, kako ustvarja sliko in od kod črpa znanje za končne izdelke. Ko smo se bolje spoznali in postali

prijatelji, se je izkazalo, da ima težave z vidom. Pri ljudeh z zdravim vidom je očišče za obe očesi v isti točki. Ona pa z enim očesom vidi iz enega zornega kota, z drugim pa iz drugega zornega kota, pod drugačnimi koti. Ja, v tem je njena posebnost.
Modernizem je v začetku 20. stol. raziskoval tudi tovrstno problematiko. Različne perspektive, različni zorni koti na isti sliki. Te procese mora slikar "*videti*" v glavi in svojo predstavo o tem prenesti na resnični dvodimenzionalni prostor. Eden pomembnejših raziskovalcev tovrstnih večplastnih in večprostorskih slikarskih praks v figuraliki – ki je, mimogrede, tudi najbližja moji skupini – je bil Picasso. Mnogi slikarji bi si želeli gledati in videti tako. Pod različnimi koti. Ta zgodba je zelo izrazita. Po večini so take in podobne posebnosti precej bolj subtilne. Lahko so tudi skrite, a jih mora mentor odkriti. Jih upoštevati. Iz njih se človek razvija. Razvoj je namreč mogoč le iz tistega, kar imamo, in ne iz tistega, česar nimamo. Seveda ni nujno, da je vse pozitivno. Tudi iz tega, kar se zdi za človeka negativno, lahko v pedagoškem smislu dosežemo dobre rezultate. Vendar bi bilo narobe misliti, da v teh procesih pristajam le na želje učencev, da delajo samo tisto, kar hočejo. Osvajati morajo tudi znanja, ki jim ne ležijo, saj lahko le tako širijo svoje izkustvo in s tem bogatijo svoj umetniški izraz. Nikoli si nisem dovolil, da bi učenci kopirali moje izkustvo. Od njih zahtevam, da se opredelijo, raziščejo in pridobijo svoje lastno spoznanje. Ne smemo dopusti, da bi vsi postali kopija nas samih. To bi bilo dobro za dobre kopiste… za slikarje pa ne.

Koliko naj bo mentor navzoč v delu svojih učencev?

No, tudi tu sem prišel do novih spoznanj. V začetku, kar nekaj let, smo delali vse lepo po vrstnem redu. Dolgo smo se zadržali ob tihožitju. Predolgo… Sprva so v skupini pričakovali, da bom namesto njih razmišljal o slikanju. Urejal tihožitja, zbiral motive. Umetniško ustvarjanje, v tem primeru slikanje, pa se seveda začne drugje. Na začetku, pri ideji. Če želimo svojo misel udejanjiti, moramo pripraviti načrt. Načrt pri slikanju mora vsebovati cilje ter vse tehnične in organizacijske podrobnosti o tem, kako te cilje uresničiti, z ekonomskim izračunom vred. Zato sem od njih zahteval, da za vse poskrbijo sami. To jim ni bilo všeč. Spominjam se, da sem jih namenoma puščal same.
Godrnjali so, češ da se sprehajam naokoli in le vsake toliko časa vržem oko na njihovo delo. Od mene so pričakovali, v skladu s svojimi takratnimi izkušnjami z drugimi mentorji in učitelji slikanja, da bom ključne probleme v njihovem učenju in zaznavanju umetniških praks reševal s predlogi iz svoje izkustvene prakse in vlekel čopič po njihovih platnih. Sam sem že na Likovni akademiji spoznal – s pomočjo svojega učitelja Emerika Bernarda – da s tujimi rešitvami ni mogoče graditi lastnega znanja. Zlagoma so se naučili verjeti sebi in svoji zaznavi in vrednotenju. Oprli so se na kolege in tudi na njihove komentarje. Moje strokovno mnenje je bilo le eno od mnenj. Vse manj so godrnjali.

Prej ste omenili, da je vašim učencem slikanje način bivanja. Kako ste to dosegli?

Omenil sem že lastno nezadovoljstvo, ko sem po nekaj letih ugotovil, da se nikamor ne premaknemo. Navadili smo se drug drugega. Vsak torek so pripotovale in odpotovale mape in v njih slike, ki so jih naredili pri urah. Kaj pa od torka do torka? Vmes ni bilo ničesar. Kako naj postanejo slikarji, če s slikanjem ne živijo?! Če s slikanjem in razmišljanjem o barvah, motivih, oblikah ni prepojeno vse njihovo življenje?! Zaskrbelo me je ob misli, da na tak način nikoli ne bodo postali ustvarjalci z lastnim izkustvom. Sicer mi je bilo lepo z njimi razpravljati o slikanju, kajti to je tudi mene držalo v nekakšni slikarski kondiciji. Moje poklicno življenje me je namreč že vodilo proč od platna in žal mi je bilo. Opažal sem, da ne napredujemo. Takrat sem se vprašal, ali sem dosegel svoje lastne cilje? Ali sem izpolnil pričakovanja učencev? Ali v taki obliki skupina sploh

potrebuje mentorja? Neprijeten občutek ob neizpolnjenih ambicijah mi je pravil, da mentor v takih okoliščinah ni potreben. Zdelo se mi je, da sem svoje zmožnosti izčrpal. Kaj storiti? Oditi, jih zapustiti? Takrat se mi je zasvitalo, da moram spremeniti njihove navade. Navade, da ob torkih vzamejo iz kota mapo z že pripravljenimi listi in vrečko barv in čopičev, odslikajo tri, štiri ure in po prihodu domov vrnejo mapo kotu. Že pred tem smo imeli navado, da smo zadnje pol ure ob naših srečanjih namenili analizi njihovih morebitnih izdelkov, ki so jih naredili med počitnicami ali doma ob svetlih prebliskih. Ti so bili redki. Zato sem se odločil, da bodo torki namenjeni izključno analizi njihovih doma narejenih del, pogovorom o umetniških slikarskih praksah in znamenitih slikarjih ter seminarjem o posameznih temah, ki bi jih pripravljali učenci. Odpor je bil na začetku velik. Pravzaprav niti ne tako velik, saj niso imeli izbire. Spremembo v pedagoškem procesu sem narekoval sam in jo vezal na svoj obstoj v skupini. V primeru, da ne bi sprejeli mojih predlogov, bi moje sodelovanje v skupini ne bilo več smiselno. Nekaj učencev je odšlo. Večina pa je ostala, sprejemajoč moje nove pogoje. Kar nekaj časa je minilo, da smo opazili spremembe. Na začetku niso prav vsi prinašali slik v analizo, vendar so kmalu spoznali, da se bodo tako izločili iz skupine. Zlagoma so začeli delati. In ne samo delati, slikati, temveč tudi živeti kot ustvarjalci. To je bil moj cilj.

V vašem pripovedovanju je čutiti tudi, da je skupina kot celota v vaših očeh posebno močna.

Ja, prav vse se dogaja v skupini. Skupina ni statična, je in ni zbor posameznikov. Je živ organizem, ki nenehno niha v razpoloženju. Ustvarja si potke in poti, po katerih hodi, in etapne cilje, ki jih dosega. Dokler traja ustvarjalna napetost ob doseganju ciljev, je vse lepo in prav. Tik pred ciljem se vsi počutijo kakor pred veliko odločitvijo. Napeti so. Takrat mora mentor vedeti, kako napetosti blažiti. Tu pa tam se pojavi tekmovalnost. Pojavlja se blaga agresivnost, ki jo je treba speljati v skupne dosežke in rezultate. Iz negativne energije ustvarjamo pozitivno. Potem sledi nastop v javnosti. Zadovoljstvo po dobro opravljenem delu. Za tem pa upad zanimanja, počitek… Vsak teden ima svojo notranjo dinamiko, vsak mesec, vsak letni čas. Življenje skupine je, tako kakor življenje posameznika, podvrženo nihanju. Mentor mora začutiti ta notranji utrip in ritem ter pri tem nuditi oporo. Mentor ne sme delovati aritmično. V skladu z ritmom mora občutljivo postavljati nove in nove cilje.

Česa bi si zdaj želeli glede svoje skupine?

Želim si, da bi jim tudi strokovnjaki, kritiki in drugi posvetili pozornost, ki si jo zaslužijo. Krivično se mi zdi v primerjavi z drugimi, ki dostikrat dajo precej manj od sebe, pa jih okolje vendarle opazi in upošteva. Rad bi, da bi postalo delo skupine tema kakšne raziskovalne naloge, ki bi spoznanja te skupine popisala, ovrednotila ter kvalitetna pedagoška in ustvarjalna spoznanja posplošila. Sicer pa bomo slikali še naprej in ob 25-letnici delovanja skupine – skupina je kot prva v okviru univerze za tretje življenjsko obdobje pričela delovati leta 1985 – bomo ves trud vložili v povezovanje vseh slikarskih skupin univerze za tretje življensko obdobje v Sloveniji ter predlagali pripravo knjige o slikarskih in drugih umetniških skupinah. Prvo smo pripravili ob 15-letnici delovanja. Druga je tale, ki jo pravkar berete. Tudi to bo naša izkaznica v javnosti.

DANIELA A.
2007

Irena Radej

KAJ JE UMETNOST?
(razmišljanje ob 22-letnici Želv)

Želve so plazilci, ki živijo v vodi in na kopnem.
Dosežejo visoko starost in čeprav so
zaradi oklepa na videz okorne živali, se zdi,
da zadovoljno živijo na Zemlji že tisoče let.

Umetnost – ste se kdaj vprašali, kaj je to? Če pogledate v zgodovino, je umetnost marsikaj. Tisto, kar v času svojega nastanka ni sprejeto, kar je prezirano in namerno prezrto, se kasneje včasih izkaže za umetnost.

Mislite, da je človek v Altamiri vedel, da slika občudovano in brezčasno umetnino? Mislite, da je čutil isto, kar čutijo današnji opazovalci njegovih del? Kdo pozna pravi namen nastanka? Mogoče se je mladenič postavljal pred družico, zrel mož razlagal drugim, kje se da kaj ujeti, ali pa je nekdo preganjal dolgčas? Z nekaj potezami je ujel značilnosti živali, njihovo gracioznost. Lepoto. Tako danes namen nastanka ni več pomemben, pomembno je samo tisto, kar je ostalo. Zapis časa, lepota – nedosegljiva brezčasnost. Tudi danes zna veliko Zemljanov narisati podobne podobe, pa nimajo umetniške vrednosti. Nastale so prepozno. Nimajo več vrednosti označevanja časa in razvoja človekovega dojemanja in uma.

Drug zanimiv primer vprašanja "*Kaj je umetnost?*" se mi zdi abstraktna umetnost – preprost črn kvadrat ruskega umetnika Maleviča. O njegovem črnem kvadratu so se pisale teorije – cele knjige teorij. In to ne o kateremkoli kvadratu – temveč o prvem črnem kvadratu iz leta 1915. Črni kvadrat je uporabil večkrat, celo kot podpis in o tem je nastajalo kupe razlag in teorij.

Ste se kdaj vprašali, kaj pomeni črn kvadrat vam? Kako bi ga uporabili v življenju? Kaj bi skrili v njem, kaj bi razkrili z njim? Ali je črni kvadrat umetnost? Umetnikov črni kvadrat ali vsakdanji črni kvadrat?

Vidite – vsa vprašanja, kaj je umetnost, so relativna. Tisto, kar je umetnost za vas, ni umetnost zame in obratno. Prepustimo strokovnjakom razlago umetnosti……
Seveda se ob tem lahko vprašamo še, čemu umetnost rabi, kaj je njen namen, kdo določa, kaj je umetnost, in njeno vrednost?

Teorija umetnosti ne more na kratko razložiti. Umetnost je nekaj, kar te predrami, spremeni tvoje razmišljanje, ti vzburi različne občutke. Umetnost je za nekoga posnemanje narave, za drugega nekaj novega. Včasih se sprašujem, zakaj dela umetnikov dosegajo vrtoglave cene. Kaj določeno delo naredi več vredno od kakšnega drugega dela? Povpraševanje? Razumevanje?

Morda pa je samo pravi čas za nekaj! In v tem, da je vsaka stvar (umetnina) za nekaj dobra, da v določenem času uspe opozoriti nase in ne ostane prezrta – torej se pojavi pravi čas.

In mogoče je amatersko slikanje tisto nekaj, kar se pojavi pravi čas v življenju posameznika, našega posameznika – člana skupine Želve, ki se je začel ukvarjati s slikanjem. Nekateri naši člani se s slikanjem ukvarjajo že 20 let, sama sem se skupini

Danijela Janžekovič, Sončnica, gvaš, 2007

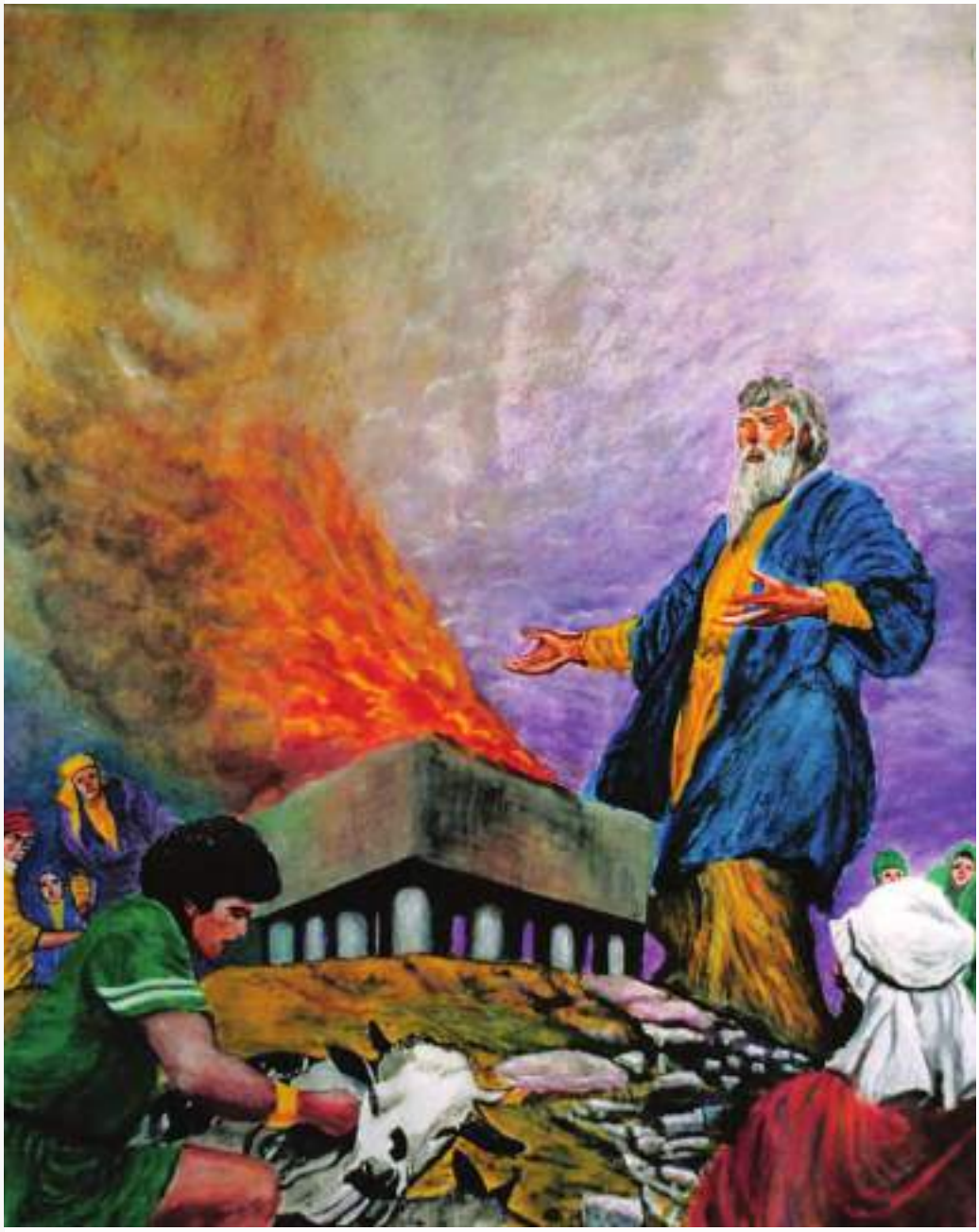

Lojze Štros, Zgodbe iz Narnije, gvaš, 2001

pridružila pred 4 leti. Likovno udejstvovanje oziroma izražanje je tudi moj osnovni poklic, kot slikarka keramike sem v svoji službeni karieri narisala toliko stvari, da skoraj ne znam oceniti.

Ko sem zaradi bolezni morala aktivno delo opustiti in sem opravljala pisarniško delo, sem kmalu začutila, da mi nekaj manjka. Želela sem spet držati čopič v roki, opazovati njegove sledi na papirju ali drugi podlagi, začeli so me zanimati novi slikarski problemi. To je bil začetek mojega delovanja v skupini Želve. Tukaj sem se seznanila z drugimi člani skupine in s profesorjem Miranom Eričem. Navdušili so me njihovo druženje, delo in seveda način in rezultati dela.

Odkrila sem, da imamo vsak svoj vzrok in povod za svoje delo. Ne glede na vzroke pa je glavno, da znajo ljudje s tem ustvarjalnim delom zapolniti svoj čas, izraziti svoje občutke in hkrati ustvariti nekaj lepega, kar njih in okolico razveseli.

Marta Pahor, Črni labod, Olje na platnu, 200 1

Marsikdo si je že davno želel slikati, pa ni našel časa. Saj veste, najprej si ustvariš družino, delaš v službi – gradiš kariero, življenje pa teče. Ko se stvari umirijo, ugotoviš, da so otroci odrasli, v službi ti naredijo poslovilno zabavo, postaral si se , dozorel, ustvaril si si svoj pogled in svoja prepričanja na stvari in dogodke….. Takrat je dobro, če imaš na zalogi še kakšno željo, še kakšen načrt za drugo kariero, in slikanje je delo, ki te vsega prevzame. Moraš se skoncentrirati na likovne probleme, trdo moraš delati za rezultate in zadovoljstvo, ko ustvariš nekaj dobrega, je čudovito.

Vsak si izbere svoj pristop k delu in tukaj nastopi delo našega profesorja, ki nas zna dobro voditi. Vsakemu od nas določi nalogo, primerno zanj, in nas vseskozi spodbuja k delu in razmišljanju.

Rezultate skupaj ocenjujemo, komentiramo in opažamo napredek. Napredek se pri takem pristopu prej ali slej pokaže, pri nekom se razvije boljši občutek za barve, kombinacijo, kompozicijo….Spoznavamo se z novimi tehnikami, se preizkušamo v njih in opazujemo rezultate. Sproti si nabiramo znanje, ki je dragoceno. Študiramo priznane umetnike, obiskujemo razstave in seveda tudi primerjamo, kjer se to sploh da.

V veliko pomoč nam je prerisovanje, risanje portreta in figure po živem modelu, risanje akta.

Ko vse to poskusiš narediti sam, šele znaš ceniti in prepoznati dobro umetniško delo, veš in čutiš, koliko znanja in dela je vloženo vanj. Likovno delo se trudiš prebrati, sprašuješ se, kako bi sam rešil problem…. In tako prideš na cilj. Cilj je kvalitetno preživet čas. Cilj je zaposlitev in razvoj duha, cilj je življenje. Ne vegetiranje od jutra do večera, premišljevanje o hrani, zdravilih, bolečini v križu in kolenu….. Z delom in ustvarjanjem se vrneš v življenje skozi druga vrata, potem ko si zaprl za sabo vrata službene kariere, skrbi za družino in obstoj. Z odpiranjem vrat v novo življenje, po poti, tlakovani z umetnostjo, si dosegel svoj cilj. Včasih se vprašam, kaj je to življenje. Uspeh, premagovanje dneva…..?

R. Kovaj
26.2.2001

In seveda nagrada – razstava!

Razstave slikarske skupine Želve so kot bonbonček ali kos torte po kosilu.

Na razstavi se pokaže vse, o čemer sem pisala. Pokažeta se čudovita barvitost in optimizem naše Alenke. Dragova nežnost in lepota, Marinkina vztrajnost, Jožin svojevrsten pogled in čistost. Iskanje, sestavljanje, raziskovanje in razvijanje enega motiva – pa naj bo to šopek rož ali petelin.

Petelin mi simbolizira moč, opaznost, dominantnost, izreden pa je tudi kot likovni problem – še posebej v keramiki, kjer ima največjo moč poteza s čopičem. Če se poteza zalomi, se ti zalomi vsa slika. Takoj se občuti, da nekaj ne deluje in ne teče, kakor bi bilo treba.

Meni osebno delo v slikarski skupini pomeni odklop od vsakdanjih težav. Še vedno se najlaže izražam z delom v keramiki, zanimajo pa me tudi druge tehnike. Zelo dober pa je način dela našega mentorja profesorja Mirana Eriča, pred njim ne moreš skriti nobene napake. Skoraj ve, kako smo razmišljali ob svojem delu, in nas zna voditi individualno in kot skupino.

Slikarska skupina Želve praznuje veličasten jubilej – 22 let svojega delovanja. Ni pomembno, kaj je umetnost – mogoče pa je umetnost 22 let obstoja take skupine.

Rajko Kogej, Tihožitje, akvarel, 2001

Tadeja Kovač

Slikanje kot veselje in druženje

Pri pisanju knjige smo se odločili, da naredimo tudi krajšo sociološko raziskavo, ki bo lahko temeljiteje predstavila delovanje amaterskih skupin. Raziskavo smo opravili s pomočjo Univerze za tretje življenjsko obdobje in njenih članov, skupino Želve in člani Likovnega društva Senožeti. Skupine so bile izbrane na predlog sodelujočih pri zborniku.

Vzrok za izbor le teh je bilo pisanje o njih samih in njihovem delu.

Vzorec je zajemal naslednje število članov
Univerza za tretje življenjsko obdobje - 106
Skupina Želve - 13
Likovno društvo Senožeti - 14

Člani Univerze za tretje življenjsko obdobje in skupine Želva so upokojenci, ki so se odločili, da v svojih poznejših letih obiskujejo likovni študijski krožek. Medtem, ko so člani Likovnega društva ljudje različnih starosti in različnega zanimanja. Skupno vsem skupinam je veselje do slikarstva oziroma do umetniškega izražanja. Za vse skupine smo pripravili enake anonimne vprašalnike na podlagi katerih smo skušali potegniti različne ugotovitve (zakaj slikarstvo, pomembnost predhodne izobrazbe, vpliv predhodnega znanja, pomen samega druženja z znanci, veselje do slikanja, kako in na kakšen način ustvarjajo, pomen mentorja in njegov pristop do učenja, prepoznavanje likovnih del, umestitev le teh v različna obdobja in predvsem to kako so zadovoljni s skupino ali so se naučili in spoznali dovolj). Vprašanja sem sestavila s pomočjo članov skupine ŽELVE. Po odgovorih sodeč so bila nekatera mogoče malo manj razumljiva. Kajti vidi se, da so Želve homogena skupina, ki deluje celih 20 let z istim mentorjem. Čeprav so se člani ves čas menjevali pa vseeno ostaja enaka homogena skupina, ki deluje enotno. Kar lahko vidimo tudi iz odgovorov, ki kažejo na njihovo "*boljše*" razumevanje in poznavanje slikarstva. Osnovna izobrazba, pretekle izkušnje in znanje ne igrajo nobene pomembne vloge pridelovanju skupine.Do vseh ugotovitev sem prišla na podlagi rešenih vprašalnikov, slike tukaj niso pomembne. Kajti poznam in spremljam samo likovno ustvarjanje skupine Želve, ostalih ne.

Mislim, da smo z odgovori dobili vsaj približno sliko delovanja predvsem pa mišljenja udeležencev. Prva ugotovitev glede na prispele odgovore nam kaže kako resno jemljejo svoje slikanje ali kot občasni hobi ali resni krožek, ki ima tudi domače naloge. Udeleženci, ki so dobili vprašalnike direktno v roke so nam odgovorili vsi in na vsa vprašanja. Tisti, katere vprašalniki so bili poslani po pošti (člani Univerze za tretje življenjsko obdobje) jih je prišlo nazaj 30% in med njimi jih je bilo četrtina, ki niso imeli odgovorov na vsa vprašanja. Udeleženci tečajev so pretežno ženskega spola, različni starosti od letnika 1926 do letnika 1957, tukaj izvzamemo skupino LD Senožeti, kjer so seveda tudi veliko mlajši. Glede spola in ostalih odgovorov in ugotovitev se ta skupine nič ne razlikuje od ostalih dveh. Za primerjavo smo vzeli tudi izobrazbo (končana šola), 52% jih ima končanao srednjo šolo, 13 % jih ima končano višjo šolo in 32% visoko šolo. Več kot polovica vseh prispelih jih je za likovne študijske krožke izvedela preko prijateljev in nekateri preko razpisov oziroma javnih oglasov. Njihovo osnovno znanje o umetnosti nasploh in samem risanju se je v večini primerov končalo z obveznim risanjem

Marta Pahor, rdeč jezik psa, akvarel, 2001

v šoli, v večini so kar sami povedali, da kaj dosti znanja o umetnosti in risanju nimajo. Tečaj sam jim pomeni druženje, spoznavanje novih ljudi, želja po znanju in predvsem izziv. Učenje in novo znanje jih zelo zanima (tehnika risanja, teorija o umetniški vzgoji) vse željno sprejemajo, nekje čutijo, da je tega celo premalo. Spoznali so tudi različne tehnike slikanja (olje, akril, svinčnik...) in hkrati odkrili svoje najljubše teme (pokrajina, tihožitje, akt...). Nekaterim to zadošča, nekateri hočejo več. Le redki obiskujejo tudi druge študijske krožke; upokojenci so jih predvsem v preteklosti, ostali pa tudi sedaj. Gre predvsem za študijske krožke slikarstva, ki dopolnjujejo njihovo osnovno dejavnost. S svojimi mentorji so zelo zadovoljni, strinjajo se tudi z njihovimi učnimi metodami. Vsak od njih pušča vsem udeležencem prosto pot pri ustvarjanju, daje možnost svobodnega načina izražanja in predvsem poudarja njegovo samostojnost in jih "*prisiljuje*" v razmišljanje; pomemben je posameznik. Mentor je tudi poleg veselja in želje po ustvarjanju temelj njihovega uspeha in ustvarjanja. Predvsem pa so se z njegovo pomočjo naučili opazovati svojo okolico. Vsekakor pa ne pozabijo tudi opozoriti na napake mentorjev oziroma na tisto kar pri njihovem učenju pogrešajo. Kar je dobro, kajti to so udeleženci, ki že vedo kaj hočejo in kako do tega pridejo.

Večina njih svoje slike rada razstavlja (upoštevajoč kritiko mentorja in samokritiko). Slike podarjajo, posamezniki jih pa tudi prodajajo.V večini primerov so se naučili svoje slike umestiti v določeno umetniško obdobje, jih razložiti kaj mislijo oziroma povedo. O same krožku pravijo, da je kvalitetno preživljanje prostega časa, druženje s prijatelji, učenje in radovednost po spoznavanju novega.

Na kratko: polni zadovoljstva glede vsega, mentorja, krožka samega, udeležencev... So ljudje, ki hlepijo po znanju in ustvarjanju, spoznavanju nečesa novega, odprti za vse. Razlika med udeleženci je očitna glede na mentorja in pa glede na učno dobo. Več kot polovica jih je zelo kritičnih do sebe, mentorja, učenja in to na pozitiven način. Spoznali so kaj so se naučili, kaj bi se lahko še.

Želve

DRAGO DOLEŽAL 1926

je po izobrazbi pravnik in eden prvih članov skupine (od leta 1988 do danes). V skupino je prišel na priporočilo prijatelja.

Vztraja zaradi novih spoznanj o likovni umetnosti in družabnega druženja. Zanima ga akvarel in akril s katerima tudi najrajši ustvarja ali pokrajino ali akt.

O mentorju pravi, da je sposoben prenašati znanje likovne umetnosti tečajnikom univerze za tretje življenjsko obdobje. In je poleg želje in vztrajnosti tudi zaslužen za njegov uspeh pri risanju. Slikarstvo, umetnost ga zanimata še iz časov, ko je bil mlad. Razumevanja le tega se je naučil sedaj.

Razstavlja rad toda samo tisto, kar misli, da je vredno ogleda. Slike podarja.

Drago Doležal, Sence, gvaš, 1998

Drago Doležal, Maki for ever!, akvarel, 1997

Drago Doležal, Vaja con Dios, akvarel, 1997

Drago Doležal, Polje, akvarel, 2006

Drago Doležal, Make your song, akril na papir, 1997

Drago Doležal, Potok, akril na papir, 2002

Drago Doležal, Buča, gvaš, 2004

Drago Doležal, Noč čarovnic, gvaš, 200

Drago Doležal, November, gvaš, 2002

SLAVICA GAMS 1952

je otroštvo preživela v Zadru in moč za slikanje črpa iz morja. S knjigo je poslušala morje, s svinčnikom pa nehote upodabljala, kar je videla.

Tesnoba, žalost in bavdih nad lepoto jo je vzpodbudila k slikanju živali, človeka in narave. Šivilja, ki je 25 let preživela v Kamniku, se je ukvarjala tudi s tapiserijami in drugimi ročnimi deli.

Slike so iskren in domišljiski prikaz morja in vsega, kar diši po hrepenenju in prvinski bolečini trpljenja in trde presušene kraške zemlje.

Ustvarjalno moč črpa iz gole in surove, doživete narave ter človeškega bitja.

Slavica Gams, morje, kolaž, 1998

Slavica Gams, Vranec, gvaš, 2004

Slavica Gams, Svoboda, kolaž, 1998

Slavica Gams, Magdalena, gvaš, 1998

Slavica Gams, Jaz in moj gospodar, kolaž, 1998

Slavica Gams, Moja obala, kolaž, 1998

98

JERNEJ HRIBAR
1950

Kamničan je bil k slikanju nagnjen že v otroških letih. Ob druženju s prijateljem, ki je končal Likovno akademijo je bil izdatno motiviran in zagret za slikanje.

Kariera ga je za nekaj let oddaljila od želje in potrebe po slikanju, vendar se vrača. Vrača se v obliki nepramagljive želje po vihtenju čopiča po platnu.

Nagnjenje k umetniškim praksam se kaže tudi v potrebi po rezbarstvu in drugih oblikah umetniškega ustvarjanja. Najraje upodablja svojo domačo, gorsko okolico.

Jernej Hribar, Mojstrana, olje na platnu, 1998

Jernej Hribar, Osamelec, olje na platnu, 1998

Jernej Hribar, Julijci, gvaš, 1998

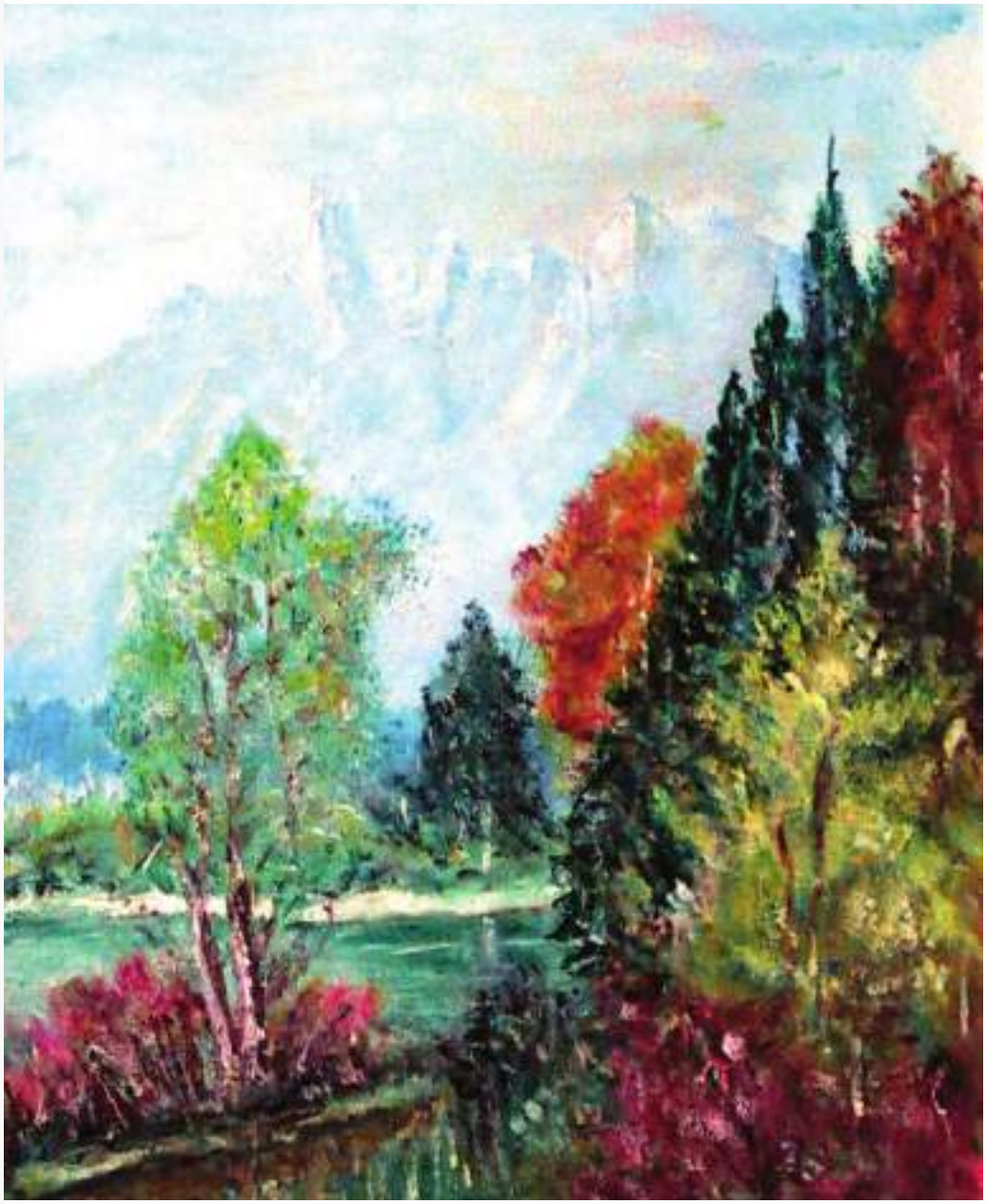

Jernej Hribar, Kamniška bistrica, olje na platnu, 1998

Jernej Hribar, Vrtnica, gvaš, 2000

Jernej Hribar, Grad nad Kamnikom, gvaš, 1998

DANIELA JANŽEKOVIČ 1944

je končala gradbeno fakulteto, članica skupine od leta 2003. V skupino je prišla čisto slučajno, ko je šla v pokoj.

Prve osnove risanja je dobila pri prof. Sovretu, ki se je žal omejilo samo na svinčnik. V skupini vztraja zaradi enkratnega prostora in prijetne družbe pa še naučiš se marsikaj.

Kljub temu, da se je naučila kar nekaj, sama misli, da bi bilo lahko bolje. Najraje uporablja svinčnik, oglje, akril in akvarel, da z njimi lahko ustvarja svoje najljubše teme pokrajino in akt.

Profesor jo je prisilil v razmišljanje in brskanje po slikarski literaturi, hkrati pa jim pušča svobodo, toda kljub temu se ji zdi, da je včasih premalo kritičen. Za sebe misli, da ni talent za risanje. Toda kljub temu se trudi upoštevati analize slik, ki jih poda profesor in kolegi v tečaju. Razstavljanja ne mara preveč, pa tudi slike raje pusti doma.

Erič je car in tudi če profesor kakšen torek prešprica (običajno se opraviči) se imamo na tečaju z našim modelom Nevenko prelepo.

Danijela Janžekovič, portreti, svinčnik na papirju, 2004

Danijela Janžekovič, Medvedek, akvarel, 2004

D.J. 2006

Danijela Janžekovič, Baletka, gvaš, 2004

Danijela Janžekovič, Kmetija, akvarel, 2004

Danijela Janžekovič, Dedek in vnučka, akvarel, 2006

ALENKA KANDUŠER 1939

po izobrazbi diplomirani inženir kemijske tehnologije, je članica skupine od leta 1996. K Želvam je prišla na priporočilo prijateljice. Predznanje je pridobila pri obveznem risanju v šoli.

v skupini sem zato ker želim, da mi nekdo iz stroke oceni in korigira slike, pridobivam znanje (kompozicija, usklajenost barv itd) ter zaradi družbe enako orientiranih ljudi.

Naučila se je slikati, tako kot sama pravi po "*obrtniško*". Privlači jo akril s katerim najraje ustvarja na papir in platno sebe, svojega vnuka in prizore iz svojega življenja.

Pri ustvarjanju se počuti svobodna, toda kljub temu rada sliši, če jo nekdo usmerja, popravlja in uči. Pomembno ji je, da se lahko izrazi na svoj način in to skozi delo, ki ga ima rada. O svojih delih misli, da so dobra, da sodijo v naivo. Ob diskusijah o slikah, ki jih imajo z mentorjem pa je spoznala barve, kompozicijo, like...

Slike rada podarja.

Naš tečaj je primerno okolje, kjer pod strokovnim vodstvom in v družbi kolegov lahko slikam.

Alenka Kandušer, Dan, gvaš, 2004

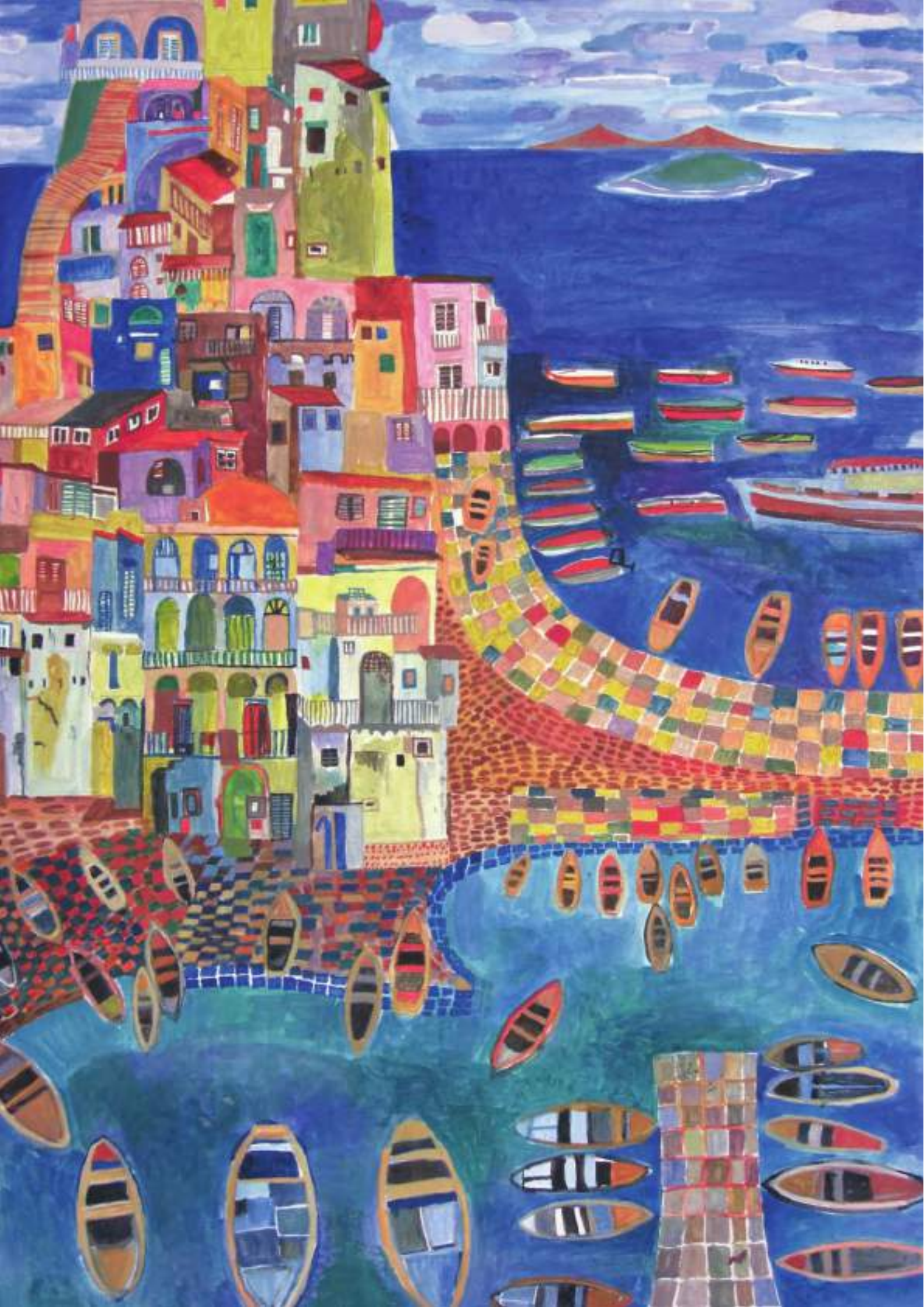

Alenka Kandušer, Diptih - Portugalska, gvaš, 2001

Alenka Kandušer, Diptih - Meje?, gvaš, 2004

Alenka Kandušer, Atelje, gvaš, 2004

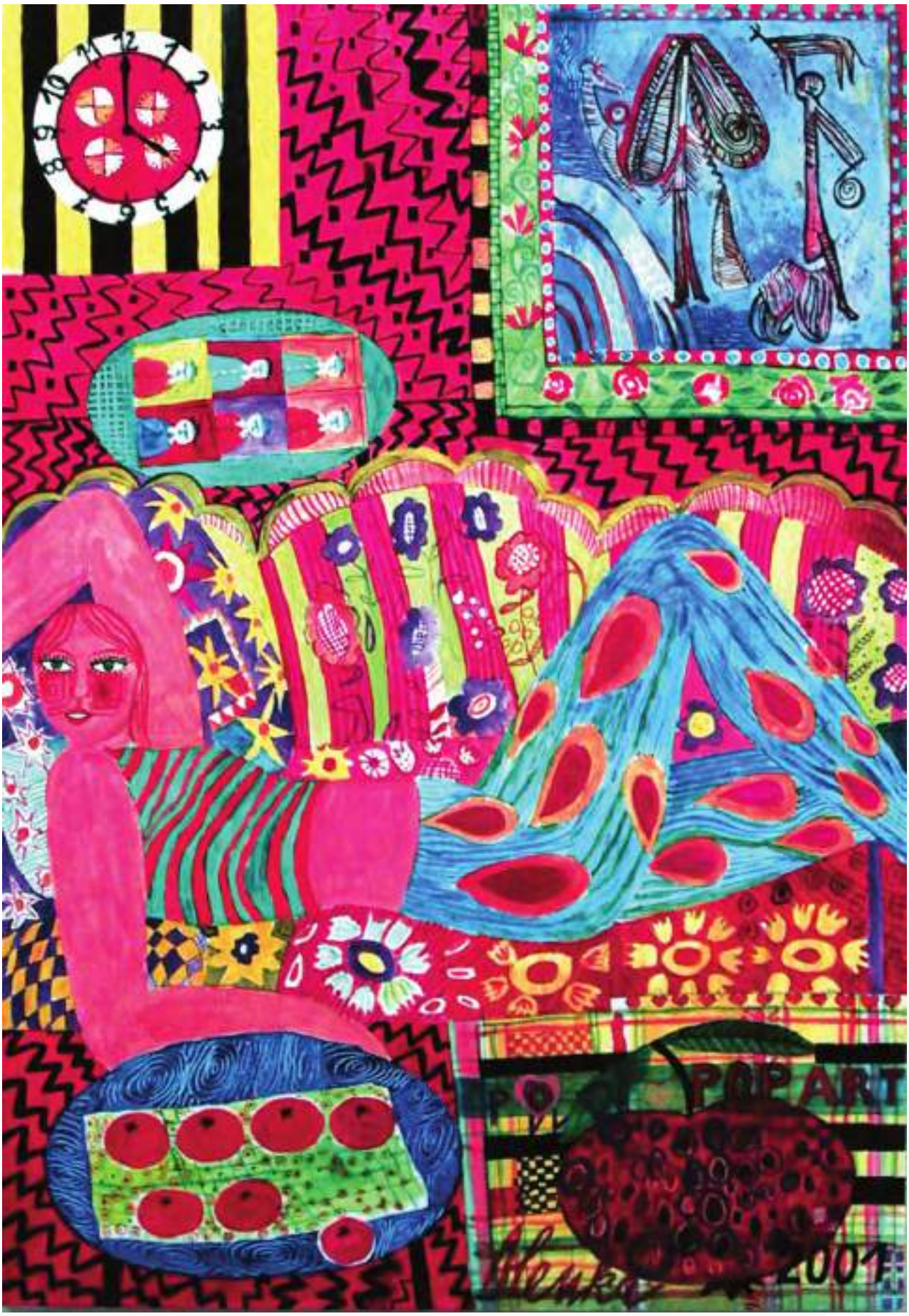

Alenka Kandušer, Tihožitje, gvaš, 2001

KD GROUP, Tiskarna ACO, DAJMOX, JSKD, KUD FP, UZ3ŽO, KAPA

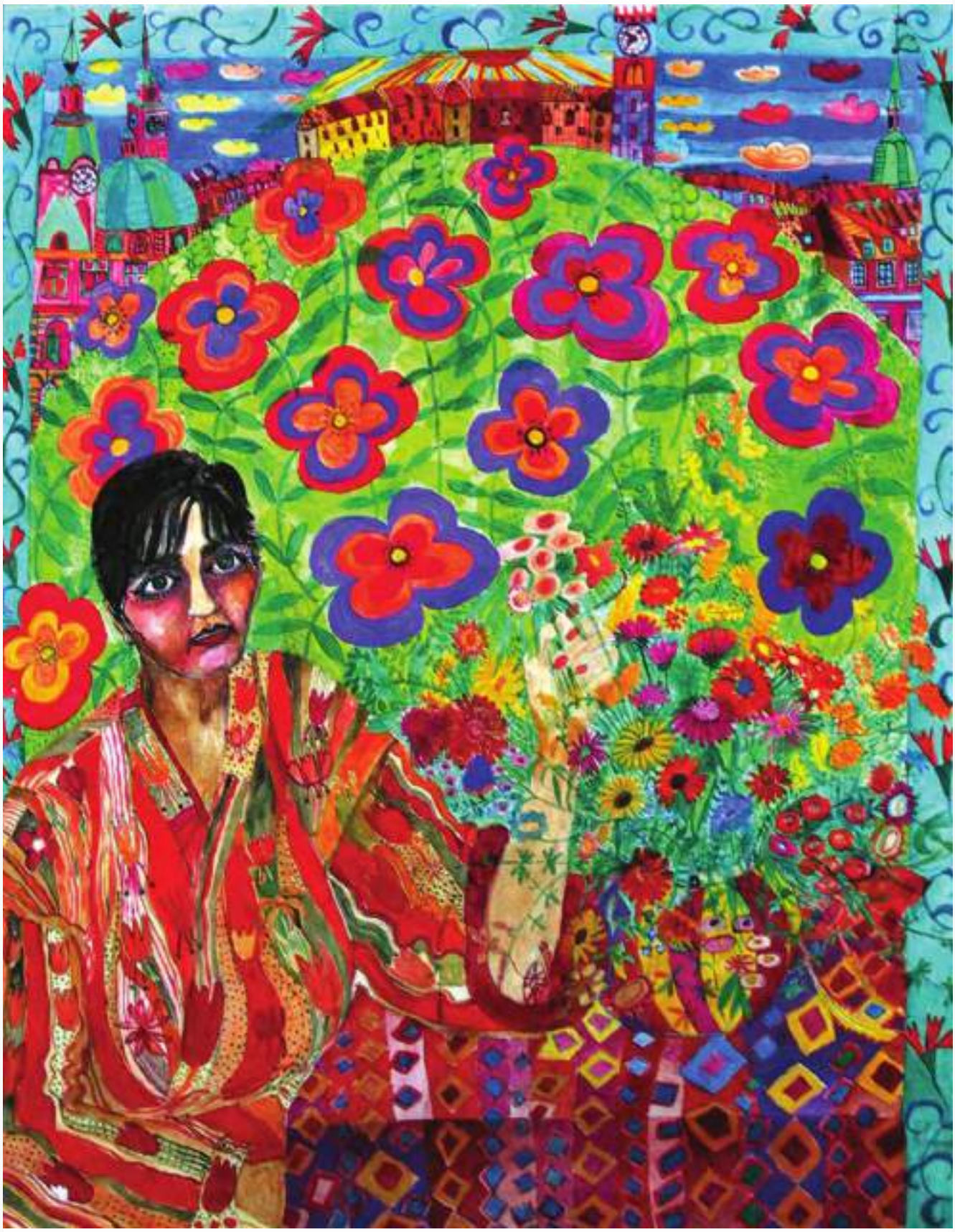

Alenka Kandušer, Metulj, gvaš, 2001

KD GROUP, Tiskarna ACO, DAJMOX, JSKD, KUD FP, UZ3ŽO, KAPA

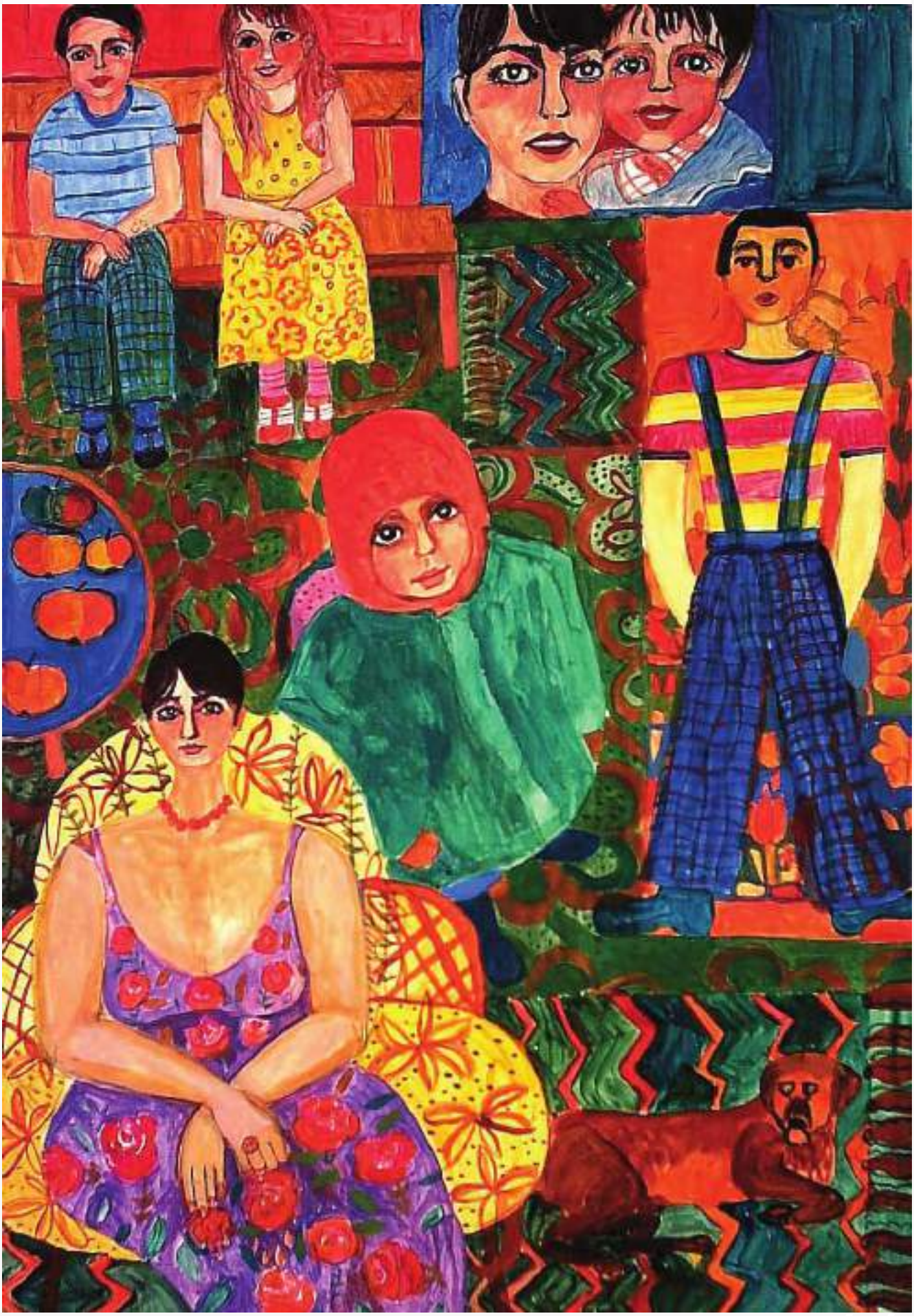

Alenka Kandušer, Dan in prijatelji, gvaš, 2004

RAJKO KOGEJ
1933

gradbeni inžiner, ki ga je k skupini napotila žena, ki je vedela za njegovo željo po risanju. Risal in slikal je že kot študent, toda tehnike risanja in način izbire motiva je spoznal šele v Želvah. Najraje riše z akvarelom, tempero, barvnimi tuši in svinčnikom za katerega pravi, da mu pomaga pri ustvarjanju čutne risbe. Najljubši motiv je pokrajina in še enkrat pokrajina. Veseli se razstav, slike pa veselo podarja sorodnikom.

*žal ne morem odgovoriti na dve vprašanji. Vem, pa da je hodil z izrednim veseljem na risanje, iskal motive v naravi (veliko je zahajal v gore), obiskoval razstave in spremljal to tematiko. (*zaradi bolezni je odgovore in opombo napisala žena*)*

Rajko Kogej, Breze, akvarel, 1998

Regina Koger
2.4.2001

Rajko Kogej, Šmarna gora, akvarel, 1998

Rajko Kogej, Slovenske gorice, akvarel, 1999

Rajko Kogej, Viševnik, akvarel, 2002

Rajko Kogej, Trta, akvarel, 2001

Rajko Kogej, brez naslova, akril na papir, 2001

Alenka Kandušer, Granite, gvaš, 2001

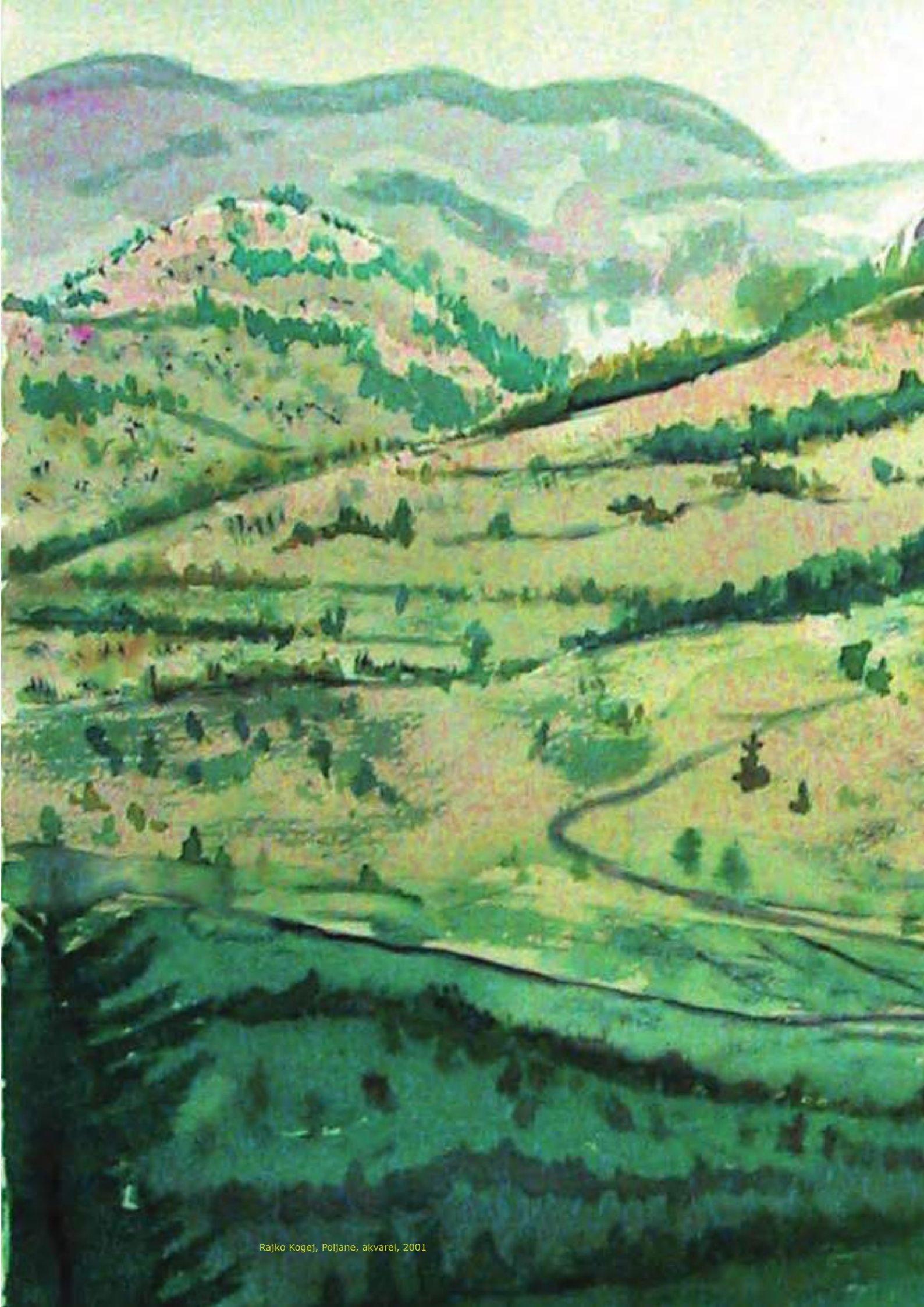

Rajko Kogej, Poljane, akvarel, 2001

ZDENKA KOPAČ
1938

je bila članica skupine od 1996 do 2003. Malo je slikala že prej, nato pa je ugotovila, da ji je to zelo všeč in prišla je v Želve. Ko se je preselila je skupino zapustila. Najraje riše z akrilom in oljem in to pokrajino ali tihožitja. O metodah učenja vse najboljše.

Ko mentor govori o sliki se naučiš največ,
takrat tudi opaziš tisto česar prej nisi.
Ves čas ti vliva samozavest, včasih celo preveč.

Zdenka Kopač, Slovenske gorice, akril na papir, 1999

Zdenka Kopač, Tihožitje, olje na platnu, 2001

Zdenka Kopač, Vas, akril, 1999

Zdenka Kopač, kmetija, akril, 1998

Zdenka Kopač, Sončnice, akvarel, 2001

Zdenka Kopač, Soline, olje na platno, 2002

Ivan Lovric

IVAN LOVRIČ

Ivan Lovrič, Portret 2, barvni svinčnik, 2004

Ivan Lovrič, Portret 1, barvni svinčnik, 2004

SILVANA MOLAN LUKIČ 1927

po izobrazbi zdravnica, je prišla v skupino na pobudo prijateljice. Njena članica je bila od leta 1996 do 2005. Predhodnega znanja ni imela in vse kar zna danes se je naučila v skupini. Najraje uporablja akvarel in akril predvsem pri risanju pokrajin.

Profesorja ne more prehvaliti, zna biti potrpežljiv, zna jih učiti z eno besedo je enkraten. Slike ne razstavlja rada, pokaže in podari jih najraje prijateljem.

Prijetno druženje in možnost, da se veliko naučiš.

Silvana Molan Lukič, Kraška vas, akvarel, 2005

Silvana Molan Lukič, Šopek, akril, 2003

Silvana Molan Lukič, Polja, gvaš, 2003

Silvana Molan Lukič, Pomlad, akril, 2003

Silvana Molan Lukič, Jesen, akril, 2003

Silvana Molan Lukič, Zima, akril, 2003

MARINKA MOHAR
1932

ima končano srednjo šolo. Je med mlajšimi člani skupine, šele od leta 2003. Za skupino je izvedela preko javnega razpisa. Kljub temu, da si je prve izkušnje nabirala v šoli, kjer je vodila likovni krožek je čutila potrebo, da si obogati svoje znanje v prijetni družbi. Pridobila je veliko, predvsem tehničnega znanja npr. kako predstavimo prostor in perspektivo. Najraje riše s tempero in svinčnikom in to pokrajino.

Mentorjeve metode se ji zdijo dobre predvsem zato, ker se veliko ukvarja s posameznikom. O njem misli, da je korekten, zelo razgledan človek, ki svoje znanje lepo in zanimivo posreduje učencem. Svoja dela bi umestila v realizem. Naučila se je opazovati in izražati svoja čustva tako negativna ali pozitivna. Svoje slike rada razstavlja in tudi podarja.

Slikanje je izraz notranjega čustvenega življenja. Slike naj bodo čim bolj svetle žareče in polne optimizma.

Marinka Mohar, Potok, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Ansambel, akvarel, 2006

Marinka Mohar, Nevenka Pečlin, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Anžej Dežan , akvarel, 2005

Marinka Mohar, Anja Rupelj, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Neisha , akvarel, 2005

Marinka Mohar, Jan Plestenjak, akvarel, 2006

Marinka Mohar, Adi Smolar, akvarel, 2006

Marinka Mohar, Vlado Kreslin, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Omar Naber, akvarel, 2006

TILKA MOZETIČ MIKUŽ 1930

je končala medicinsko fakulteto. Članica skupine je bila od 1986 do 2004. Za njo je izvedela preko znancev, kajti risanje jo je privlačilo že od otroštva. Naučila se je veliko, nekaj tudi s pomočjo literature, čeprav se ji zdi da jim je vedno primanjkovalo časa. Najraje uporablja akvarel, tempero in svinčnik s katerimi riše pokrajino in akt svoje najljubše motive.

O mentorju pravi, da je posebnež, ki govori malo a pove veliko in vedno to tudi drži. Njegove metode učenja se ji zdijo uspešne kar dokazujejo tudi slike vseh sodelujočih. Naučila se je zaupati vase in v svoje delo in zato vse njene slike ostajajo doma.

Po 40. letih zelo drugačnega dela je to prava sprostitev, obliž za dušo in telo.

Tilka Mozetič Mikuž, Reka, gvaš,2001

Tilka Mozetič Mikuž, Maki I, gvaš,2002

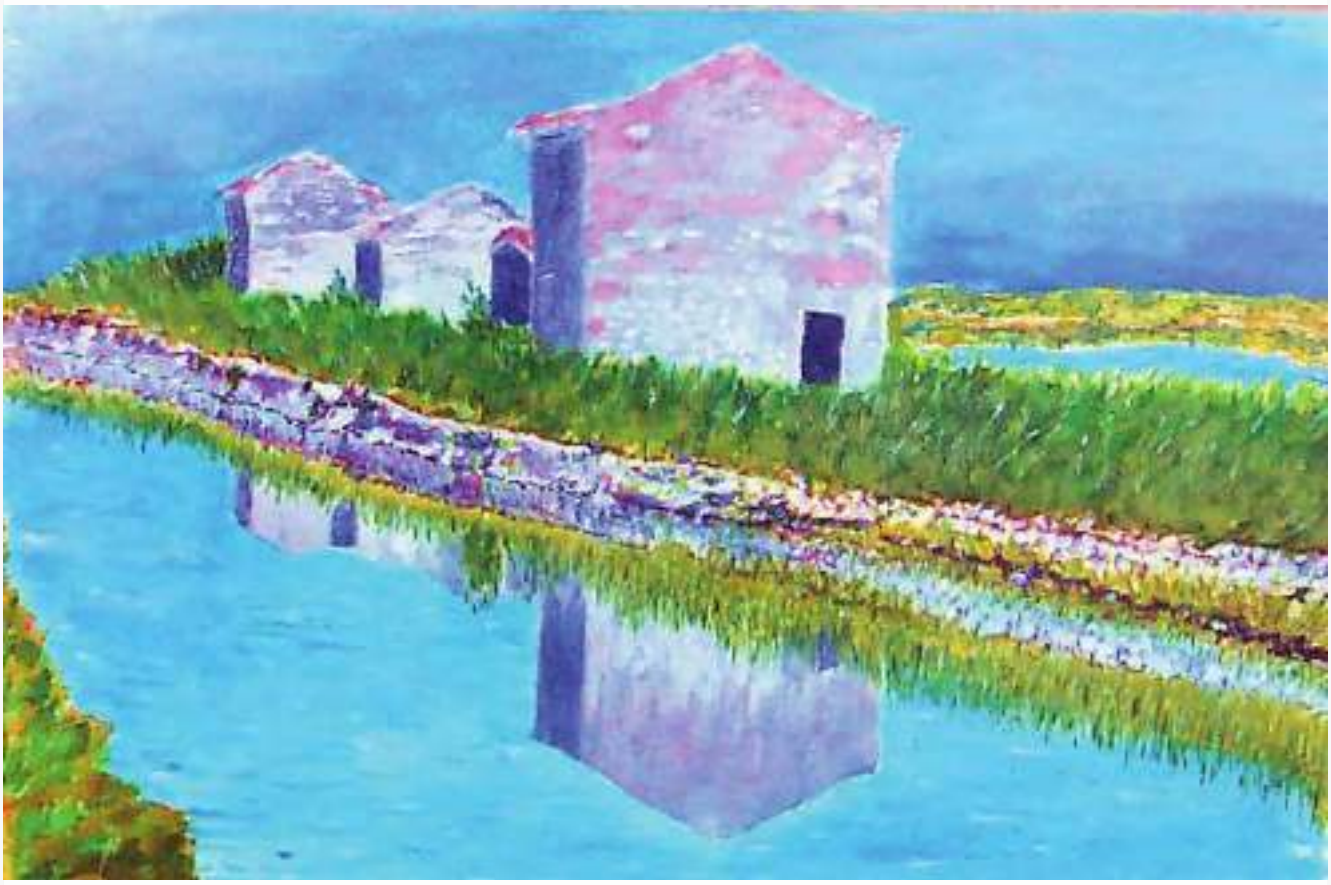

Tilka Mozetič Mikuž, Soline, gvaš, 2003

Tilka Mozetič Mikuž, Maki II, gvaš, 2002

JOŽE PAHOR
1933

je po izobrazbi fizik, ki je v skupino prišel leta 2000. Nekaj časa je spremljal ženo, ko je počasi tudi njega zamikalo risanje. Prve izkušnje je dobil v gimnaziji z risanjem karikatur profesorjev. Zaradi družbe še vedno vztraja v skupini. Najraje uporablja svinčnik, pravi, da zato ker gre najhitreje posebej pri risanju ljudi, naj gre za njihov portret ali pa akt.

Za profesorja pravi, da je preveč prizanesljiv »nič ni za v koš«, da je imeniten z drugimi besedami je pravi »želvji ata«. O slikarstvu prej ni vedel kaj dosti, toda s pomočjo pogovorov je pridobil osnovno znanje. Razstavljanju se izogiba.

Prijetno okolje, saj smo približno enako stari kot KUD.

Jože Pahor, Pšenica, akvarel, 2006

Jože Pahor, Piran, akvarel, 2005

Jože Pahor, Portreti, svinčnik, 2006

Jože Pahor, Nevenka Pečlin, akvarel, 2005

MARTA PAHOR
1936

po izobrazbi zdravstvena delavka, je v skupini od leta 1993. Njeno znanje je mejilo na risanje po stenah, nadaljevalo v Želvah, kjer vztraja še danes zaradi družbe in pridobivanja znanja.

Profesorjeve metode so ji všeč, ker ji omogočajo svobodo motiva in sredstev. Hkrati pa je potrpežljiv. Njegov način učenja je vzpodbuden in pomemben za dvig samozavesti, vse kar znam me je naučil on. Njene slike se ji zdijo realistične. Rada razstavlja in podarja svoja dela.

Največ se naučimo pri skupnem ocenjevanju slik.

Marta Pahor, Dekle, svinčnik in akvarel, 2005

Marta Pahor, Naš, gvaš, 2006

Marta Pahor, Narava I, gvaš, 2005

Marta Pahor, Narava II, akvarel, 2004

Marta Pahor, Idrijca, akvarel in voščenke, 2004

Marta Pahor, Belo, voščenke, 2 005

Marta Pahor, Pes, gvaš, 2006

Kadoj 04

IRENA RADEJ
1959

po izobrazbi oblikovalka, ki je v skupino prišla med zadnjimi, leta 2003. Ko je na ogled proizvodnje njene tovarne (SVIT Kamnik-proizvodnja domače obrti, znani so po majolkah) prišla skupina iz Univerze za tretje življensko obdobje je dobila prve informacije. Te so jo tako navdušile, da se je pridružila skupini. Od tod tudi izhajajo njene prve izkušnje, ki jih ni malo, kajti risala je na keramiko.

Ko je prišla v Želve se je odločila, da ostane. Všeč ji je bila družba, zabava, predvsem pa možnost pridobiti novo znanje. Naučila se je risanja po živem modelu, tehnike ustvarjanja akta, portreta. Riše vse in to najraje z akvarelom in akrilom. Profesorjeva metoda učenja ji je všeč, ker zna vsakega voditi po njegovi poti, je nevsiljiv in iz vsakega potegne tisto najboljše.

Kljub 25 letnim izkušnjam risanja na keramiko je v skupini pridobila veliko novega znanja in se hkrati naučila spoštovati svoje delo. Svoje slike umešča v realizem oziroma pravi, da je to pri njej odvisno od tehnike v kateri dela. Slike rada razstavlja in tudi podarja.

Tečaj mi pomeni razvedrilo, druženje, pridobivanje znanja in odklop od vsakodnevnega ritma doma in v službi. Zelo dobro se počutim med ostalimi Želvami, kjer ima vsak svoj likovni izraz in osebnost.

Irena Radej, Babca, gvaš, 2004

Irena Radej, Šopek, gvaš, 2005

Irena Radej, Koprnim, akvarel, 2006

Irena Radej, Babca, gvaš, 2004

Irena Radej, Keramični izdelki, 2006

Irena Radej, Keramični izdelki, 2006

ZOFKA SKORČIČ
1917

je svoje življenje kot diplomirana medicinska sestra posvetila svojim oskrbovancem. Življenje in delo jo je preko Beograda in ZDA, kjer je upravljala dom za starostnike, vodilo do dela inštruktorice za medicinsko nego bolnikov na domu.

Že v času službe je dolga dežurstva plemenitila z drobnimi risbami in slikami. Njena strast do slikanja je prišla do izraza po upokojitvi in seznanjenju z Univerzo za tretje življensko obdobje. Dela s pastelom, oljem, tušem in ogljem. Izraznost materialov pa preizkuša na svili, platnu in v glini.

Imela je osem skupinskih in eno samostojno razstavo.

Zofka Skorčič, Planinsko polje, gvaš, 2001

Zofka Skorčič, Gozd, gvaš, 1999

Zofka Skorčič, Zgodnja pomlad, akril, 2001

Zofka Skorčič, Sipine, olje na platno, 2000

Zofka Skorčič, Sončni zahod, voščenke, 2002

Zofka Skorčič, Sončni utrinki, pastel, 1998

LOJZE ŠTROS
1934

končal je fakulteto za strojništvo, član skupine pa je od 1996. Za Želve je izvedel preko pogovorov in ker ni vedel nič o slikarstvu se je odločil, da se pridruži skupini. V njej še vztraja zaradi znanja in družbe.

Predvsem z akvarelom riše svoje najljubše motive pokrajino in akt. O mentorju pove vse najboljše, kajti naučil ga je osnove risanja, ki jih sedaj z njegovo pomočjo nadgrajuje.

O svojih slikah pravi, da so realistične in jih z veseljem podarja prijateljem.

Koristen.

Lojze Štros, Kamniški grad, gvaš, 2005

Lojze Štros, Pogled iz mojega okna, gvaš, 2006

Lojze Štros, Bohinj Z, gvaš, 2006

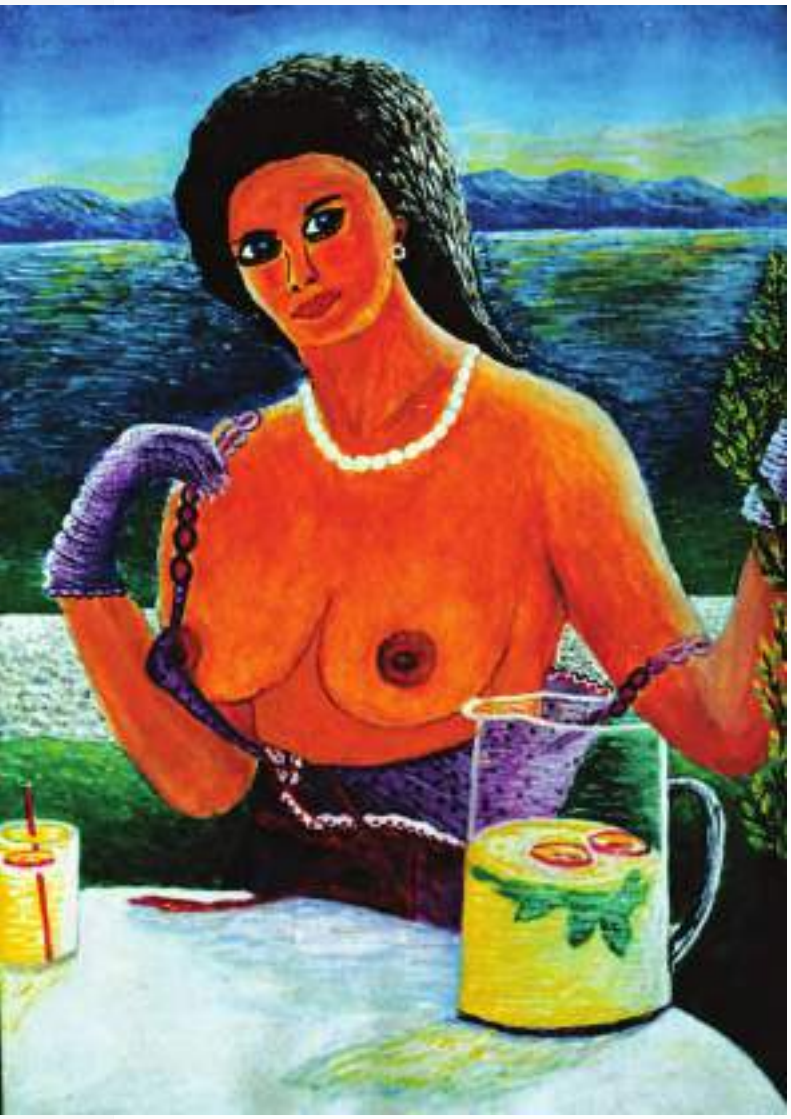

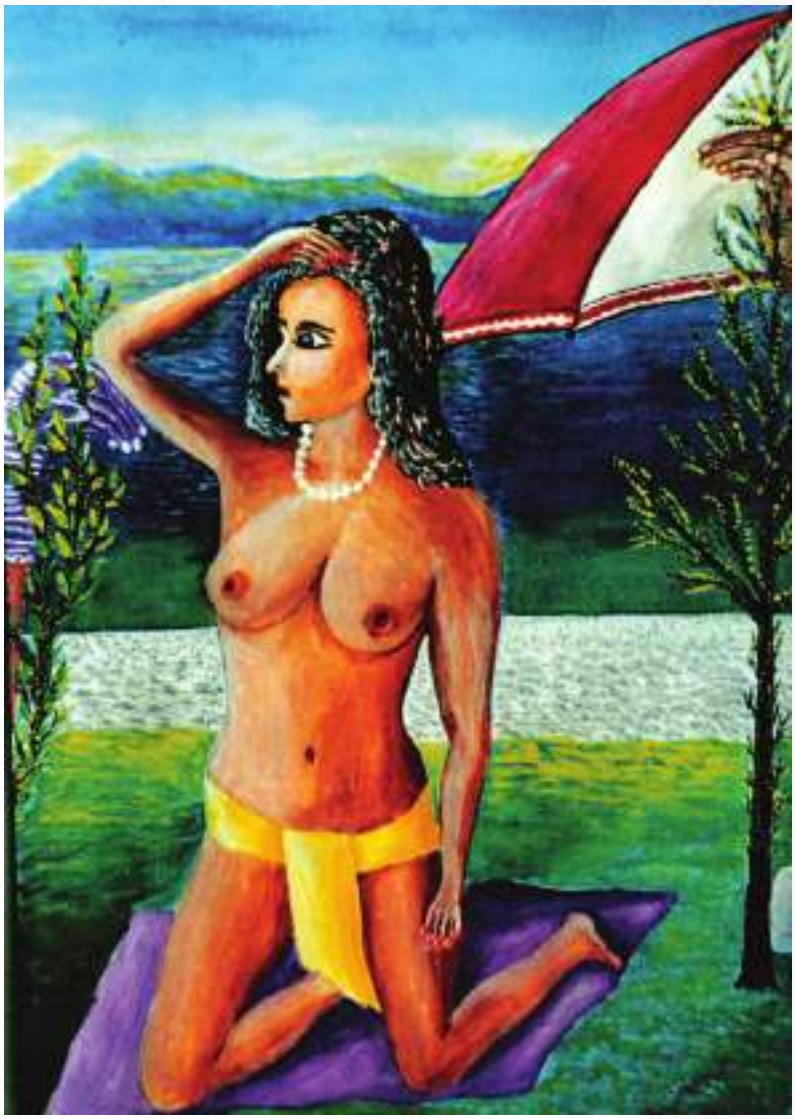

Lojze Štros, Bohinj P, gvaš, 2006

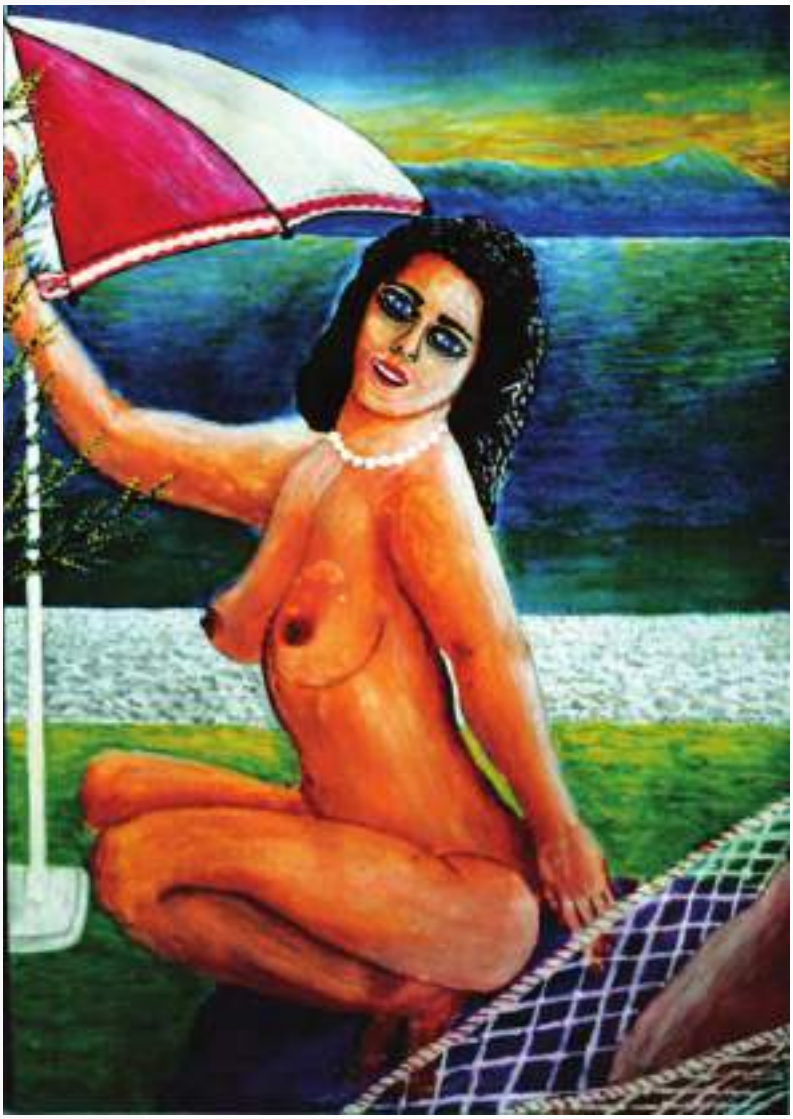

Lojze Štros, 4ptih - Moje "počitnice" I, gvaš, 2005

Lojze Štros, Črni labod, gvaš, 2000

Lojze Štros, Trta, gvaš, 1999

Lojze Štros, 4ptih - Moje "počitnice" II, gvaš, 2002

ZAGORC

JOŽEFA ZAGORC WEINGER 1926

je končala Filozofsko fakulteto. Članica skupine od vsega začetka - od 1988 do danes. Izkušnje si je nabirala na počitnicah, kjer je v prostem času slikala. Skupina za njo pomeni družbo, zabavo, nova znanja in novi izzivi.

Najraje ima svinčnik, tempero in olje s katerimi ustvarja portrete, vedute in tihožitja. Njegove metode učenja ima za liberalne, svobodne. Svoja dela umešča v prehod od impresionizma v sodobno umetnost, v obdobje Perkota.

Mentor jo je naučil videti napake, ki so pri delu pogoste, toda kljub temu ne odnehati. Rada razstavlja. Kakšno sliko je že prodala, večinoma pa jih podarja. Pogreša pa predstavitev novih tehnik (tuš, tempera, barvno senčenje, oglje...).

Prijeten, koristen, usmerjajoč. Bodi pozoren do soljudi, kot so obiskovalci KUDa do nas. Nauči se videti sliko v luči. Otrok v tebi bo srečen do konca svojih dni.

Joža Zagorc, Zimske radosti v Trnovem, gvaš, 2002

Joža Zagorc, Tempera 04, gvaš, 2004

Joža Zagorc, Pomlad mladosti, gvaš, 2001

Joža Zagorc, Srednja Azija, gvaš, 2002

Joža Zagorc, Portret 1, akvarel, 2005

Joža Zagorc, Portret 2, akvarel, 2005

Joža Zagorc, Portret 3, akvarel, 2005

Joža Zagorc, Portret 4, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Nevenka Pečlin, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Anžej Dežan , akvarel, 2005

Marinka Mohar, Anja Rupelj, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Neisha , akvarel, 2005

Marinka Mohar, Jan Plestenjak, akvarel, 2006

Marinka Mohar, Adi Smolar, akvarel, 2006

Marinka Mohar, Vlado Kreslin, akvarel, 2005

Marinka Mohar, Omar Naber, akvarel, 2006

ZAGREB, A.W. PORTRET
SVIBANJ, 98

Zaycore 04

MAJDA ZAKRAJŠEK
1921

je dolga leta, do svoje upokojitve, pa tudi kasneje, vodila domače cementninarsko podjetje. Pred tem jo je življenje vodilo za možem v Srbijo, po vrnitvi pa je delala tudi na Rudarski fakulteti.

Risanje ji je bilo v veselje od mladosti, Univerzi za tretje življensko obdobje pa se je pridružila ob njenem nastanku potem, ko je prebrala članek v časopisu.

Ta hobi mi nudi veliko zadovoljstva. Veseli me, če se mi kakšna slika posreči in upam, da bom s svojimi soslikarji uživala v lepih likih in barvah.

Majda Zakrajšek, Šopek, gvaš, 1998

Majda Zakrajšek, Piran, gvaš, 1999

Majda Zakrajšek, Domačija, akvarel, 1997

Razstava članov skupine Želve v KUD France Prešeren z naslovom “Portreti 2005”
31. maj - 14. junij 2005

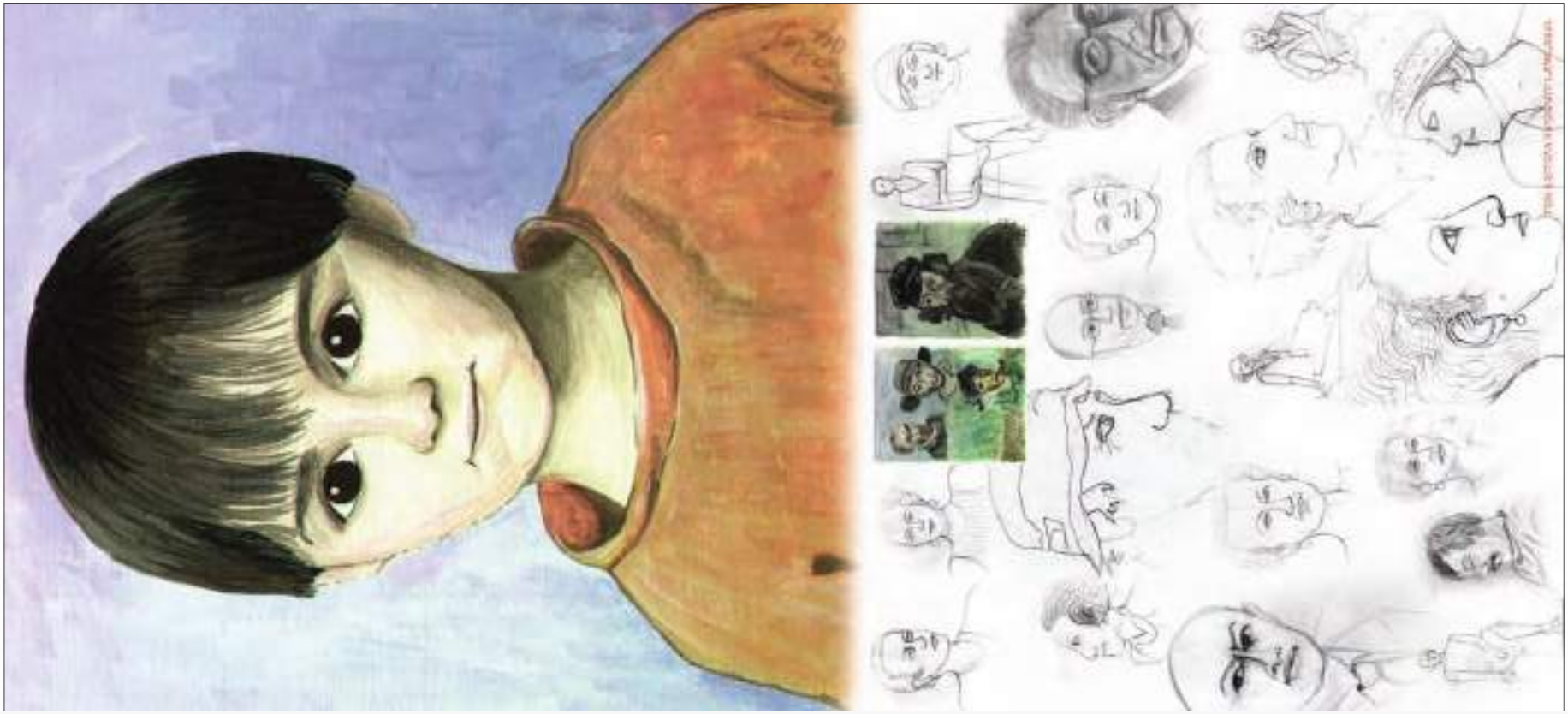

LIST 1, 90 x 200 cm

KD GROUP, Tiskarna ACO, DAJMOX, JSKD, KUD FP, UZ3ŽO, KAPA

LIST 2, 230 x 180 cm

LIST 3, 230 x 180 cm

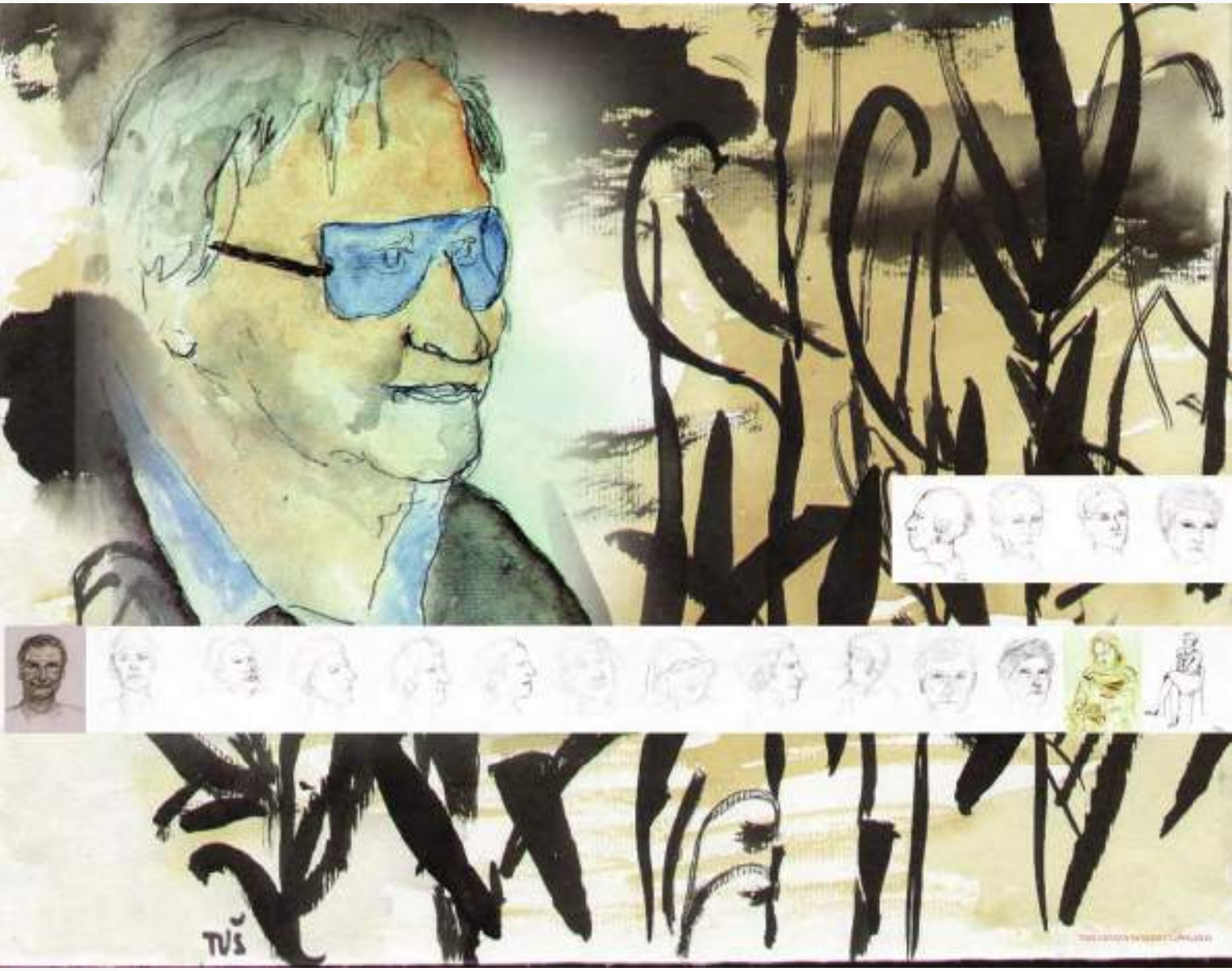

LIST 4, 230 x 180 cm

LIST 5, 80 x 200 cm

LIST 6, 80 x 200 cm

LIST 7, 80 x 200 cm

LIST 8, 80 x 200 cm

KD GROUP, Tiskarna ACO, DAJMOX, JSKD, KUD FP, UZ3ŽO, KAPA

LIST 9, 302 x 240 cm

LIST 10, 90 x 200 cm

LIST 11, 60 x 200 cm

LIST 12, 60 x 200 cm

LIST 13, 60 x 200 cm

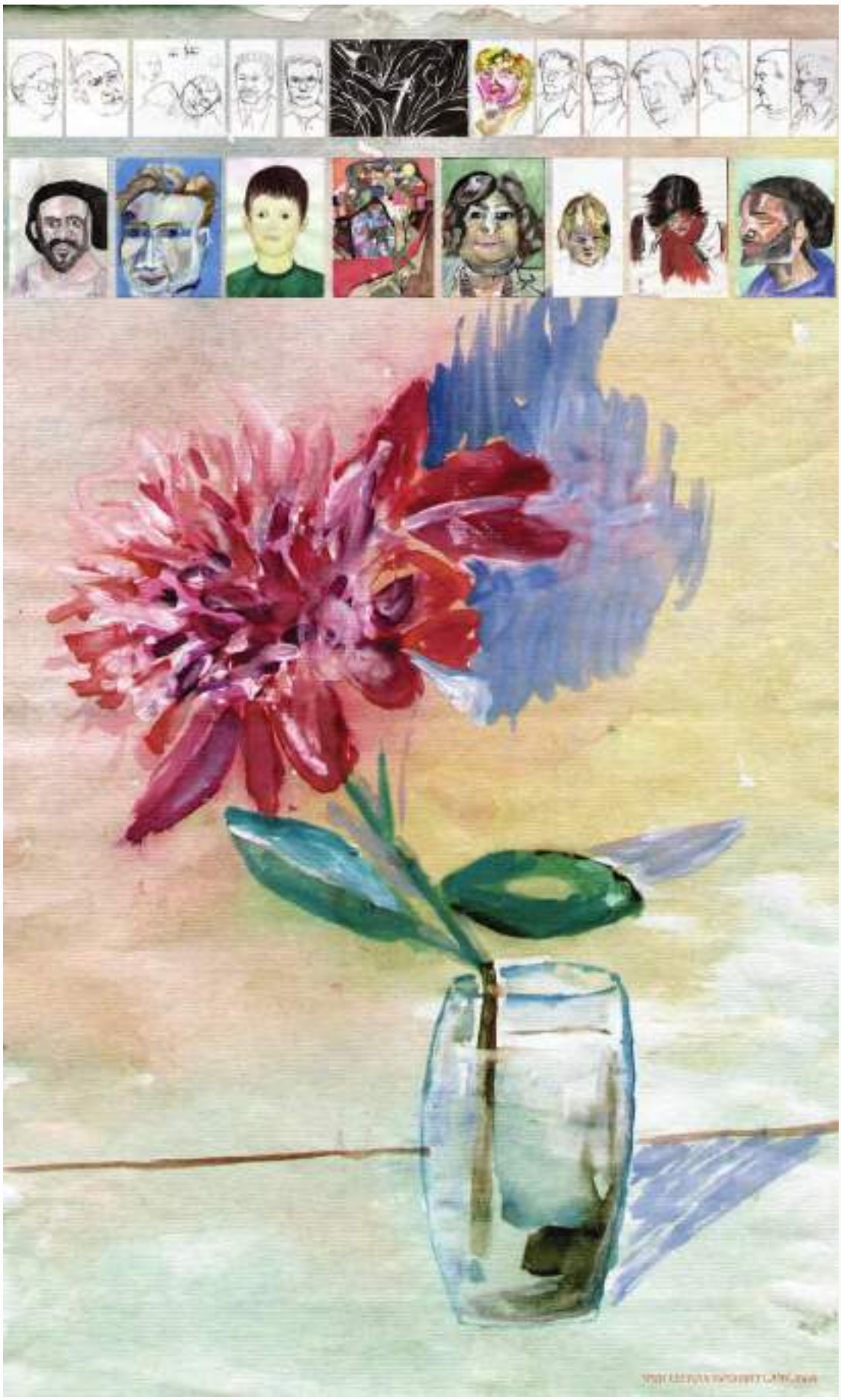

LIST 14, 120 x 200 cm

LIST 15, 120 x 200 cm

MENTORJI

Akademski slikar Izidor Urbančič, 1985-1988
Rojen 1925 v Ljubljani. Na Akademiji za likovno umetnost je diplomiral 1951. Slikarsko specialko je končal dve leti kasneje pri Gabrielu Stupici

Akademski kipar Tomaž Kolarič 1990-1991
Rojen 1952 v Ljubljani. Na Akademiji za likovno umetnost je diplomiral 1979, kiparsko specialko pa končal dve leti kasneje pri Slavku Tihcu.

Akademski slikar Andrej Trobentar 1991-1992
Rojen 1951 v Podtaboru pri Grosuplju. Na Akademiji za likovno umetnost je diplomiral 1977. Slikarsko specialko je končal dve leti kasneje pri Jožetu Ciuhi.

Akademska kiparka Mirjam Zupančič 1991-1992
Rojena 1953 v Mariboru. Na Akademiji za likovno umetnost je diplomirala 1981. Kiparsko keramično specialko je končala dve leti kasneje pri Dragu Tršarju.

Akademski slikar Miran Erič 1988-1990 in 1992-2007
Rojen 1959 v Mariboru. Na Akademiji za likovno umetnost je diplomiral 1988 pri Emeriku Bernardu. Konservatorsko specialko je končal dve leti kasneje, magisterij iz področja lesenih arheoloških najdb pa 1998 na Oddelku za arheologijo FF pri Timoteju Knificu.

UDELEŽENCI SKUPINE

Študijsko leto 1985/1986

Gorše Milena, Sveršina Draga, Rusjan Darinka, Joža Zagorc, Ladič Nevenka, Barlič Antonija, Štrekelj Oskar, Kosi Ivan, Mencinger Ljubica, Mencinger(?or) Jelena, Paunovič Vera, Mauser Krista, Bolčnina - Nagelschmied Katja, Zakrajšek Majda, Perkon Silva, Hladnik Mira, Ribnikar Anica, Egart Maruša, Tomše Ladislav, Privšek Nada, Tomšič Meta, Igličan Zoran

Študijsko Leto 1986/1987

Gorše Milena, Sveršina Draga, Rusjan Darinka, Joža Zagorc, Ladič Nevenka, Barlič Antonija, Štrekelj Oskar, Kosi Ivan, Mencinger Ljubica, Mencinger(?or) Jelena, Paunovič Vera, Mauser Krista, Bolčnina - Nagelschmied Katja, Zakrajšek Majda, Perkon Silva, Hladnik Mira, Ribnikar Anica, Egart Maruša, Tomše Ladislav, Privšek Nada, Tomšič Meta, Igličan Zoran

Študijsko Leto 1987/1988

Ladič Nevenka, Paunovič Vera, Rojc Mira, Rusjan Darinka, Štrekelj Oskar, Sveršina Draga, Zagorc Joža, Bolčina Katja, Hladnik Mira, Prašnikar Dušan, Serafin Jožica, Švagelj Ela, Zakrajšek Majda

Študijsko Leto 1988/1989

Ladič Nevenka, Paunovič Vera, Rojc Mira, Rusjan Darinka, Štrekelj Oskar, Sveršina Draga, Zagorc Joža, Bolčina Katja, Hladnik Mira, Prašnikar Dušan, Serafin Jožica, Švagelj Ela, Zakrajšek Majda

Študijsko Leto 1989/1990

Ladič Nevenka, Paunovič Vera, Rojc Mira, Rusjan Darinka, Štrekelj Oskar, Sveršina

Draga, Zagorc Joža, Bolčina Katja, Hladnik Mira, Prašnikar Dušan, Serafin Jožica, Švagelj Ela, Zakrajšek Majda

Študijsko Leto 1990/1991

Zofka Škorčič, Jožica Sojar, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Cilka Krivec, Drago Doležal, Judita Ferderber, Florijana ?, Edita ?, Hilda Bole

Študijsko Leto 1991/1992

Zofka Škorčič, Jožica Sojar, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Cilka Krivec, Drago Doležal, Judita Ferderber, Florijana ?, Edita ?, Hilda Bole

Študijsko Leto 1992/1993

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Jožica Sojar, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec

Študijsko Leto 1993/1994

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Jožica Sojar, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec

Študijsko Leto 1994/1995

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer

Študijsko Leto 1995/1996

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer

Študijsko Leto 1996/1997

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Lojze Štros, Alenka Kandušer

Študijsko Leto 1997/1998

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer

Študijsko Leto 1998/1999

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer, Jože Pahor, Silvana Lukić, Slavica Gams, Jernej Hribar

Študijsko Leto 1999/2000

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer, Jože Pahor, Silvana Lukić, Slavica Gams, Jernej Hribar

Študijsko Leto 2000/2001

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej,

Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer, Jože Pahor, Silvana Lukić, Slavica Gams, Jernej Hribar

Študijsko Leto 2001/2002

Marta Pahor, Zofka Škorčič, Zdenka Kopač, Joža Zagorc, Majda Zakrajšek, Rajko Kogej, Drago Doležal, Tilka Mozetič, Cilka Krivec, Lojze Štros, Alenka Kandušer, Jože Pahor, Silvana Lukić, Slavica Gams, Jernej Hribar, Nevenka Pečlin

Študijsko Leto 2002/2003

Marta Pahor, Jože Pahor, Drago Doležal, Joža Zagorc, Rajko Kogej, Alenka Kandušer, Lojze Štros, Zofka Škorčič, Irena Radej, Alenka Ahčan, Marinka Mohar, Daniela Janžekovič Zdenka Kopač, Majda Zakrajšek, Tilka Mozetič, Silvana Lukić, Nevenka Pečlin

Študijsko Leto 2003/2004

Marta Pahor, Jože Pahor, Drago Doležal, Joža Zagorc, Rajko Kogej, Alenka Kandušer, Lojze Štros, Zofka Škorčič, Irena Radej, Alenka Ahčan, Marinka Mohar, Daniela Janžekovič Zdenka Kopač, Majda Zakrajšek, Tilka Mozetič, Silvana Lukić, Nevenka Pečlin

Študijsko Leto 2004/2005

Marta Pahor, Jože Pahor, Drago Doležal, Joža Zagorc, Rajko Kogej, Alenka Kandušer, Lojze Štros, Irena Radej, Marinka Mohar, Daniela Janžekovič, J. Perme, Nevenka Pečlin

Študijsko Leto 2005/2006

Marta Pahor, Jože Pahor, Drago Doležal, Joža Zagorc, Rajko Kogej, Alenka Kandušer, Lojze Štros, Irena Radej, Marinka Mohar, Daniela Janžekovič, Nevenka Pečlin

Študijsko Leto 2006/2007

Marta Pahor, Jože Pahor, Drago Doležal, Joža Zagorc, Rajko Kogej, Alenka Kandušer, Lojze Štros, Irena Radej, Marinka Mohar, Daniela Janžekovič, Nevenka Pečlin

RAZSTAVE SKUPINE ŽELVE

ERIČ, M. Avtorska postavitev razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, Slovenski šolski muzej 1990
ERIČ, M. Avtorska postavitev razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, Knjižnica Prežihov Voranc 1990
ERIČ, M. Avtorska postavitev razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, Knjižnica Prežihov Voranc 1991
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 1992
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 1994
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 1995
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 1996
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 1997

ERIČ, M. Avtorska postavitev razstave slikarskih skupin pri Univerzi za tretje življensko obdobje, Elektronabava 1997
ERIČ, M. Avtorska postavitev razstave slikarske skupine ”Želve”, Galerija Stari grad nad Kamnikom, 1998
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren, 6. oktober – 20 oktober 1998;
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 1999
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 2000
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave ”TARTARUKA” slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren, 2. oktober – 23 oktober 2001;
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave ”2002/01” slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren, 9. december – 31. december 2002;
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave ”PLESKANICE” slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren, 10 februar – 2. marec 2004;
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave ”PORTRETI 2005” slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 31. maj – 14 junij 2005;
ERIČ, M. Avtorska postavitev redne letne razstave ”PESEM” slikarske delavnice skupine ”Želve” pri Univerzi za tretje življensko obdobje, KUD France Prešeren 23. januar – 27. februar 2007;

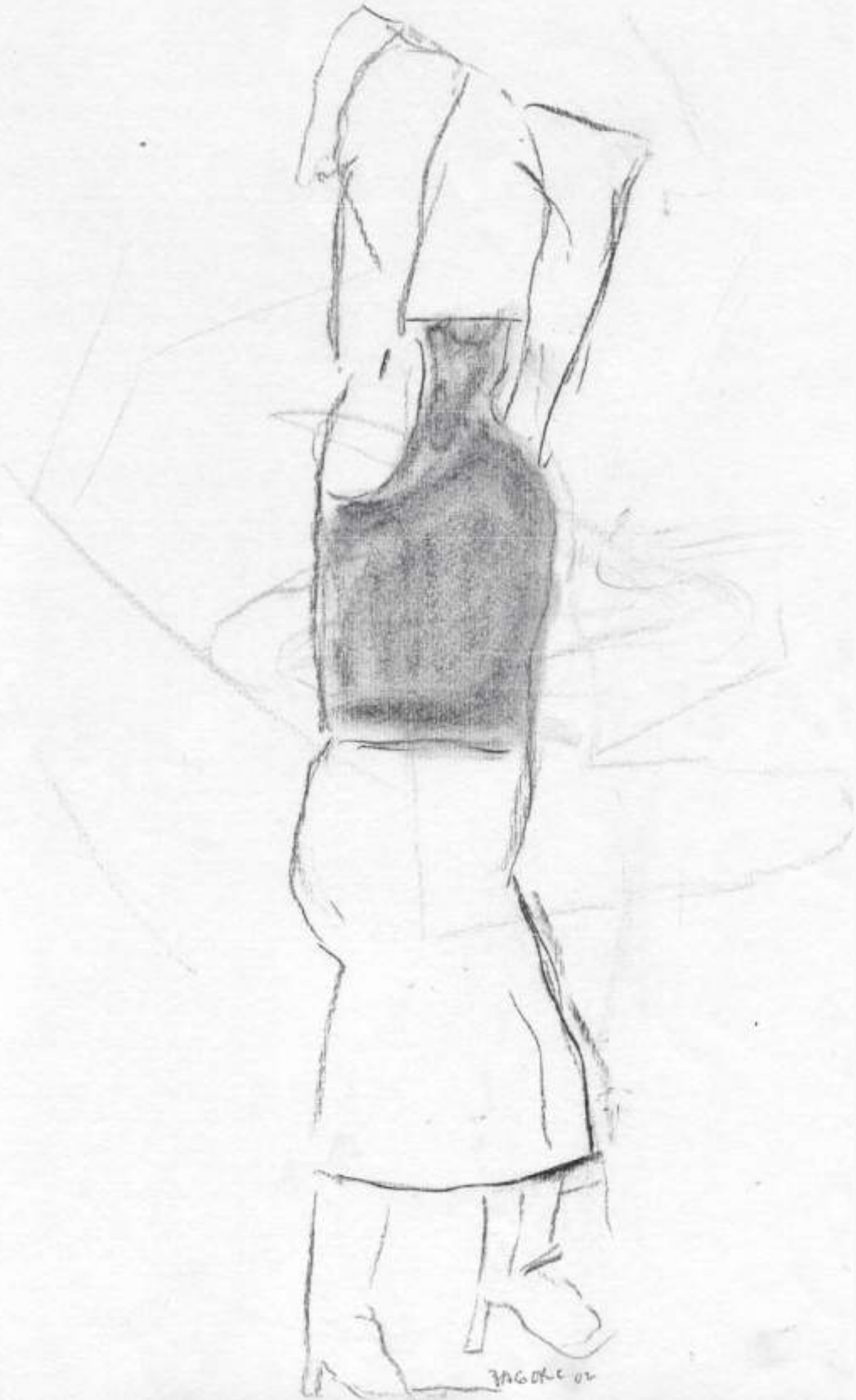
BAGDRE 02